

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Zámek Kostelec nad Černými lesy ve 20. století

Kostelec nad Černými lesy chateau in the 20th century

Lukáš Ulma

Vedoucí práce: Mgr. Kryštof Zeman

Studijní program: Dějepis se zaměřením na vzdělávání

Studijní obor: Dějepis se zaměřením na vzdělávání se sdruženým studiem Matematika se zaměřením na vzdělávání

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Zámek Kostelec nad Černými lesy ve 20. století jsem vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Mukařově dne 14. 4. 2024

Lukáš Ulma

Na tomto místě bych rád poděkoval Mgr. Kryštofu Zemanovi za odborné vedení mé bakalářské práce a cenné rady k jejímu zpracování.

ANOTACE

Bakalářská práce je zaměřena na historii zámku Kostelec nad Černými lesy ve 20. století. Součástí práce je přihlídnutí k významným osobnostem z rodu Lichtenštejnů, díky kterým zámek měnil svou podobu a kteří jsou s místní historií úzce spjati. Zachycuji i okolnosti první pozemkové reformy, v rámci které získal kostelecký zámek československý stát. Zvláštní důraz je kladen na popis jednotlivých stavebních úprav, adaptací a rekonstrukcí jádra zámku, kaple sv. Vojtěcha a předzámčí. V práci také popisuji barokní podobu a mobiliář zámecké kaple v porovnání s její puristickou úpravou v 50. letech 20. století. Mapuji též historii Školního lesního podniku, který zámek od roku 1935 až dodnes spravuje.

KLÍČOVÁ SLOVA

Kostelec nad Černými lesy, zámek, regionální historie, Lichtenštejnové, první pozemková reforma, Školní lesní podnik

ANNOTATION

The bachelor thesis focuses on the history of the Kostelec nad Černými lesy Chateau in the 20th century. The thesis takes into account the important personalities of the Liechtenstein family, thanks to whom the castle changed its shape and who are closely connected with the local history. I also record the circumstances of the first land reform, when the Czechoslovak state acquired the Kostelec castle. Particular emphasis is placed on the description of individual building modifications, adaptations and reconstructions of the castle core, St. Adalbert's Chapel and the forecourt. I also describe the Baroque appearance and furnishings of the chateau chapel in comparison with its purist alterations in the 1950s. I also map the history of the School Forest Enterprise, which has managed the chateau since 1935.

KEY WORDS

Kostelec nad Černými lesy, chateau, regional history, Liechtenstein family, the first land reform, School Forest Enterprise

Obsah

1 Úvod	7
2 Přehled problematiky v literatuře	9
2.1 Monografie a odborné články	9
2.2 Prameny a ostatní zdroje	11
3 Stavby spravované zámkem	13
3.1 Špitál Marie Terezie	13
3.2 Kaple sv. Vojtěcha	14
4 Historické souvislosti černokosteleckého zámku	19
4.1 Středověký hrad	19
4.2 Renesanční přestavba	20
4.3 Barokní úpravy	21
4.4 Zámek do roku 1933	23
5 Páni z Lichtenštejna	27
5.1 Historie rodu s akcentem na Černokostecko	27
5.2 Jan II. z Lichtenštejna	31
5.3 Pozemková reforma	34
6 Třicátá léta a druhá světová válka	39
7 Školní lesní podnik	42
8 Zámek po roce 1945	47
8.1 Historie a využití zámku	47
8.2 Rekonstrukce zámeckých prostor	53
8.2.1 Stavba a výmalba kaple v roce 1956	53
8.2.2 Mobiliář kaple v letech 1956-57	54
8.2.2.1 Renesanční oltář	54
8.2.2.3 Rokokový oltář	55
8.2.2.3 Barokní busty	56
8.2.2.4 Kazatelna	57
8.2.2.5 Boční oltář Narození Páně	57
8.2.2.6 Boční oltář Poslední večeře Páně	58
8.2.2.7 Dřevořezba Kladení Krista do hrobu	59
8.2.2.8 Lavice	59
8.2.2.8 Obrazy na stěnách presbytáře	59
8.2.2.9 Renesanční mříž	60
8.2.2.10 Varhany	60
8.2.3 Kaple v letech 1982-1989	61
8.2.3.1 Stavba kaple	61
8.2.3.2 Mobliář kaple	62
8.2.3.3 Hrobka a cínové sarkofágy	63
8.2.4 Zámecká terasa a krček v letech 1985 - 1987	64
8.2.4 Hlavní zámecká budova v letech 2000-2009	66
8.2.4.1 Jižní křídlo	67

8.2.4.2	Západní křídlo	68
8.2.4.3	Severní křídlo	68
6.2.4.4	Východní křídlo	69
8.2.4.6	Zámecké krovy v letech 2001-2006	70
8.2.5	Předzámčí	74
8.2.5.1	Východní část v letech 1983 - 1992	74
8.2.5.2	Západní část v letech 1992-1995	77
9	Závěr	81
10	Seznam použité literatury	83
11	Přílohy	89
12	Seznam příloh	121

1 Úvod

Jako téma své bakalářské práce jsem si zvolil zdokumentování vývoje zámku Kostelec nad Černými lesy ve 20. století. Zámek Kostelec nad Černými lesy je rozsáhlá čtyřkřídlá budova se symbolem historické kontinuity, přeměny z reprezentativního šlechtického sídla ve správní sídlo velkostatku a úřadů, ale také místem, kde se kříží osudy jednotlivců a událostí, které formovaly regionální historii 20. století.

Mým cílem bylo poskytnout zejména přehledné shrnutí dostupných materiálů a klíčových událostí této doby pro další badatele, neboť v literatuře je hlavní pozornost zaměřena na dějiny renesančního a barokního období. Ve své práci se snažím podat co nejucelenější přehled o stavebním a historickém vývoji zámku a sestavit obsáhlý přehled nejzásadnějších stavebních proměn zámku a jeho okolí. Zmiňuji klíčové architektonické změny od prvotního hradu, přes pozdější renesanční sídlo, barokní přestavbu s akcentem na dnešní podobu a rekonstrukce v průběhu 20. století. Vzhledem k tomu, že rozsáhlé rekonstrukce zámeckých budov probíhaly postupně od rekonstrukce kaple v 80. letech 20. století až do dokončení opravy zámecké terasy roku 2009, bude mít práce drobný přesah i do historie 21. století. Nelze se nezmínit ani o některých významných stavbách a historii, která je se zámkem spjata. Opomenut nebude ani rod Lichtenštejnů, který místní panství vlastnil téměř tři staletí.

Období 20. století bylo složité v Čechách i ve světě, doba se citelně dotkla nejen osudu lidí, ale i jejich majetku. Vývoj v naší zemi se od rakousko-uherského mocnářství přes období první republiky, druhou světovou válku, až k období socialismu výrazně proměnil. To vše významně zasáhlo do historie černokosteleckého panství, které patřilo šlechtickému rodu Lichtenštejnů, kteří přestože vlastnili sídlo v Lednicko-valtickém areálu na jižní Moravě, měli na rozvoj Černokostelecka velký vliv. Zejména Jan II. proslul jako výrazný podporovatel místních spolků a dobrodinec. Zasloužil se o opravy nemocnic, daroval peníze na stavbu kostelů a velmi pomáhal chudým. Historii rodu Lichtenštejnů se věnuji v samostatné kapitole.

Za první republiky nicméně Lichtenštejnové postupně ztratili většinu půdy původně rozsáhlého černokosteleckého velkostatku. V roce 1933 přišli i o samotný zámek, který byl následně využíván pro potřeby VŠZLI¹ a stejně jako rozsáhlé lesy velkostatku spravován

---

¹ Vysoká škola zemědělského a lesního inženýrství.

Školním lesním statkem, předchůdcem současného Školního lesního podniku, který zde jako součást České zemědělské univerzity sídlí dodnes. Učebnami a ubytováním na černokosteleckém zámku tak prošly v rámci praxí již stovky studentů.

V práci popisuji jeho další využití a vývoj včetně rekonstrukcí za druhé světové války a krátce po ní a generálních oprav všech zámeckých budov od 80. let 20. století. Použité odborné pojmy vysvětluji v poznámkách pod čarou. Prostřednictvím plánů zámku poskytují také přehlednější pojednání o jednotlivých místnostech.

Při výběru tématu bakalářské práce sehrál podstatnou roli fakt, že k černokosteleckému zámku mám blízký vztah, několik let jsem zde pracoval jako průvodce a vytvořil jsem si k tomuto místu silné osobní pouto.

2 Přehled problematiky v literatuře

2.1 Monografie a odborné články

Starší historie černokosteleckého zámku, zejména renesanční období a období baroka, je v literatuře poměrně dobře zpracována. Pro hrubé vymezení klíčových událostí týkajících se zámku ve 20. století jsem využíval odbornou literaturu od Vladimíra Mrvíka, který se zabýval historií černokosteleckého zámku jak v *Dějínách černokosteleckých domů*, tak například v časopisu *Průzkumy památek* ve svém příspěvku *Zámek v Kostelci nad Černými lesy v éře Lichtenstejnů (provoz a přestavby v 17.-19. století)* pojednávajícím zejména o Marii Terezií Savojské, Jägerově přestavbě a vývoji zámku v 19. století, kdy se proměnil téměř výhradně v sídlo velkostatku.

Dalším cenným zdrojem pro dokreslení celkového přehledu historie černokosteleckého zámku byly publikace od Pavla Juřika: *Dominia Smiřických a Liechtensteinů v Čechách a Liechtensteinové - historie a sídla knížecího rodu*.

Pro průzkum stavebních úprav, například studium oprav výmaleb, jsem využíval i další příspěvek v *Průzkumech památek* od Aleny Nachtmannové: *Provoz a vybavení renesančního zámku*, který mi osvětlil změny dispozice od renesance a celkově přiblížil renesanční využití.

Renesančním obdobím zámku se zabývala ve své bakalářské práci na téma *Stavebně-historický vývoj zámku v Kostelci nad Černými lesy v 16. století* Karolína Hubáčková z KTF UK. Karolína v práci popisuje renesanční vybavení a podobu kaple a podle průzkumu historičky umění Evy Zápalkové zaznamenává některé nové objevy renesančních výmaleb zámku (např. na klenbě prvního patra jižního křídla, která byla obnovena až počátkem 21. století). Pojednání o renesančním období poté doplňuje Lucie Čermáková ve své diplomové práci *Typologie renesančních arkád královské huti kolem poloviny 16. století v Čechách - Kostelec nad Černými Lesy, Poděbrady, Brandýs nad Labem*, kde porovnává a hodnotí stavbu jednotlivých arkád a hledá analogie s provedením jiných arkád renesančních zámků v Čechách. Zejména první bakalářská práce využívala jako zdroj příspěvky historičky umění a památkářky Marie Lejskové Matyášové v časopise *Umění*. Marie Lejsková Matyášová se významnou měrou podílela také na samotné rekonstrukci zámecké kaple v 50. letech.

Důležité byly také popisy zámku a zejména mobiliáře zámecké kaple v publikacích *Posvátná místa Království českého - Arcidiecéze pražská, díl 1* od Antonína Podlahy z roku 1907 a *Hrady, zámky a tvrze Království českého, díl 15* od Augusta Sedláčka z roku 1927. Soupisy poskytují na svou dobu naprosto jedinečný zdroj informací k regionálním dějinám celých Čech a to nejen literární, ale také obrazový na základě fotodokumentace.

Pro sepsání kapitol týkajících se historie lichtenštejnského rodu a průběhu pozemkové reformy jsem kromě výše uvedených publikací využíval publikace *Lichtenštejnové v Československu* od Václava Horčíčky a *Liechtensteinové mezi konfiskací a vyvlastněním* od Ondřeje Horáka, které přehledně představují život Lichtenštejnů v Rakousku-Uhersku a jejich vztah a problémy v poválečné Evropě. Důraz je kladen zejména na průběh první pozemkové reformy a vývoj politických vztahů mezi ČSR, Lichtenštejny a Lichtenštejnským knížectvím.

Historií Školního lesního podniku a částečně také využití zámku se věnují dvě publikace napsané k výročí založení této organizace. Jedná se o *Padesát let Školního lesního podniku Kostelec nad Černými Lesy Vysoké školy zemědělské v Praze* z roku 1985 a *Školní lesní podnik v Kostelci nad Černými lesy: 1935-2010*. Publikace poskytují zasvěcení do fungování a správy této organizace v souvislosti s vývojem Lesnické fakulty a využívání černokosteleckého zámku pro potřeby VŠZLI při ČVUT a později Vysoké školy zemědělské.

Souborná publikace ani příspěvek s přehledem rekonstrukcí zámeckých budov v 80. letech neexistuje, k této problematice jsem stejně jako k vývoji od třicátých let využíval zejména archivní prameny. Při rekonstrukci jádra zámku došlo nicméně k velmi zajímavým objevům a zdařilé rekonstrukci zámeckých krovů, které po ní byly zpřístupněny formou prohlídkového okruhu s informačními tabulemi nad celým půdorysem zámku. K této příležitosti vzniklo několik publikací popisujících vývoj zámeckých krovů i opravné práce. Dokonale graficky zpracovaná a obsahově bohatá (ač tenká) je příručka pro návštěvníky *Krovy zámku v Kostelci nad Černými lesy*, která kromě popisu změn také ozřejmuje názvosloví střešních konstrukcí. Zámeckým krovům byl věnován také příspěvek v publikaci *Historické a současné dřevěné konstrukce*.

2.2 Prameny a ostatní zdroje

Další informace pro práci jsem čerpal z *kronik Kostelce* od Karla Hodináře a Františka Šimáčka z počátku 20. století. Novější kroniky Kostelce jsou uloženy ve *Státním okresním archivu Kolín* a jsou digitalizované. Jejich náplň se zámku dotýkala jen okrajově. V SoKA byly prezenčně k dispozici také některé spisy k úpravám zámku v 50. letech.

Navštívil jsem také Národní archiv v Praze, kde jsem zpracoval informace z *fondu Státní památkové správy* obsahující dokumentaci k rekonstrukci kaple a jejího renesančního mobiliáře s inventáři a další zprávy ke stavebním úpravám zámku od třicátých do padesátých let.

Další informace k fungování zámku by mohl poskytnout *Archiv ČVUT*, v rámci kterého Lesnická fakulta fungovala. Na základě komunikace s archivářem Jiřím Šoukalem by měl archivní fond VŠZLI obsahovat dokumenty k převzetí velkostatku Kostelec nad Černými lesy z let 1933 a 1934 a několik málo dokumentů týkajících se jeho organizace a fungování ve 30., 40., 50. a 60. letech. Jako jeden z posledních dokumentů by tu měl být i návrh na úpravu zámku v roce 1963. Od 1. 6. 2023 do 30. 6. 2024, tedy v období zpracovávání mé bakalářské práce, probíhalo stěhování a archiválie bohužel nebyly přístupné.

Vzhledem k tomu, že celkové rekonstrukci zámeckých budov od 80. let nebyla v literatuře doposud věnována větší pozornost (kromě opravy krovů), využíval jsem pro toto téma zejména archivních materiálů. Klíčové prameny k přestavbě poskytl *Archiv NPÚ ÚOP Středních Čech*, kde jsou uloženy projektové dokumentace *Obnovy památek*. Pracoval jsem i se stavebně historickým průzkumem zámku a zámeckého kostela vydaným *SÚRPMEM Praha* před celkovou rekonstrukcí objektů roku 1981.

O archeologickém průzkumu předzámčí při jeho rekonstrukci pojednával i *Tomáš Durdík* ve svých *zprávách* uložených v *Archeologickém archivu AV ČR*. Některé zprávy jsou dostupné i online v databázi *Digitální archiv AM ČR*.

Velkým přínosem pro moji práci byly rozhovory s ředitelem Regionálního muzea v Kolíně Vladimírem Rišlinkem a regionálním historikem Vladimírem Mrvíkem specializujícím se na období Lichtenštejnů. Nejenže jejich vyprávění byla velmi poutavá, ale získal jsem i podklady a fotografie pro moji práci. Vstříc mi vyšlo i vedení zámku Kostelec, zejména vedoucí střediska ŠLP na zámku Kostelec Jakub Janda a jeho zástupce Jiří Mrázek, velmi zasvěcený do historie, který mi po celou dobu práce velmi pomáhal a diskutoval

se mnou nové skutečnosti. Od Jiřího Mrázka jsem obdržel také několik fotografií, díky kterým jsem získal lepší přehled o probírané problematice. Za spoustu technických detailů, zodpovídání dotazů k přestavbě zámku v 80. letech a zpřístupnění plánů zámku děkuji Jiřímu Neuhöferovi.

Zámecký život konce 19. a začátku 20. století je autobiograficky zachycen i Marií Strettiovou v její publikaci *O starých časech a dobrých lidech*. Ve svých vzpomínkách, adresovaných vnučkám, Marie Strettiová vzpomíná na své dětství v Kostelci, kam se roku 1878 s rodiči přistěhovala, díky čemuž může být tato kniha zajímavým materiálem zachycujícím fungování života na zámku, popis usedlých, správců a Okresního soudu. Ke zpracování práce jsem ji nicméně využíval jen okrajově.

3 Stavby spravované zámekem

3.1 Špitál Marie Terezie

Součástí zámeckého areálu je i barokní špitál také ve vlastnictví Školního lesního podniku České zemědělské univerzity. Ubytovnu pro 24 chudých vdov a vdovců z let 1726–28, kde chudí dostávali potřebné ošacení, léky a stravu, nechala přímo pod zámekem postavit Marie Terezie Savojská. Autorství projektu nemocnice zůstává dodnes neznámo, pravděpodobně ji navrhl Kristián Minedi z Říčan, který mohl být také autorem samotného architektonického projektu.

Jižní průčelí stavby je bohatě zdobeno výrazným rizalitem a také velkým křížem spočívajícím na stylizované skále. Tympanon zdobí kopie aliančního erbu Marie Terezie Savojské, jehož originál se od rekonstrukce v 90. letech nachází v propojovacím mostu zámku a kaple. Západní průčelí má dodnes v úrovni prvního patra můstek, který umožňoval přímý vstup nemocných a karmelitánského kaplana k zámecké kapli sv. Vojtěcha.

V roce 1733 byla budova rozšířena o severní část, která zahrnovala místnosti pro kaplana a správce. Ve špitále byli ubytováni chudí až do roku 1929. Vzhledem ke špatnému stavu budovy a jejímu nevyužití byl v 50. letech 20. století záměr využít budovu jako muzeum, knihovnu, nebo jako kulturní depozitář.² Jednalo se také o zrušení památkové ochrany nad průčelím, které bránilo průjezdu velkých zemědělských a lesních strojů do areálu Rejdiště. Žádný z těchto návrhů nebyl realizován a stavba se roku 1957 pouze provizorně opravila a dál sloužila k ubytování a jako sklad.³ Špitál byl využíván k bydlení až do 80. let 20. století, kdy byl pro havarijní stav uzavřen. Vzhledem k požáru špitálu byla v roce 1987 dokonce zrušena památková ochrana budovy a to se záměrem její demolice.⁴ Díky iniciativě místních obyvatel, vedené zdejším umělcem Zdeňkem Hůlou, se demoličnímu plánu podařilo zabránit, když byla budova v letech 1995–98 rekonstruována. Původní špitál byl obnoven do původního stavu, byla zajištěna jeho statika a byl přeměněn na studentskou ubytovnu Školního lesního podniku České zemědělské univerzity v Praze s kapacitou 48 lůžek. Originál aliančního erbu Marie Terezie Savojské v průčelí byl při rekonstrukci sejmut a uložen v propojovacím mostě zámku a kaple. Do rizalitu byla instalována jeho kopie.

---

² NA, SPS, 30 PAM Místa - Kostelec nad Černými lesy (karton 620).

³ Žádost o projednání s místním NV Kněl o vyklizení této budovy a pak svolili k tomu, aby tohoto objektu mohlo být použito jako depozitáře kulturních hodnot.

⁴ Neuhöfer, Roček, 2010, s. 53.

3.2 Kaple sv. Vojtěcha

Na místě současné zámecké kaple, na valech opevnění původního hradu, se nacházel raně středověký románský kostel, typ italského castella. Jednalo se o speciální druh opevněného kostela, do kterého se v případě nepokojů či vojenských vpádů mohli ukrýt do bezpečí černokostelečtí občané. Podle místní tradice byla tato svatyně postavena na příkaz druhého pražského biskupa sv. Vojtěcha, neboť zdejší panství patřilo Slavníkovcům.⁵

Původní kostel, o jehož podobě a zasvěcení nejsou k dispozici žádné podrobnosti, byl kromě věže stržen v 60. letech 16. století. V letech 1568–73 byl na jeho místě Jaroslavem Smiřickým ze Smiřic postaven současný goticko-renesanční kostel.⁶ Tento kostel nebyl kvůli novoutrakvistické víře Jaroslava Smiřického zasvěcen. První zmínka o zasvěcení kostela sv. Kříži pochází z roku 1713, pravděpodobně ale získal patrocinium již v průběhu, či po třicetileté válce. Stavební úpravy zámku po roce 1759 se kaple téměř nedotkly. Kaple prošla pouze drobnými úpravami, jako je nové krytí věže cibulovou bání po jejím vyhoření, díky čemuž se dochovala v téměř původní podobě.⁷

Kaple je umístěna na východní straně zámku. Jedná se o jednolodní stavbu se čtvercovou lodí, obdélným, trojboce ukončeným presbytářem, ze kterého vychází vstup do hranolové dvoupatrové věže na severní straně. V jižní stěně je nový vstupní portál, původní renesanční portál byl v severní stěně, dnes je zazděný. Loď je prolomena pěti velkými hrotitými okny s bohatou kružbou.⁸

Loď i presbytář jsou zaklenuty jedním polem křížové klenby, která je zakončena dosednutím na římsy se slepými konzolami a maskarony⁹ v kartuších¹⁰.

Žebra klenby v nartexu¹¹ kopírují rostlinné pásy, nad kruchtou je vymalován znak Jaroslava I. ze Smiřic a jeho manželky Kateřiny Smiřické z Házmburka. Strop presbytáře zdobí erby Jaroslavových rodičů Zikmunda Smiřického ze Smiřic a Kunhuty z Fictumu. Orámování sanktuáře a varhanní kruchty v presbytáři je tvořeno rostlinnými rozvilinovými

---

⁵ Juřík, 2012, s. 47.

⁶ Podlaha, 1907, s. 94-95.

⁷ Juřík, 2012, s. 51-52.

⁸ Podlaha, 1907, s. 94-96.

⁹ Zdobný motiv v podobě lidské tváře.

¹⁰ Zdobné orámování.

¹¹ Předsíň.

motivy a groteskními figurami¹². Jedná se o unikátní výmalbu z let 1570-80 vytvořenou na vápenné omítce technikou al secco.¹³

Na západní straně lodi stojí nartex, jehož valený strop s kruchtou je podepřen třemi sloupy. Krucho je po stranách doplněna dvěma panskými oratořemi s renesančními táflovými kazetovými stropy. Oratoře se do kostelní lodi otevírají arkádou. Na kůru se dochovaly dva krby, jimiž se daly vytápět oratoře. V prostřední části byly umístěny i varhany od Aloise Josefa Lichtenštejna z druhé poloviny 18. století, které byly nahrazeny posledními z roku 1903 od Josefa Rejny a Josefa Černého z Královských Vinohrad, převezené roku 1956 na hřbitovní kostel sv. Jana Křtitele.^{14 15}

V období renesance sloužila krucho nad nartexem pouze jako panská oratoř, varhany proto byly původně umístěny v místnosti nad sakristií, která byla před barokní úpravou více otevřená. Původní varhanní krucho s valenou hřebínkovou klenbou je dodnes přístupná točitým schodištěm z presbytáře, které pokračuje až do střechy věže. Na severní straně okenního výklenku v jižní stěně varhanní krucho se částečně dochoval český nápis z roku 1583: *POCHLEBNIKY A L HARZE PRZI MOCI JSOU DUCH /.../ BLAZE NEBUDELI GICH MIT /.../ BY PRZEMOCI /.../ MNEL PAN BŮCH*. Nápis je doplněn obrázkem mužského přirození.

Unikátní vnitřní zařízení pochází především z 16. a 17. století. V této části práce se zaměřím pouze na vybavení, které se v kapli v současnosti nachází. Barokní oltář a sochy popisují v části věnované rekonstrukci kaple a vnitřního vybavení v 50. letech. Současný hlavní renesanční oltář ve tvaru trojdílné renesanční edikuly¹⁶ pochází z období po roce 1570. Oltář je rozdělen do dvou pater a je zdoben kanelovanými sloupky, které nesou korintské hlavice a ornamentálně zdobené kladí. V predele, nad mensou, se nachází nápis s citáty z Knihy žalmů a Matoušova evangelia. Retabulum oltáře¹⁷ obsahuje reliéf Kladení do hrobu, o rozměrech 117×168 cm, vyrobený z jednoho kusu bílé lakovaného a zlaceného lipového

¹² Drobné dekorativní malby či plastiky z rostlinných, figurálních i fantastických motivů, inspirované hlavně nástěnnými malbami ze starověkých Pompejí a Říma. Nemají žádné spojující téma či předmět. Často se jedná o komickou nebo absurdní postavu.

¹³ Způsob malby na suchou, speciálně upravenou hlazenou omítku, na kterou jsou nanášeny temperové vaječné barvy smíšené se lněným olejem. Na rozdíl od fresky trvá déle než zaschne, díky čemuž mohou malíři pracovat na větší ploše, nicméně není tak trvanlivá a kvalitní.

¹⁴ NA, SPS, 30 PAM Místa - Kostelec nad Černými lesy (karton 620).

¹⁵ ŠIMÁČEK, František. *Za poznáním města Kostelce n.Č.L. a jeho okolí. Kroniky díl I., Místopis, dějiny kosteleckého panství, domy, statistiky*. V Kostelci nad Černými lesy: Fr. Kadeřábek, 1935. 149 s., [5] l. obr. příl., [1] složená příl. (26 x 49 cm). Knižnice Průboje; roč. 1935, č. 2., s. 29.

¹⁶ Kaplička s obrazem či sochou zdobená postranními sloupy či pilasty.

¹⁷ Oltářní nástavec, který stojí na oltářní menze.

dřeva. Dřevořezba byla inspirovaná dílem slavného německého portrétisty Albrechta Dürera. Řezba zobrazuje Josefa z Arimatie a jeho dva pomocníky, kladoucí Krista do hrobu před zraky pěti naříkajících osob.

Na epištolní straně lodi stojí oltář z roku 1588 signovaný *T. S.* o rozměrech 214 x 186 cm.¹⁸ Ústředním motivem je výjev Narození Páně ve skříni a v křídlech portréty Jaroslava I. ze Smiřic se dvěma syny (vlevo) a Kateřiny Smiřické z Házmburka s dcerami (vpravo). Jedná se o skříňový oltář, tzn. že se obrazy nachází i na vnějších stranách křídel. Zde jde konkrétně o vyobrazení Zvěstování Panny Marie. Oltář je malovaný temperou na dřevě a autor se inspiroval jihoněmeckými a nizozemskými vzory a dnes patří mezi nejhodnotnější ukázky české deskové malby poslední čtvrtiny 16. století.

Na evangelní straně lodi je oltářní archa o rozměrech 198 x 186 cm s ústředním motivem Poslední večeře Páně, který je v pozadí doplněn výjevem zobrazujícím vjezd Krista do Jeruzaléma. Oltář od neznámého autora pochází z doby po roce 1585 a je inspirován dílem Hendricka Goltzia. V křídlech archy jsou na vnitřních stranách obrazy znázorňující Umývání nohou apoštolů a Ježíše Krista v Getsemanské zahradě. Na vnějších stranách jsou vystaveny obrazy Bičování a Korunování Krista, které jsou stylově provedeny jinak než obraz ve skříni a jsou inspirovány dílem Albrechta Dürera. Ve scéně Umývání nohou jsou zakomponovány kryptoportréty, kde jsou v roli apoštolů vyobrazeni synovci Jaroslava Smiřického, kteří posléze na čas získali černokostelecké panství - zleva doprava se jedná o Zikmunda II. Smiřického, Jaroslava II. Smiřického a Albrechta z Valdštejna, který byl po matce se Smiřickými také spřízněn a po bitvě na Bílé hoře získal Kosteletko do svých rukou. Za pilířem je vyobrazena ještě jedna postava, z níž je viditelná pouze malá část tváře. Mohlo by se jednat i o Albrechta Jana Smiřického. Postavy byly na obraz domalované pravděpodobně až dodatečně, o čemž vypovídá i celková nahuštěná kompozice postav.

Boční oltáře byly po opravách v roce 1956 s největší pravděpodobností vyměněny, neboť František Šimáček ve svém průvodci po Černokostelecku z roku 1937 uvádí opačné polohy obou oltářů.

---

¹⁸ Rozpor v roce výroby:

a) 1558 - ŠIMÁČEK, František. *Za poznáním města Kostelce n.Č.L. a jeho okolí. Kroniky díl I., Místopis, dějiny kosteleckého panství, domy, statistiky.* V Kostelci nad Černými Lesy: Fr. Kadeřábek, 1935. 149 s., [5] l. obr. příl., [1] složená příl. (26 x 49 cm). Knižnice Průboje; roč. 1935, č. 2., s. 28.

b) 1588 - ŠULC, Roman. *ZÁMECKÝ KOSTEL SV. VOJTĚCHA.* Online. Dostupné z:

<https://www.cestyapamatky.cz/kolinsko/kostelec-nad-cernymi-lesy/zamecky-kostel-sv-vojtecha>. [cit. 2023-12-10].

Chodba pod kruchtou je od lodi oddělena renesanční kovanou chórovou mříží přibližně z roku 1580, která původně stála na předělu presbytáře a lodi.

Presbytář doplňují tři chórové lavice a intarzovaná dřevěná kazatelna s erby Smiřických a Zajíců z Hazmburka z poslední třetiny 16. století.

Zajímavé jsou také intarzované dveře z roku 1573 vedoucí do spojovací chodby k zámku, které údajně obsahují šifru k nalezení pokladu Smiřických.

Pod presbytářem vystavěl Jaroslav Smiřický rodovou hrobku, kde byl sám pohřben a postupně zde byly umístěny i další 4 velké sarkofágy Zikmunda II. Smiřického, Jaroslava II., Albrechta Jana a Jindřicha Michala Slavaty z Chlumu a Košumberka a také dva malé dětské sarkofágy Ladislava Smiřického, syna Zikmunda II. Smiřického, a Zikmunda Jiřího Smiřického, syna Jindřicha Michala Slavaty z Chlumu a manželky Markéty Salomeny Smiřické.¹⁹ V hrobce kaple byl dále pohřben Karel I. Eusebius z Lichtenštejna, který na zámku v dubnu 1684 zemřel. O jeho úmrtí je dokonce zmínka v místní matrice, roku 1699 byl nicméně jeho sarkofág převezen do lichtenštejnské rodové hrobky ve Vranově na jižní Moravě. Hrobka byla několikrát vydrancována v době třicetileté války, kdy byly rakve poničeny zloději šperků. Po restauraci v 80. letech 20. století byly rakve bez zbytků z důvodu vysoké vlhkosti a relativní nepřístupnosti nově umístěny v sakristii kostela.²⁰

Ve věži kaple dodnes visí zvon o průměru 73,5 cm, výšce 55 cm a hloubce 53 cm od pražského zvonaře Karla Bellmanna ml. z roku 1861.²¹ Zvon váží asi 230 kg a je doplněn čelně stojící postavou sv. Vojtěcha v pluviiálu s mitrou, berlou v levici a knihou v pravici. Na horním okraji je pás růží. Zvon je doplněn nápisem:

*ZVUKEM SVÝM
RYTÍŘUJÍ NÁS DO CHRÁMU VOLEJ,
TŘIKRÁT DENNĚ K MODLITBĚ NABÍZEJ,
PŘI SMRTI PAK NÁS K HROBU DOPROVÁZEJ.
S. VOJTĚŠE,
ORODUJ ZA NÁS.
nad přechodem ve věnec:
PŘELIT KAREL BELLMANN C. K.
DVORNÍ ZVONÁŘ V PRAZE 1861.*

---

¹⁹ Šimáček, 1935, s. 27-33.

²⁰ HODINÁŘ, Karel a KLÍMA, Václav, 1912. *Kronika města KOSTELCE NAD ČERNÝMI LESY obecně ČERNÝ KOSTELEK zvaného*. Kostelec nad Černými lesy: František Kadeřábek Kostelec nad Černými lesy., s. 52.

²¹ Podlaha, 1907, s. 96.

Podle ohledání NPÚ z počátku roku 2024 je věnec téměř bez výtluku, což dokládá, že zvon byl používán minimálně.

Místo zámeckého a špitálního kaplana, a tedy správu těchto staveb, vykonávali na základě listiny Marie Terezie Savojské z roku 1732 až do počátku třicátých let karmelitánští kněží z konventu u sv. Havla v Praze.²²

---

²² Podlaha, 1907, s. 96.

4 Historické souvislosti černokosteleckého zámku

4.1 Středověký hrad

První písemná zmínka o královském gotickém hradu, který stával na místě dnešního jižního a východního křídla zámku, pochází z roku 1344, kdy ho tehdejší majitel, král Jan Lucemburský, směnil s Ješkem z Náchoda za jeho hrad v Náchodě. Území bylo ale pravděpodobně osídleno již před 14. stoletím, o čemž svědčí zmínky v Kosmově kronice, kdy toto území drželi Slavníkovci. Starší osídlení má podporu také v místní tradici, podle které byl první kosteleckou stavbou románský opevněný kostel s obrannou věží, typ italského castella, podle pověsti založen už svatým Vojtěchem v 10. století. Význam Kostelce nad Černými lesy podporovala i ve středověku důležitá obchodní cesta mezi Prahou a Kouřimí, později Prahou a Kutnou Horou.²³

Smlouva o výměně mezi Janem Lucemburským a Ješkem z Náchoda byla potvrzena roku 1348 Ješkovými syny, kteří za něj poté i roku 1358 složili lenní slib Karlu IV. Na černokosteleckém panství se páni z Náchoda vyskytují do roku 1415, kdy panství prodali Janu ze Smržova, sekretáři Václava IV. Rod ze Smržova vlastnil Kostelec až do roku 1492, kdy ho prodal jejich věřitelům, pánům Slavatům z Chlumu a Košumberka. Během této doby se roku 1489 dostalo Kostelci od Vladislava II. povýšení na město.²⁴

Slavatové hrad pozdně goticky přestavěli a vystavěli také barbakán, opevněnou předsunutou baštu, která se stala základem současného zámeckého předzámčí. Zajímavý je i samotný nepravidelný tvar barbakánu, kdy východní část je vystavěna do oblouku, zatímco pozdější západní část, odkud se obléhání nepředpokládalo, je zakončena do písmene L. Slavatovi také Vladislav potvrdil zápis do zemských desek, kde je poprvé užíváno označení černokostelecký zámek.

Slavatové drželi Kostelec až do roku 1547, kdy jim byl pro jejich účast v prvním stavovském odboji proti českému králi Ferdinandu I. Habsburskému zkonfiskován. Slavatové byli jedněmi ze šlechticů, kteří odmítli podpořit Ferdinanda I. ve šmalkaldské válce proti německým luteránským knížatům.²⁵

---

²³ Drtikolová, 2007, s. 18 - 19.

²⁴ Mrvík, 2011, s. 13.

²⁵ Šrámková, 2002, s. 142.

4.2 Renesanční přestavba

Kostelecký hrad se stal oblíbeným loveckým sídlem císaře Ferdinanda I., nicméně již na podzim roku 1549 téměř celý vyhořel. Následná obnova v renesančním stylu byla svěřena Hansi Tyrolovi, známému ze stavby Letohrádku Hvězda nebo Letohrádku královny Anny. Ten nechal pro hospodářské účely velkostatku přestavět barbakán, jehož část byla navíc upravena jako velkorysá konírna s bytem štolby, a strhnout původní palác, na jehož místě začal stavět čtyřkřídlou budovu.

Nedokončenou stavbu prodal císař Ferdinand I. v roce 1558 Jaroslavu Smiřickému ze Smiřic za 62 000 tolarů (1 tolar = 22,5 pražských grošů), který ve výstavbě pod vedením Itala Ulrica Aostalliho pokračoval. Smiřičtí byli na konci 16. a začátku 17. století jedněmi z nejbohatších v Českém království. To zejména díky skvělé správě panství, pivovarnictví a rybníkářství. Bohatli také půjčováním na výhodný úrok slavným šlechtickým rodům jako Pernštejnům, Rožmberkům či Trčkům z Lípy. Jaroslav si současně zvolil zámek za nové hlavní sídlo své větve rodu, čímž se Kostelec nad Černými lesy stal rezidencí jednoho z nejbohatších šlechtických rodů v Čechách.²⁶

V nároží hlavní budovy byly v místech původní jihozápadní, severozápadní a severovýchodní gotické bašty vystavěny charakteristické okrouhlé věže. Poslední jihovýchodní byla postavena až za baroka, jižní a východní křídlo bylo předtím spojeno jen dřevěnou pavlačí. Vlastní zámek byl obklopen mohutným navršeným sypaným valem s příkopem. Původní románský kostelík byl zbořen a na jeho místě byla vystavěna goticko-renesanční kaple sv. Vojtěcha, která byla se zámkem spojena propojovacím mostem. Ulrico Aostalli ovšem svůj záměr nedokončil, neboť odešel do císařských služeb a samotný Jaroslav Smiřický ztratil ke konci života vzhledem k úmrtí všech jeho potomků zájem o rychlé dokončení. Zejména části východního křídla nebyly dokončeny ani ve 20. letech 17. století.²⁷

Po smrti Jaroslava Smiřického se panství ujal jeho synovec Zikmund II. Smiřický z hruboskalské větve rodu. Dle porovnání inventářů zámku ale z Kostelce postupně mizely luxusní předměty a zámek již tou dobou začal ztrácet na významu.²⁸

Jaroslav v zámecké kapli pod presbytářem vystavěl také rodovou hrobku, v sakristii je dodnes vystaveno sedm prázdných sarkofágů Smiřických a Slavatů z Chlumu.

---

²⁶ Mrvík, 2011, s. 87.

²⁷ Tamtéž, s. 93.

²⁸ Tamtéž, s. 87.

4.3 Barokní úpravy

V průběhu 17. a v první polovině 18. století nedocházelo v budově zámku k žádným zásadnějším stavebním přestavbám, zámek byl pouze opravován.²⁹ Od roku 1608 nebyl zámek využíván primárně jako šlechtické sídlo, ale spíše jako správní budova pro černokostelecký velkostatek, kdy zde žil důchodní písař, purkrabí a hejtman panství. Ostatní panští úředníci s rodinami obývali dále budovy předzámčí, či panské domy na náměstí.³⁰ Přesto měli Lichtenštejnové na zámku pro příležitostné návštěvy zařízení několik místností v prvním patře severního křídla, které však mělo původně podstatně odlišnou dispozici bez současné propojovací chodby. V druhém patře ale zůstávala dlouhodobě celá řada místností prázdná, případně byly využívány jako sklad pro nepotřebný nábytek.

K výrazné stavební přestavbě zámku došlo až za éry Marie Terezie Savojské, která nechala již značně sešlý zámek pod vedením architekta Josefa Jägra barokně opravit.³¹ Josef Jäger nechal přistavět ve stylu barokní symetričnosti čtvrtou jihovýchodní nárožní věž s rondelovým schodištěm, čímž zároveň obě tyto části zámku propojil. O původní oddělenosti a různém časovém stavebním vývoji svědčí i rozdílná výška pater jednotlivých částí. V průčelí jižního křídla upravil rizalit, který seshora zakončil frontonem s německým nápisem odkazujícím na financování Marií Terezií Savojskou: *MARIA THERESIA VEREHELICHTE HERZOGIN VON SAVOJEN GEBORENE FÜRSTIN VON LichtenštEIN HAT DIESES SCHLOSZ AUFGEBAUT*. Ze spodní strany byl lemován korunní římsou. Rizalit rozčlenil za použití pilastrů s patkami a iónskými hlavicemi do třech částí, do nichž umístil sdružená okna. Dle Milady Lejskové-Matyášové vykazuje fasáda stejně jako architektonicky podobné průčelí špitálu Marie Terezie Savojské inspiraci tvorbou Kiliána Ignáce Dientzenhofera ve 30. letech 18. století. V prvním patře zřídil po vzoru architektury *piano nobile*³² reprezentativní sál. Z vnějšku byl tento sál zvýrazněn nadokenními obloučkovými vlysy, které nad prostředním oknem ve svém středu připomínají tvar mušle.

Západní křídlo nebylo opravami tolik zasaženo. První patro bylo údajně v dobrém stavu, navíc již za Smiřických zde byla propojovací chodba - mázhaus. Rekonstrukcí tedy prošlo spíše druhé a třetí podlaží, kde byly nerovné zdi zahlazené, nabílené a nově omítnuté,

²⁹ Mrvík, 2011, s. 88.

³⁰ Tamtéž, s. 88.

³¹ Podle inventáře z roku 1740 nebylo například možností bezpečně vstoupit do třetího patra zámku, protože do velkého rytířského sálu, kde již odpadl kus stropu a dva kusy zdí s renesančními malbami. Halw, Herrschaften, kt. 691.

³² Piano nobile – reprezentativní, většinou první patro šlechtických paláců a zejména barokních zámků.

čímž pravděpodobně došlo k odstranění renesančních výmalb původních reprezentativních hostinských pokojů.³³ Josef Jäger také zařídil výměnu dřevěné podlahy v severozápadní věži za cihlovou.

V severním křídle byly za Smiřických v prvním a druhém patře velké sály o šířce celého křídla určené zejména k reprezentaci. Zde došlo ke zbourání většiny původních příček s malbami, například malovanými výjevy z dějin Smiřických a vybudování propojovacích chodeb. Strženo bylo také původní šnekovité schodiště na severovýchodní straně, které bylo nahrazeno zcela novým.³⁴

Východní křídlo bylo po vzoru barokní symetričnosti doplněno o jihovýchodní nárožní věž, která zde do té doby chyběla. Křídlo bylo v jižní části k věži také prodlouženo, v prvním patře vznikla od propojovacího mostu až ke věži otevřená lodžie, terasa s arkádami. Terasa vznikla také ve druhém patře na východní straně od rytířského sálu. Spodní terasa byla nicméně již roku 1868 uzavřena pro vznik kanceláří berního úřadu. V interiéru prvního patra byla také vybudována propojovací chodba s pokoji a kuchyní. Křídlo bylo celkově poněkud rozšířeno do šířky směrem na východ - původní spojovací most měl tři nosné pilíře, v současné době jsou viditelné jen dva, neboť jeden splynul s palácem zámku.³⁵

Nutno dodat, že primárním cílem barokní přestavby byla především rekonstrukce zchátralé stavby. Marie Terezie již zámek do budoucna neplánovala využívat k delší reprezentaci. Z tohoto důvodu nenechala rytířský sál ani pokoje zdobit freskami či štukaturou s odůvodněním, že si je mají zařídit až její nástupci podle svého vkusu a svých národů. K tomu ale již nikdy nedošlo. O menší prioritě svědčí i fakt, že Marie stanovila maximální roční limit nákladů, který neměl překročit 1 000 zl. rýnských ročně (v některých letech navýšen na 3 000 zl.). Z tohoto důvodu se oprava zámku táhla od roku 1752 až do počátku 60. let, kdy na ní navázala oprava předzámčí.³⁶

---

³³ Mrvík, 2011, s. 97. Uvádí se výmalby výjevů z trojské války, vyobrazení sedmi divů světa, triumfů římských antických císařů.

³⁴ Nachtmannová, 2003, s. 95.

³⁵ Lejsková Matyášová, 1965, s. 421.

³⁶ Mrvík, 2001, s. 88-97.

4.4 Zámek do roku 1933

Po smrti Marie Terezie Savojské připadl Kostelec jejímu vzdálenému příbuznému Františku I. Josefu Janu Adamovi z Lichtenštejna (*1726 - † 1781) z hlavní tzv. Gundakarské větve³⁷, za nějž došlo roku 1775 k selskému povstání. František i jeho nástupce, syn Alois I. Josef z Lichtenštejna (*1759 - † 1805), upřednostňovali více svá moravská panství v Lednicích a Valticích a v Kostelci nepobývali. Zámek byl postupně upravován pro potřeby správy panství, přesto zůstalo pro případný pobyt panstva upraveno několik místností v prvním patře severního křídla (konkr. 2.46, 2.47, které sloužily již dříve jako ložnice Karla Eusebia a Marie Terezie Savojské). Alois I. zemřel bezdětný, kostelecké panství proto odkázal svému bratrovi Janu I. Josefovi z Lichtenštejna (*1760 - † 1836), známému vojevůdci z tureckých válek a pozdějšímu rakouskému polnímu maršálovi z bitvy u Slavkova. V roce 1836 se vlády po něm ujal Alois II. z Lichtenštejna (*1796 - † 1858). Za něj byly některé místnosti v přízemí zámku upraveny jako sídlo okresního úřadu a soudu se šatlavou. Jeho syn Jan II. z Lichtenštejna (*1840 - † 1929) se chopil vlády 12. listopadu 1858 a stal se nejdéle vládnoucím knížetem z jejich rodu. Charakteristice jeho osobnosti a pozemkové reformě, která začala za jeho vlády a byla dokončena za jeho nástupce na panstvích v Čechách Františka Josefa II., věnuji celou kapitolu práce.³⁸

Po zrušení patrimonií³⁹ přišel velkostatek o agendu jednání a částečné využití. Z toho důvodu nabídla knížecí hospodářská inspekce nájem části objektu státu pro vytvářené okresní hejtmanství jako politického úřadu. V západním křídle byl v přízemí patrimoniální a lichtenštejnský úřad, místnosti blíže k severnímu křídle sloužily jako úřadovny okresního soudu, který na zámku sídlil od 50. let 19. století. V prvním patře byly úřadovny lesního úřadu a ve druhém byty soukromníků.⁴⁰

Přízemí severozápadní nárožní věže a část severního křídla sloužily jako vězení, byty dozorce a četníků. Dodnes jsou zde původní speciální věžeňské dveře. Místnosti prvního patra se upravily na kancelář s předpokojem okresního hejtmana, okresních komisařů

---

³⁷ Gundakar byl bratr Karla I. z Lichtenštejna.

³⁸ HODINÁŘ, Karel a KLÍMA, Václav. *Kronika města Kostelce n. Čern. lesy, obecně Černý Kostelec zvaného. Kostelec nad Černými lesy: nákladem města Kostelce nad Černými lesy, 1912. 235 s., [23] l. obr. Příl., s. 53-55.*

³⁹ Též vrchnostenská správa. Jedná se o systém veřejné správy, kterou pozemková vrchnost vykonávala na svých panstvích (šlo např. o výběr daní pro stát, správu majetku, výkon správních a soudních povinností). Zanikla roku 1850 v souvislosti se vznikem samostatných obcí, politických a soudních okresů.

⁴⁰ SEDLÁČEK, August, 1927. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Ilustroval Jindřich BUBENÍČEK. V Praze: Šolc a Šimáček, společnost s r. o., s. 5-7.

a koncepčních adjunktů. V rohovém rondelu byl pokoj úředního sluhy s kuchyní a spižírnu.⁴¹

První patro severního křídla bylo vyhrazeno pro případné návštěvy Lichtenštejnů a ubytování několika rodin úředníků. Druhé patro východního a severního křídla zůstávalo dlouhodobě prázdné, případně bylo využíváno jako sklad nepotřebného nábytku a materiálu. V části jižního křídla byly umístěny pokoje pro hosty.

V prvním patře východního křídla byla umístěna podatelna, výpravna, spisovna a jednací místnost s předpokojem. Později se tato část využila pro byty soukromníků nebo lesních úředníků. Otevřená terasa v prvním patře východního křídla, vzniklá za Jägerovy přestavby, byla na konci 60. let uzavřena a získané prostory pronajaty úřadovněm berního úřadu.⁴² Poslední pokoj před severovýchodní věží se jmenoval Bílý koníček.⁴³ V tomto pokoji, jak pověst vypráví, Smiřičtí po bělohorské bitvě před svým útekem za hranice uschovali rodinný poklad, který tu ještě roku 1631 Markéta Salomena Smiřická našla nedotčený.⁴⁴ Bedřich Bernau ve své publikaci *Album der Burgen und Schlösser im Königreiche Böhmen* z roku 1881 uvádí, že tento poklad nebyl objeven ani při barokní přestavbě a stále se zde nachází. Rytířský sál ve druhém patře byl na přelomu 19. a 20. století velmi zpustlý, stav dokládají i vytrhané parkety na archivní fotografii v příloze (příloha č. 15), které se údajně koncem 19. století používaly k zátopu.⁴⁵ Kazetový strop byl nádherně vykládán barevným a pomalovaným dřevem, na konci 19. století se částečně propadal a zachována byla jen holá prkna. Pod profilovanou stropní římsou se na zdech zachovaly zbytky 150 cm širokého pásu uměleckých maleb šedých a zlatých tónů. Z nádherných nástěnných maleb antických výjevů zbyly nicméně jen nepatrné stopy. Lichtenštejnská lesní správa původně plánovala sál upravit na lesnické muzeum, ale po rozhodnutí o budoucím záboru kosteleckého zámku roku 1924 z opravy sešlo.⁴⁶

Roku 1836 vyhořela věž zámecké kaple. V reakci na to byla původní cibulová bání nahrazena nízkou stanovou střechou. V 60. letech 19. století byl rekonstruován krov kaple, střecha a byl přelit zvon.

---

⁴¹ Juřík, 2015, s. 297.

⁴² LANCINGER, L. a kol.: Kostelec nad Černými lesy, zámek a zámecký kostel - stavebně historický průzkum. Praha: SÚRPMO, 1981, s. 76-78.

⁴³ Nachtmannová, 2003, s. 95.

⁴⁴ Sedláček, 1927, s. 6.

⁴⁵ LEJSKOVÁ MATYÁŠOVÁ, Milada, 1965. K Jägrově přestavbě zámku v Kostelci nad Černými lesy. *Umění*. Roč. XIII, č. 4, s. 418-432., s. 420. (nevyužívání východního křídla po barokní přestavbě, vytrhané parkety rytířského sálu).

⁴⁶ Šimáček, 1935, s. 29.

Předhradí bylo využito jako správa velkostatku a zázemí zámku. V druhém patře měl kancelář důchodní písař, vedle byla místnost na uložení purkrechtních, zádušních, důchodenských a soudních knih. Jednu kancelář patrně využíval c.k. notář, což dokládá i symbol černé orlice pod aliančním znakem Smiřických v průčelí brány. Další místnosti pak byly využity jako byty. V pravém křídle od brány bývala tři vězení pro lehčí provinilce a jedno vězení s kruhy ve zdech pro těžší vězně. Za nimi byla klenutá kovárna, kůlna na kování koní, menší konírna, mázhaus⁴⁷ a dvě moučnice.⁴⁸ V levém křídle při pohledu k zámku byly v přízemí sklepy na hospodářské plodiny, váha, pekárna na chléb, konírna a světnička čeledníka. V patře nad tím následovala kuchyňka pro poddané a dvě zbrojnice. Levého křídla užíval purkrabí, později zde bydlel ředitel Školního lesního podniku.⁴⁹

Ještě na počátku 20. století byly na bílé, bezsgrafitové omítce brány v průčelí sluneční hodiny, zachyceny jsou i na historické fotografii z ateliéru Eckert pořízených v 90. letech 19. století (příloha č. 10).⁵⁰ V průjezdu brány je dodnes patrné zbylé trámův po zvonu, jímž se vyzvánělo na robotu. Pod ním na kamenné lavici vysedávali vrátní a panští biřící. Přes příkop se psy vedl do předhradí kamenný klenutý most, který byl ukončen padacím mostem. V té době ještě nebyl možný přístup na vala, neboť zde stála přístavba předzámčí. Ve věži jsou německé hodiny z roku 1779.

Po roce 1920 byla v předhradí otlučena barokní omítka i s renesančním sgrafitovým podkladem a nahrazena omítkou cementovou.⁵¹ V březnu 1926 žádal městský úřad v Kostelci ve spolupráci s velkostatkem památkový úřad o souhlas k rozšíření Českobrodské ulice v úseku zámeckého předhradí v souladu se starším, roku 1897 schváleným regulačním plánem tak, že by byla zbořena zeď a zabrána část vnějšího příkopu zámku. Památkový úřad přípisem Dr. Wagnera žádost zamítl s poukázáním na velkou historickou a památkovou hodnotu. Zajímavé jsou zejména monumentálně řešené vázové motivy z poloviny 18. století.

V 90. letech na této ohradní zdi byly vázy umístěny ještě v původní podobě. Dnes jsou silně poničené a zazděné obráceně, podstavcem vzhůru. Na zmíněné fotografii je viditelná i studna na prvním nádvoří, která sloužila pro zásobování vodou předzámčí. Studna pro samotný zámek byla a stále stojí v příkopu mezi předzámčím a zámeckou budovou. V 19. století bylo předhradí vzhledem ke značné zchátralosti několikrát opravováno. Rekonstruovaly

⁴⁷ Mazhaus - velká síň.

⁴⁸ Moučnice - sběrná schránka na semleté zrna ve mlýně.

⁴⁹ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého. Díl patnáctý, [Kouřimsko, Vltavsko, J.-z. Boleslavsko]. 2., nezm. vyd. V Praze: Šolc a Šimáček, 1927, [i.e. 1938]. 340 s., s. 2-3.*

⁵⁰ Archiv HMP, Eckert - Pohled na hlavní vstup do zámku v Kostelci nad Černými lesy, sign. VIII 1490.

⁵¹ Šimáček, 1935, s. 138.

se zejména klenby stájí pod bytem purkrabího, střechy a trhliny objevující se v obvodových zdech.

Výměrem z 23. 2. 1928 byl Janu II. v rámci prováděné pozemkové reformy velkostatku ponechán zámek i zámecký kostel sv. Vojtěcha s výhradou konečného vyřešení v rámci přidělu zabrané části. Lichtenštejnové o zámek přišli již o čtyři roky později, když roku 1933 převzala většinu velkostatku Správa státních lesů a zřídila zde Školní lesní statek Lesnické fakulty ČVUT se sídlem v černokosteckém zámku.

5 Páni z Lichtenštejna

5.1 Historie rodu s akcentem na Černokostecko

Lichtenštejnové jsou starý šlechtický rod pocházející z Dolních Rakous, jehož doložené kořeny sahají až do 12. století. Podle legendy jsou potomci významného řeckého patricije Gaia Actia. Rodové jméno se odvozuje od hradu Lichtenštejn jižně od Vídně, v jehož okolí se rozkládaly původní državy rodu. V polovině 13. století zasáhli poprvé i do politiky Českého království, když Jindřich I. podporoval Přemysla Otakara II. při jeho pronikání do rakouských zemí. Za pomoc získal od českého krále roku 1249 ves a hrad Mikulov. Jindřich podporoval Přemysla i během vojenské výpravy do Pomořan mezi lety 1254 a 1255 a také v bitvě u Kressenbrunnu proti uherskému králi Bélovi IV. V průběhu třináctého století získali velká území v Dolních Rakousích a na jižní Moravě, která si udrželi až do roku 1945 a to včetně strategických center Valtic a Lednice, jež se později stala základem jejich rodového sídla.

Černý Kostelec ovládalo do dob třicetileté války několik rodů. Ve správě se postupně vystřídali páni z Náchoda, ze Smržova, z Chlumu a Košumberka. Od roku 1547 do roku 1558 držela kostelecké panství královská koruna.⁵² Pro Kostelec mělo ale největší význam správcovství jedním z nejbohatších rodů v soudobých Čechách, rodem Smiřických, a především éra prvního majitele Jaroslava Smiřického ze Smiřic, který Kostelec roku 1558 koupil od vládnoucího Ferdinanda I. Jaroslav se do černokostelecké historie zapsal dokončením stavby renesančního zámku, který se současně stal jejich rodovým sídlem, kde měli také rodovou hrobku s cínovými sarkofágy. Smiřičtí zrušili na celé řadě vesnic robotu a přímo v Kostelci zaváděli pěstování nových plodin včetně citrusů (ve sklenících v místě míčovny na kosteleckém náměstí) a melounů, což dodnes dokládají původní renesanční fresky v zámeckých interiérech, či vystavěli zámecký pivovar, jenž patřil mezi deset nejvýkonnějších v tehdejších Čechách.⁵³

Smiřičtí vlastnili panství do roku 1620, kdy jim bylo za účast a vedení stavovského povstání zkonfiskováno císařem a následně prodáno Albrechtu z Valdštejna. V roce 1622 koupil černokostelecké panství od Albrechta Karel I. z Lichtenštejna.⁵⁴ Právě jemu udělil Matyáš Habsburský za podporu ve sporu se svým bratrem Rudolfem v léno Opavské

---

⁵² JURÍK, 2012. s. 298.

⁵³ Tamtéž, 298.

⁵⁴ Tamtéž, s. 125.

knížectví, čímž se Karel stal prvním lichtenštejnským knížetem, tehdy pouze titulárním, tzn. bez privilegia místa a hlasu na říšské radě, na které si Lichtenštejnové museli počkat až do roku 1719, kdy bylo vyhlášeno Lichtenštejnské knížectví přibližně v dnešních hranicích.

Mimo získání mnoha nových území zaujal Karel I. výsadní postavení u královského dvora, když se roku 1621 stal českým královským místodržícím a místokrálem v Království českém. Jako místodržící předsedal soudu, který potrestal stavovské provinilce popravené ve staroměstské exekuci roku 1621. S Albrechtem z Valdštejna byl členem finančního konsorcia, které razilo znehodnocené, tzv. dlouhé mince, čímž způsobilo obrovskou inflaci a státní bankrot. Dominantní roli si rod udržel až do konce první světové války, resp. do realizace první pozemkové reformy, kdy Lichtenštejnové přišli o značnou část pozemků.⁵⁵

Třicetiletá válka a především její konec představovala pro celý kraj katastrofu, panství se v letech 1639, 1642, 1645 a 1648 stalo obětí švédských vpádů.⁵⁶ Mnoho vesnic po třicetileté válce zaniklo či zůstalo dlouho pustých. Úpadek začátku druhé poloviny 17. století dokládají i údaje z tzv. Zlaté knihy, černokosteleckého urbáře obsahující soupis vybraných poddanských povinností, podle které přišlo Černokostecko za třicetileté války asi o třetinu obyvatel.⁵⁷ Na rozdíl od Smiřických, kteří si vybrali již za Jaroslava Smiřického zámek v Kostelci za své rodové sídlo, byl přístup Lichtenštejnů diametrálně odlišný. Zámek a s ním i celé panství ve většině případů považovali jen za jedno ze svých mnoha panství a kostelecký zámek využívali pouze při zvláštních příležitostech, zejména jako zastávku při cestách do Prahy.⁵⁸ Z Kostelce se tak stalo pouze jedno z lichtenštejnských provinčních měst, což rozvoji regionu příliš nepomáhalo.

Teprve přibližně v prvních desetiletích 18. století vzrostl počet obyvatel na předválečnou úroveň. Pod správou Jana Adama I. a zejména jeho dcery Marie Terezie Savojské se panství rychle stabilizovalo a hospodářsky začalo opět vzkvétat.

Marie Terezie na černokosteleckém zámku vyrůstala a jako jedna z mála Lichtenštejnů na Kostelecku na začátku své éry v letních měsících pobývala. V zámecké kapli si roku 1713 vzala i manžela Emanuela prince Savojského. Ze šťastného manželství vzešel jediný syn, který zemřel již roku 1734 ve svých 20 letech na zimmnici při vojenském

---

⁵⁵ JUŘÍK, 2012, s.125.

⁵⁶ HODINÁŘ, Karel a KLÍMA, Václav. *Kronika města Kostelce n. Čern. Lesy, obecně Černý Kostelec zvaného. Kostelec nad Černými lesy: nákl. města Kostelce n. Čern Lesy, 1912. 235 s., za poznáním Kostelce s. 52.*

⁵⁷ HONCOVÁ, Jaroslava. *Kapitoly z dějin Říčán. Říčany: Label s.r.o. 1997, s. 152.*

⁵⁸ NACHTMANNOVÁ, Alena, *Hospodářské budovy v provozu barokního velkostatku na panství Kostelec nad Černými lesy. Průzkumy památek, 1/2008, s. 9.*

tažení.⁵⁹ Díky pobytům Marie tak význam Kostelce na několik let výrazně stoupl. Marie Terezie se také finančně zasloužila o opravu mnoha staveb včetně kostelů, pivovaru i kosteleckého zámku, který byl barokně přestavěn. Roku 1766 nechala zřídit fond svatého Donáta určený na pomoc poddaným v případě krupobití, požárů či jiných nepředvídatelných událostí a poblíž zámku postavila nový špitál pro 24 chudých a nemocných vdov a vdovců.⁶⁰ Ve své poslední vůli také černokosteleckým občanům odpustila veškeré jejich závazky vůči Lichtenštejnům. Marie Terezie Savojská zemřela roku 1772 bez potomků. Po její smrti se proto panství stalo majetkem Františka Josefa I. z hlavní rodové linie se sídlem v Lednicko-valtickém areálu.⁶¹ Kostelec se od té doby již nikdy nestal sídlem ani pobočné rodové linie a jeho význam opět opadl.

František Josef kníže z Lichtenšteina byl od mládí vychováván pro vojenskou kariéru pod patronátem strýce, polního maršála Josefa Václava, kterého doprovázel za války o rakouské dědictví na bojištích v severní Itálii. Jakožto diplomat působil v rámci poselstva do Parmy se žádostí o sňatek princezny Isabely s Josefem II., řádu německých rytířů nebo roku 1763 v čele poselstva do Španělska, které mělo získat ruku Marie Ludoviky pro Leopolda II.⁶² Roku 1771 získal Řád zlatého rouna. O rok později, po smrti Josefa Václava, se stal hlavou lichtenštejnského rodu a získal hlavní rodové majetky na Moravě a v Čechách. Další panství včetně Kostelce získal téhož roku po smrti Marie Terezie Savojské. V Kostelci se zasloužil o opravu kostela sv. Jana Křtitele po požáru. Zemřel roku 1781 při cestě do Paříže, pohřben byl ve vranovské hrobce Lichtenštejnů.⁶³

Nástupcem Františka Josefa se stal jeho nejstarší syn Alois Josef, štědrý podporovatel věd a umění. Nechal rozšířit Lichtenštejnskou knihovnu ve Vídni a vystavět zde také nový Lichtenštejnský palác. Jakožto milovník zahradničení a lesnictví upravil několik zámeckých parků včetně lednického. V Kostelci se Alois zasloužil o obnovu hlavního oltáře a varhan v zámecké kapli. Zemřel již roku 1805 a dalším lichtenštejnským knížetem byl jeho bratr Jan I.

---

⁵⁹ JUŘÍK, 2012, s. 300.

⁶⁰ HODINÁŘ, Karel a KLÍMA, Václav. s. 53.

⁶¹ František Josef I. byl prasynovcem Marie Terezie Savojské (příbuzní přes Karla I. Eusebia z Lichtenštejna) a současně zakladatel současné vládnoucí větve Lichtenštejnů.

⁶² Sňatek Leopolda II. a Marie Ludoviky se konal v Madridu již roku 1764, až o rok později se osobně setkali v Innsbrucku.

⁶³ HODINÁŘ, Karel a KLÍMA, Václav. *Kronika města Kostelce n. Čern. lesy, obecně Černý Kostelec zvaného. Kostelec nad Černými lesy: nákladem města Kostelce nad Černými lesy, 1912. 235 s., [23] l. obr. příl., s. 54.*

Jan I. Josef byl podobně jako jeho otec František Josef předurčen pro vojenskou kariéru. Bojoval v tureckých (1787-90) a francouzských válkách (1792-94), na významu získal během napoleonských válek, kdy obdržel titul polního maršála a stal se vrchním velitelem armády rakouského císařství. Ve slavné bitvě u Slavkova velel části rakouského vojska a po bitvě uzavřel s Napoleonem nevýhodný Prešpurský mír. Kvůli neúspěchu v diplomatickém jednání z armády později odešel.

Po smrti Jana I. v roce 1836 se stal lichtenštejnským knížetem jeho syn Alois II. V mládí se zabýval socioekonomickými studiemi, díky čemuž se stal velmi schopným hospodářem. Na svých panstvích rekonstruoval zámky včetně Lednice a barokního vídeňského paláce, zakládal odborné školy, pořádal výstavy a předsedal Vídeňské zemědělské společnosti.⁶⁴

Nástupci Aloise II., jeho nejstaršímu synu Janovi II., věnuji celou kapitolu práce.

---

⁶⁴ Hodinář, Klíma, 1912. s. 55.

5.2 Jan II. z Lichtenštejna

Jan II. z Lichtenštejna patřil mezi významné celoevropské šlechtice druhé poloviny 19. a počátku 20. století. Narodil se 5. 10. 1840 na zámku v Lednici, rodovém sídle Lichtenštejnů, jako šesté dítě Aloise II. a jeho manželky Františky Kinské. Již od mládí se velmi zajímal o vzdělání a to jak humanitního, tak technického typu. Plynně hovořil několika evropskými jazyky - ovládal češtinu, němčinu, angličtinu, francouzštinu a italštinu. Studoval na několika evropských univerzitách, ani jedno ze studií však nedokončil, neboť často a rád cestoval. V roce 1858 jako osmnáctiletý převzal po svém otci Aloisi II. vedení rodu včetně funkce lichtenštejnského knížete.⁶⁵ Od císaře Františka Josefa I. získal Řád Zlatého rouna a po vzniku rakouské Říšské rady roku 1861 byl jmenován dědičným členem Panské sněmovny. Přestože byl Jan II. osobnostně velmi plachý a zasedání rady se téměř neúčastnil, jeho členství v radě a některých dalších rakouských politických institucích bylo problematické. Právní řád Rakouska totiž nepřipouštěl možnost dvou občanství a Jan II. měl jako vládce Lichtenštejnska místní občanství. Tato situace se vyřešila roku 1887 výnosem ministra zahraničí Gustava Kálnokyho, kdy všichni členové primogenitury získali veškerá privilegia rakouských občanů, ale rakouskými občany se nestali.⁶⁶

Raději než politikou trávil Jan II. svůj čas botanikou či sbíráním uměleckých předmětů. Přesto se zajímal a staral o hospodářskou činnost v místních samosprávách. Pozdějšími dějepisci byl Jan II. vyzdvihován zejména díky svému způsobu správy panství nejen v Čechách a na Moravě, ale také v Rakousku a Lichtenštejnsku, kde obratně využíval své poznatky ze studií ekonomiky a národního hospodářství. Na svých panstvích založil několik škol a vzdělávacích institucí - například roku 1895 Vyšší ovocnářskou a zahradnickou školu v Lednici, či roku 1912 Ústav pro zušlechťování rostlin knížete Jana z Lichtenštejnů J. G. Mendela tamtéž. Kníže investoval také do lehkého průmyslu, zřídil slavné keramické závody v Poštorné, či roku 1892 cukrovar přímo v Kostelci nad Černými lesy. Roku 1899 založil úrazovou pojišťovnu, do které se mohli za symbolickou cenu dobrovolně přihlásit všichni jeho zaměstnanci. I díky tomuto činu získal přízvisko Dobrotivý.⁶⁷

Jan II. sbíral i umění. Z jeho sběratelské činnosti těžila řada velkých muzeí, kterým věnoval celou řadu uměleckých předmětů, např. Slezské zemské muzeum, Moravská galerie

---

⁶⁵ Tamtéž, s. 55.

⁶⁶ HORČIČKA, Václav. *Lichtenštejnové v Československu*. Vyd. 1. Praha: Agentura Pankrác, 2014. 222 s. ISBN 978-80-86781-22-8., s. 19-20.

⁶⁷ Juřík, 2012. s. 160-165.

nebo Uměleckoprůmyslové muzeum v Brně.⁶⁸ Zasloužil se i o zakládání nových kulturních institucí - např. daroval pozemek pro stavbu nové budovy Slezského zemského muzea v Opavě a opravu několika památek.⁶⁹

Mimo to ale podporoval i soudobé galerie a umělce, od nichž kupoval obrazy, či dotoval jejich studijní cesty do zahraničí.

Jak jsem již zmínil výše, mezi zájmy Jana II. patřily též přírodní vědy, především botanika. Právě díky tomu postavil unikátní skleník u zámku Lednice, kde pěstoval vzácné tropické i subtropické rostliny. Jeho zásluhou také vznikla první přírodní rezervace na Moravě, když v roce 1903 v části Hrubého Jeseníka vyhlásil tzv. Lichtenštejnský prales, kde usiloval o zachování nedotčených vřesovišť a s ním spojených přírodních i živočišných druhů.

Přestože Jan II. žil na rodovém sídle na Moravě, spravoval s nemenší pozorností i Lichtenštejnsko. Roku 1862 uvedl v platnost novou moderní ústavu, systematicky snižoval daně a v roce 1868 zrušil lichtenštejnskou armádu. Malý stát byl tak od té doby chráněn pouze policejním sborem. Po rozpadu Německého spolku roku 1866 spolupracovalo Lichtenštejnsko stále s Rakouskem - Uherskem, s nímž ho pojily měnové, i již zmíněné hospodářské, velkovlastnické a politické záležitosti.⁷⁰

Po skončení první světové války zachvátila Lichtenštejnsko vysoká inflace, neboť se stále používala rakousko-uherská koruna. Již od počátku dvacátého století a zejména po skončení první světové války se Lichtenštejnsko začalo orientovat na spolupráci se Švýcarskem. V roce 1921 s ním byla uzavřena měnová a později i celní unie, což přispělo k hospodářské i politické stabilitě a nastartovalo poválečný rozvoj.

Roku 1919 byla vyhlášena v nově vzniklém Československu první tzv. pozemková reforma, při které byla postupně za přibližně třetinovou náhradu přerozdělována půda vlastníků nad 150 ha zemědělské nebo 250 ha obecné půdy.⁷¹ Lichtenštejnové vlastnili na území Československa téměř 155 000 ha půdy a do konečného uzavření pozemkové reformy roku 1935 přišli téměř o 95 000 ha půdy.⁷² Mimo pokles prestiže znamenala ztráta pozemků pro Lichtenštejny zejména pokles příjmů.

---

⁶⁸ Matejko-Peterka, 2016, s. 51-52.

⁶⁹ Holovský, 2019, s. 290.

⁷⁰ Juřík, 2015, s. 125.

⁷¹ Merki, Löffler, 2016. s. 113.

⁷² Tamtéž, s. 117.

Jan II. stál v čele rodu a Lichtenštejnska úctyhodných 70 let a 3 měsíce, což je nejdelsí funkční období v Evropě po Ludvíkovi XIV. Oslavy 40. a 50. výročí vlády byly na všech panstvích v lesních revírech připomínány stavbami tzv. Lichtenštejnských kamenů. V českých zemích jich dle databáze Jubilejní kameny, jejímž cílem je všechny lichtenštejnské památníky zmapovat a zdokumentovat, vyrostlo přibližně 115. Značná část z nich se dodnes ale nedochovala, není veřejnosti přístupná či slouží naprosto jinému účelu (např. jako základ domu).⁷³

Ačkoli byl Jan II. bezesporu velmi významnou a váženou osobností realizující mnohé sny společnosti ve veřejné i kulturní oblasti, v soukromém životě příliš šťastný nebyl. Vzhledem k tomu, že údajně nemohl uzavřít morganatický sňatek⁷⁴, nikdy se neoženil. Majetek po jeho smrti 11. 2. 1929 proto převzal mladší bratr František I.⁷⁵

---

⁷³ JIRÁK, Matouš. *Lichtenštejnské památníky. Jubilejní kameny*. Online. Dostupné z: <http://www.jubilejnikameny.euweb.cz/>. [cit. 2023-10-22].

⁷⁴ Morganatický sňatek - manželství, v němž jeden z partnerů je z hlediska společenské hierarchie nižšího původu než druhý.

⁷⁵ Merki, Löffler, 2016. s. 114.

5.3 Pozemková reforma

Po první světové válce a rozpadu Habsburské monarchie se situace pro šlechtické rody zásadním způsobem změnila. Poválečná doba představovala příležitost narovnání obrovského hospodářsko-sociálního nepochopu ve vlastnictví půdy, neboť 55% obyvatel pracujících v zemědělství nevlastnilo půdu vůbec žádnou, nebo nesoběstačnou část do 2 ha půdy. Na druhé straně existovalo 2000 pozemkových vlastníků, kterým patřila více než třetina celkové půdy v Československu. Tato nerovnoměrnost by později v případě neřešení mohla vést k sociálním nepokojům ze strany většinové společnosti. K určitým agrárním přeměnám ve smyslu rozdělení půdy velkostatkářů ve prospěch malých vlastníků došlo ve většině evropských zemí.⁷⁶

Ve veřejném mínění zaznívaly silné hlasy požadující převod velkostatkářské půdy do národnostně spolehlivých rukou a definitivní zánik starých šlechtických výsad a omezení politické moci šlechty. 10. prosince 1918 bylo zákonem⁷⁷ zrušeno používání šlechtických titulů a řádů, což sloužilo k omezení politické moci. Jak ale uvádí například František Modráček, velkostatkáři měli v nové republice stále velkou hospodářskou moc, díky které mohli postupně opětovně získat moc politickou. Pozemková reforma mohla tedy sloužit i k omezení moci šlechty, která nadměrně kumulovala državy půdy získané zejména za dob nadvlády Habsburků. Z tohoto důvodu se statisticky většina zabraného zemědělského majetku týkala majitelů německé a maďarské národnosti.⁷⁸

Značná část půdy velkostatků byla vázána fideikomisním právem znemožňujícím její dělení a prodej, čímž byl výrazně narušen svobodný trh s půdou. Velkostatky brzdily už v 19. století rozvoj zemědělství a prohloubily zemědělskou krizi v 80. letech 19. století. Již před první světovou válkou, v 90. letech 19. století, na to reagovala Agrární strana. Úprava pozemkové držby ve smyslu zrušení fideikomisu a možnost odkupu půdy od šlechty se stala jedním z hlavních bodů jejího programu, nicméně tyto snahy byly neúspěšné. V Československu tak úvahy o pozemkové reformě v jistém smyslu navazovaly na předválečné představy. S výkupem latifundií a zrušením šlechtických výsad se počítalo již ve Washingtonské deklaraci z 18. října 1918.

---

⁷⁶ MURÍN, Matěj. 2011. *Pozemková reforma v období první republiky*. Diplomová práce. Plzeň: Právnická fakulta ZČU., s. 11-14.

⁷⁷ Zákon 61/1918.

⁷⁸ ČEREŠŇÁK, Oldřich, Ke klíčovým aspektům hodnocení První pozemkové reformy v Československé republice, In.: *Československá pozemková reforma 1919 – 1935 a její mezinárodní souvislosti*, Sborník z příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994, Uherské Hradiště, 1994, s. 40.

Nejradikálnější návrhy na průběh reformy měla sociální demokracie, která pod vlivem marxistické revoluce v Rusku požadovala vyvlastnění půdy nad 50 nebo 100 ha bez náhrady a ponechání této půdy v rukou státu, který by ji propachtovával zemědělským družstvům. Ostatní strany nicméně podporovaly vyvlastnění půdy za náhradu. Názor na její výši ani na hranici záboru však nebyl jednotný. Jen německé strany na přípravě pozemkové reformy nespolupracovaly, považovaly ji za zacílenou proti německé šlechtě a později poukazyvaly na diskriminaci německých zemědělců při přidělech. Agráři nicméně požadovali parcelaci velkostatků a možnost odkupu půdy malými rolníky, o výměře ponechané půdy a náhradě měli podle nich rozhodnout znalci. Sociální demokraté nakonec pod tlakem veřejného mínění souhlasili s návrhy agráři a ve vládě byl zřízen výbor pro pozemkovou reformu, který se ještě rozdělil do komitétu pro výši výměry a výši náhrady. Konkrétním návrhům a postupům se věnovala řada autorů, například Lubomír Slezák nebo Eugen Červenka. Z porad pak vzešel záborový zákon č. 215/1919 Sb., který zaručoval postupný výkup pozemků majitelům zemědělské půdy nad 150 ha, nebo celkové půdy nad 250 ha. Následoval tzv. přidělový zákon s pravidly přidělení půdy a náhradový zákon.

Realizaci pozemkové reformy měl zajišťovat Státní pozemkový úřad SPÚ, kde měly všechny strany kromě německých své zástupce. Výše náhrady se měla pohybovat od jedné třetiny do jedné poloviny tržní hodnoty vypočtené z průměrných cen půdy v letech 1913-15.⁷⁹

V poválečné republice byla diskutována otázka nezávislosti Lichtenštejnska a statutu lichtenštejnského knížete a s tím ohledem volený postup v první pozemkové reformě. V souvislosti s Lichtenštejnem se mezi největšími radikály v Národním shromáždění a ve veřejném mínění objevily i přímo úvahy na konfiskaci pod heslem „Odčihneme Bílou horu!“ požadující znárodnění jejich půdy bez náhrady a tím napravení historických křivd vzniklých v divokých časech třicetileté války za Karla I. z Lichtenštejna. Proti nezávislosti Lichtenštejnska a konfiskaci jejich majetku se zpočátku vyslovil i historik Josef Pekař, jinak kritik vyvlastňování majetku šlechty, a Antonín Hobza, profesor mezinárodního práva na Karlově univerzitě. Hobza argumentoval poddanským vztahem Lichtenštejnska k Rakousku, neboť nemělo vlastní celní území, poštovní správu, samostatnou justici všech instancí a kníže byl současně také rakouským šlechticem, měl rakouská privilegia a dlouhodobě zde pobýval. Lichtenštejnské postavení bylo nicméně silnější a stát si získal uznání v saintgermainské smlouvě, kde byla uvedena hranice Rakouska s Lichtenštejnem.

---

⁷⁹ HORČIČKA, Václav. *Lichtenštejnové v Československu*. Vyd. 1. Praha: Agentura Pankrác, 2014. 222 s. ISBN 978-80-86781-22-8., s. 24.

Prímé uznání nezávislosti pak bylo následně deklarováno i Velkou Británií, Francií a dalšími státy včetně Polska a Itálie.⁸⁰

Pokud by Československo uznalo nezávislost, o kterou Lichtenštejnsko velmi stálo s ohledem na dosavadní právní postavení Jana II. jako pouhého cizince, a navázalo by s ním diplomatické styky, z právní stránky by se nepochybně ztížilo či úplně znemožnilo vypořádání v rámci pozemkové reformy. Ministerstvo zahraničí proto podmiňovalo uznání dokončením pozemkové reformy, případně požadovalo jasnou záruku, že Lichtenštejnové nebudou bránit její realizaci.

Po první světové válce bylo roku 1919 přesunuto Ústřední ředitelství Lichtenštejnských velkostatků z Vídně do Prahy na Staroměstské náměstí č. 16. Z kapacitních důvodů se další rok přesunulo do Koloděj u Prahy. Správa zabezpečovala řízení polního hospodářství a řešení právních otázek v souvislosti s první pozemkovou reformou. Paralelně k ústřednímu ředitelství fungovalo Lichtenštejnské ústřední lesní ředitelství v Olomouci. Tyto a další organizace včetně ústřední účtárny v Bučovicích, části dvorní kanceláře ve Vídni, byly roku 1924 sloučeny do Lichtenštejnského ústředního lesního ředitelství v Olomouci. Do čela nového ústředního ředitelství se postavil Antonín Anderka, dosavadní ředitel ústředního lesního ředitelství.⁸¹

Součet výměr lichtenštejnských velkostatků se před zahájením pozemkové reformy pohyboval kolem 166 722 ha, z čehož 160 381,31 ha patřilo Janu II. Lichtenštejnové a zbylých 6 340,71 ha náleželo Aloisi Lichtenštejnovi. Bez Aloisova velkostatku Velké Losiny tvořila většinový podíl půda lesní - něco přes 124 000 ha, zemědělské půdy bylo kolem 40 000 ha.⁸²

Výkup pozemků velkostatkářů byl podle záborového zákona zahájen roku 1921. Knížecí správa zpočátku nabídla SPÚ pouhých 4 200 ha půdy, za které požadovala plnou výši náhrady, neboť se prý na majetek knížete jako občana neutrálního státu nevztahuje náhradový zákon. Postoj vedoucích agrárníků v rámci SPÚ nebyl zpočátku jednotný. Konzervativní velkostatkářské křídlo vedené Karlem Práškem prosazovalo smířlivější postoj vůči velkovlastníkům půdy, postupně ale ztrácelo vliv na úkor radikálnějšího kruhu kolem Antonína Švehly, čímž se částečně omezoval prostor pro dohodu SPÚ s Lichtenštejnou.⁸³

⁸⁰ HORČIČKA, Václav. *Lichtenštejnové v Československu*. Vyd. 1. Praha: Agentura Pankrác, 2014. 222 s. ISBN 978-80-86781-22-8., s. 23-24.

⁸¹ Horák, 2010, s. 126.

⁸² Tamtéž, s. 127.

⁸³ Konzervativcům uškodila zejména Lihová aféra Karla Práška roku 1924.

Ještě před zahájením jednání s SPÚ byly ČSR pro potřeby Ministerstva školství a národní osvěty odstoupeny části velkostatku Uhříněves a to dle zákona o zajištění půdy drobným pastýřům z roku 1919. Části byly přiděleny VŠZLI v rámci ČVUT.⁸⁴

K první dohodě mezi SPÚ a Lichtenštejnem týkající se převzetí zemědělské i lesní půdy došlo 9. 6. 1922. Jednalo se o části velkostatků Uhříněves, Moravská Třebová, Kounice, Křtiny, Zábřeh, Rataje nad Sázavou, Úsov-Nové Zámky, Valtice-Lednice, Lanškroun, Krnov, Šternberk Radim, Kostelec nad Černými lesy, Bučovice, Uherský Ostroh, Plumlov, Hanušovice. SPÚ nakonec převzal 11 519,88 ha zemědělské a 28 212,51 ha lesní půdy za celkové výkupné 74 519 431 Kčs, několik dalších pozemků bylo určeno k přímému prodeji Lichtenštejnem za výhodnějších cenových podmínek.⁸⁵

Další dohody o převedení menších částí majetku byly uzavřeny v letech 1924 a 1925, některé počítaly se záštitou SPÚ, jiné s přímým prodejem konkrétním osobám určeným SPÚ za vyšší částky.

Přestože se po smrti Jana II. stal lichtenštejnským knížetem jeho mladší bratr František I., vzhledem k vysokým částkám za dědickou daň a převody majetku v ČSR byla většina českého lichtenštejnského majetku převedena na jeho prasynovce Františka Josefa II.⁸⁶

Roku 1930 byla mezi SPÚ a Lichtenštejnem uzavřena generální dohoda o konečném řešení pozemkové reformy na jejich velkostatech. Dohoda počítala s celkovým zábořem 47 576 ha půdy včetně převzetí celého zbytkového velkostatku Škvorec, Rataje nad Sázavou, Plumlov, Bučovice, Kostelec nad Černými lesy o výměře 4 408 ha. Většina pozemků severně od Kostelce, cca 2 405 ha z původního černokosteleckého velkostatku zůstaly Lichtenštejnům až do roku 1945. Za vyvlastněné části velkostatku bylo Lichtenštejnům vyplaceno 7 669 432 Kčs.⁸⁷

V rámci generální dohody byl od Lichtenštejnů k 1. 1. 1933 převzat i zámek Kostelec nad Černými lesy, nicméně dle pozemkových knih uložených na Katastrálním úřadu v Praze-Kobylisích byl zámek veden jako majetek Františka Josefa II. až do roku 1958, kdy bylo do pozemkové vložky uvedeno vlastnictví československým státem. Administrativní nepořádky se netýkaly pouze černokosteleckého velkostatku, podle Václava Horčíčky nebylo

---

⁸⁴ Neuhöfer, Roček, 2010, s. 24.

⁸⁵ Horák, 2010, s. 127-129.

⁸⁶ Horčíčka, 2014, s. 49.

⁸⁷ Mrvík, 2011, s. 79-82.

do roku 1939 až 34 000 ha převzaté půdy převedeno na nové vlastníky. Mohlo se jednat o administrativní opomenutí, nebo i důsledek faktu, že náhrady pro Lichtenštejny od SPÚ nebyly většinou vypláceny hotově, ale postupně spláceny. Jasně leckdy nebylo ani ujednání o vyplacené částce. Po ukončení realizace první pozemkové reformy roku 1935 došlo k rozpuštění SPÚ a veškeré závazky SPÚ přešly na ministerstvo zemědělství. Do roku 1939 nebylo splaceno až 38 milionu Kčs lichtenštejnských pohledávek.⁸⁸

Po dokončení první pozemkové reformy zůstalo Lichtenštejnům z původních 159 000 ha (stav 1919) roku 1935 pouhých 68 500 ha. Ztráty ostatních velkostatkářů, například Schwarzenbergů, byly vzhledem k původní velikosti jejich statků ještě vyšší. Pozemkové reformě padlo za oběť 91 500 ha, z velké části lesní půdy. Nejméně výhodné bylo převzetí půdy do rukou přímo SPÚ, který vyplácel nejmenší možnou náhradu, celkem 121 336 800 Kčs s úroky. Tržní hodnota nicméně činila více než 653 000 000 Kčs.⁸⁹ Dokončení pozemkové reformy umožnilo navázání vzájemných diplomatických vztahů mezi ČSR a Lichtenštejnskem. Těsně před mnichovskou dohodou na jaře 1938 došlo k navázání diplomatických jednání, na kterých měla zájem jak ČSR, neboť potřebovala jakoukoli podporu v době národního ohrožení Hitlerovským Německem, tak pro Lichtenštejnsko, které se obávalo okupace po vzoru anšlusu Rakouska.⁹⁰

---

⁸⁸ Horčíčka, 2014, s. 55-57.

⁸⁹ Horčíčka, 2014, s. 55.

⁹⁰ Tamtéž, s. 56-57.

6 Třicátá léta a druhá světová válka

Po převzetí černokosteleckého velkostatku Československým státem roku 1933 byl kostelecký zámek předán Školnímu lesnímu statku VŠZLI při ČVUT v Praze, který zámek využíval jako hospodářské správní sídlo. Historii a organizaci ŠLS se věnuji v samostatné kapitole. Západní křídlo zámku bylo ponecháno úředovným okresního soudu, který zde sídlil již od roku 1868. V prostoru zámku se také nacházelo přibližně 20 bytů soukromníků. Přes organizační změny ve struktuře Školního lesního podniku za druhé světové války zůstal zámek využíván jako sídlo správy lesů po celé její trvání.

Již za Lichtenštejnů řešil Okresní soud otázku toalet pro návštěvníky líčení. Teprve v roce 1935 povolil památkový úřad okresnímu soudu zřízení veřejného záchodku ve vnitřních valech při druhém mostě.

Roku 1936 upozornil místní muzejní spolek SPÚ na dezolátní stav rytířského sálu, nyní zbaveného podlahy a s rozpadajícím se stropem, s návrhem umístění části svých sbírek. O pokusech na jeho rekonstrukci jsem psal blíže v kapitole zabývající se vývojem zámku do roku 1933. V reakci na to byl následujícího roku sestaven časový rozvrh oprav celého zámku, který měl zahrnovat opravu oken a střechy kaple, opravu dlažby a kuželkové balustrády na východní terase, obnovu oken na této straně a v obou přilehlých věžích, obnovu omítek východního průčelí, zřízení prozatímního stropu nad rytířským sálem, opravu komínů a střech a posléze konzervaci červotočivého inventáře kaple. Dokumentován byl stav a postupně měly být sestavovány plány. Celkem návrh počítal s nákladem 140 000 Kčs. Soustředění státního rozpočtu na opevňovací práce v pohraničí však realizaci oprav na čas znemožnilo.⁹¹

Realizace oprav začala za německé okupace v červnu 1940, kdy bylo strženo nevhodné a zatěžující zastřešení terasy druhého patra východního křídla z 19. století. Půdní prostor terasy byl navíc špatně větraný a vlhký. Pod cementovým nánosem byla odkryta původní dlažba renesanční terasy, která byla obnovována. Na fasádě byly objeveny i zlomky původní barvy renesanční omítky v sytě žlutém tónu, přecházejícím do oranžova, která byla při úpravách za MTS přetřena bílým vápenným nátěrem.⁹²

---

⁹¹ NA, SPS, 30 PAM Místa - Kostelec nad Černými lesy (karton 620).

⁹² MRVÍK, Vladimír Jakub, 2011. *Dějiny černokosteleckých domů: historická topografie města Kostece nad Černými lesy*. Vyd. 2., rozš. Kostelec nad Černými lesy: Město Kostelec nad Černými lesy v nakl. a vydavatelství Lesnická práce. ISBN 978-80-7458-006-2., s. 32-34.

Dále byly rekonstruovány omítky jižního a východního průčelí. K jejich stavu se obecně uvádělo, že přes původní tvrdé omítky renesanční, které byly zdrsněny a napekovány⁹³, byla přetažena slabá vrstva omítky barokní. Ta byla několikrát obnovována, proto se celé její plochy často loupaly od jádra omítky renesanční. Bylo rozhodnuto sejmout povrchové vrstvy až na jádro omítky původní, do jejíhož povrchu se měl pečlivě zatřít speciální druh pění. Vypadlé a odulé části se měly nahradit novou omítkou z nastavované malty. Detaily barokní výzdoby na jižním průčelí se pečlivě očistily a vyspravily stejným štukovým materiálem bez barvení. S opravou fasád se osadila nová modřínová okna místo dosavadních, místy vadných. Kromě toho se z nučického pískovce doplnily chybějící články říms a okenních ostění. Při opravě bylo zjištěno, že rokokové tvary nadokenních říms a omítek byly původně bez polychromie, která pochází až z 2. poloviny 19. století.⁹⁴ Patrně v této době došlo k odstranění barokních chrličů z měděného plechu ve tvaru dračích hlav na druhém nádvoří zámku. Originály se dnes nachází v expozici Regionálního muzea v Kolíně.⁹⁵

Jednalo se také o modernizaci stávající původní kanalizace odvádějící veškerou odpadní vodu do valu, kde docházelo k podmáčení základů zámku. Z tohoto důvodu byla v letech 1941-42 nahrazena řádným odkanalizováním se septikem na vnější straně valů. V této souvislosti se ověřovala místní pověst o staré hradní chodbě procházející valem, neboť by ji bylo možno využít. Z hradebního příkopu se měly dále odstranit různé hyzdící přístavky. Jak referuje Dr. Wagner v zápise SPS r. 1941, vzhledem k omezenému rozpočtu došlo jen k částečné realizaci tohoto programu. Roku 1942 bylo provedeno odvodnění zámeckého vnitřního příkopu se zrušením 13 usazovacích žump prosakujících na povrch. V plánu byla i rekonstrukce vodovodu a jeho vybavení novým elektrickým čerpadlem ze studny v hradebním příkopu, neboť až do rekonstrukce 1947-50 se voda po zámku rozváděla samospádem z nádrží umístěných na krovech.⁹⁶

Následně se zájem přesunul na zabezpečení obrazů a zařízení kaple a obnovu rytířského sálu. Ing. Pecánek roku 1944 ve svém statickém posudku konstatoval, že původní strop sálu byl patrně kazetový, z modřínových desek ve čtvercovém modřínovém a dubovém laťování, podle zbytku původní dřevěné nástěnné římsy posazený asi 1 m pod úrovní vazníků krovu, se stopami původního, černožlutobíle malovaného, dekoru výjevů z antické mytologie

---

⁹³ Vytvoření sítě jamkovitých vrypů špičatým nástrojem za účelem dobrého spojení nové omítkové vrstvy s podkladem.

⁹⁴ Mrvík, 2011, s. 34.

⁹⁵ Tamtéž, s. 91-100.

⁹⁶ NA, SPS, 30 PAM Místa - Kostelec nad Černými lesy (karton 620).

(dle Marie Lejskové-Matyášové možná i Ovidiových Metamorfoz). Podle stop dřevěných nástěnných konzol měl původní strop 5 polí s konstrukcí vyvěšenou na střední trám věšadlové soustavy krovu. Návrh nového krovu a stropu předložil František Kadeřábek z Přehvozdí. Podle připomínek památkového úřadu pak převázal krov s použitím třetiny starého dřeva v původní soustavě. Patrně v této době, nebo krátce po válce, došlo k zabílení malovaného, cca půl metru širokého, vlysu, na němž byly slabě viditelné kartuše, rollwerky a ovocné festony.⁹⁷

Na další úpravu ozdobného podhledu, osazení 5 nových dveří, okenních rámců a prkenné polštářové podlahy již nedošlo.⁹⁸

Za druhé světové války bylo v zámecké kapli kvůli obavám z bombardování uchováváno až 15 obrazů z několika pražských kostelů. Konkrétně se jednalo o kostely Panny Marie Vítězné, sv. Tomáše a sv. Klimenta. Jak svědčí zpráva Správy státních lesů Školního lesního statku adresovaná SPÚ, na přelomu let 1946 a 1947 byly obrazy navraceny na původní místa. Vzhledem k velikosti některých obrazů a riziku poškození při jejich stěhování v zimním období, zůstaly některé v kostele až do jara 1947.⁹⁹

---

⁹⁷ Lejsková-Matyášová, 1966, s. 271.

⁹⁸ NA, SPS, 30 PAM Místa - Kostelec nad Černými lesy (karton 620).

⁹⁹ NA, SPS, 30 PAM Místa - Kostelec nad Černými lesy (karton 620). V této věci jsem bohužel bez úspěchu oslovil karmelitánský Klášter Pražského Jezulátka, který spravuje Kostel Panny Marie Vítězné i augustiniány z Farnosti sv. Tomáše. V kostele sv. Tomáše se navíc již nachází jiná sada obrazů.

7 Školní lesní podnik

Po realizaci pozemkové reformy na Kostecku roku 1933 přešla půda černokosteckého velkostatku pod vlastnictví československého státu.¹⁰⁰ Správou 4 408 ha půdy byla pověřena nově vzniklá Správa státních lesů v Kostelci, ke které byla další rok připojena enkláva Hradec z velkostatku Komorní Hrádek.¹⁰¹

O přiděl zejména lesní půdy z bývalého černokosteckého velkostatku požádala SPÚ a Ministerstvo zemědělství již před zábořem 30. 1. 1932 Vysoká škola zemědělského a lesního inženýrství (VŠZLI) při ČVUT v Praze a to se záměrem získat vhodné prostory pro výuku a praktický rozhled absolventů lesního inženýrství.¹⁰²

Školní lesní statek v Kostelci nad Černými lesy byl založen výnosem ministerstva zemědělství z 1. 1. 1935 jako organizace Vysoké školy zemědělského a lesního inženýrství Českého vysokého učení technického v Praze. Organizace vznikla na základě Správy státních lesů a od roku 1935 spravovala půdu původního lichtenštejnského velkostatku i s později připojenými enklávami a sídlila v prostorách černokosteckého zámku. Jednalo se o samostatnou podnikovou jednotku přímo podřízenou Ústřednímu ředitelství Státních lesů a statků. Administrativní fungování zajišťovalo *Ředitelství školního statku VŠZLI*, zatímco výkon správy zajišťovala *Správa státních lesů školního statku v Kostelci nad Černými lesy*.

Administrativní agendu a odbornou činnost školního lesního statku řídil v rámci Ředitelství školního statku VŠZLI správní výbor složený z volených přednostů pěti ústavů (oborů) lesnického odboru VŠZLI. Jednalo se o následující obory:

- pro pěstění lesů
- pro lesní těžbu, ochranu lesů, myslivosti a rybníkářství
- pro hospodářské lesní zřízení a lesní taxace
- pro inženýrské stavby lesnické
- pro nauky právní a správní

Prvním předsedou *Správy státních lesů školního statku v Kostelci nad Černými lesy* byl prof. Ing. Gabriel Jirsík a přednostou lesní rada Ing. Ludvík Panzer, který již předtím vedl

---

¹⁰⁰ 31. 1. 1933 byl v Kostelci sepsán protokol o převzetí černokosteckého velkostatku státem. In: NEUHÖFER, Jiří a ROČEK, Ivan, 2010. *Česká zemědělská univerzita v Praze, Školní lesní podnik v Kostelci nad Černými lesy: 1935-2010 : --již více jak tři generace právo pro vzdělání.* [Kostelec nad Černými lesy]: Lesnická práce. ISBN 978-80-87154-48-9., s. 26.

¹⁰¹ ŠRÁMEK, Oldřich, 1985. *Padesát let Školního lesního podniku Kostelec nad Černými lesy Vysoké školy zemědělské v Praze.* Kostelec nad Černými lesy., s. 11.

¹⁰² Neuhöfer, Roček, 2010, s. 24-25.

správu lesů. Správa státních lesů školního velkostatku vykonávala mimo přímé správy školního statku i patronátní činnost čtrnácti objektů a třech dalších lesních celků.¹⁰³

Lesy kosteleckého velkostatku nebyly po převzetí Školním podnikem VŠZLI v dobrém stavu. Lichtenštejnové již nějakou dobu počítali se zánosem tohoto velkostatku, a tak správa v posledních letech vlastnictví zanedbávala prevenci. Školní lesní statek tak musel řešit následky rozsáhlé mniškové kalamity a až do roku 1935 bylo hospodaření ztrátové. Odbornou prací členů správního výboru Školního lesního statku, kdy se podporovala probírka, těžení špatného materiálu a vysazování nových stromů, se podařilo situaci stabilizovat a roku 1938 již byl očekáván zisk hospodářství cca 700 000 Kčs.¹⁰⁴

V rámci úspor navrhl NÚKÚ (nejvyšší účetní a kontrolní úřad) Školní lesní statek Kostelec nad Černými lesy zrušit a správu podřídit přímo Ředitelství Státních lesů a statků. Proti tomuto návrhu se postavila VŠZLI, která argumentovala efektivním odborným hospodařením a vysokým očekávaným ziskem za rok 1938. K realizaci plánu vzhledem k politické situaci v ČSR na konci roku 1938 nakonec nedošlo.¹⁰⁵

Restrukturalizace byla provedena až po vzniku Protektorátu Čechy a Morava v létě 1939, kdy byl Školní lesní statek podřízen komisařskému vedoucímu protektorátních lesů. Ředitelství školního lesního statku bylo po uzavření českých vysokých škol a zabránění objektu VŠZLI (za války zde byla kasárna SS) německými okupačními vojsky přemístěno do budovy Výzkumných ústavů lesnických v Dejvicích.

Činnost *Ředitelství školního lesního statku* byla zastavena až koncem roku 1941, kdy byla jeho agenda převedena pod pražské ředitelství státních lesů. Školní statek jakožto instituce však fungoval i nadále. Okupanty bylo nařízeno zvýšení těžby, které bylo realizováno zejména probírkami, díky čemuž se zvýšila stabilita a kvalita porostů.¹⁰⁶

Ředitelství školního lesního statku bylo obnoveno v březnu 1946. Na konci roku 1945 převzala *Správa státních lesů* další část zkonfiskovaného, zejména lichtenštejnského, majetku. Jednalo se o velkostatek Úvaly a další polesí. Tyto konfiskáty byly nakrátko uvedeny pod správu Školního lesního statku, čímž vzrostla výměra jím spravované půdy z cca 4 500 ha na cca 7 100 ha. S ohledem na velikost nové rozlohy statku byla správa lesů školního statku roku 1948 rozdělena na dvě jednotky - správu v Kostelci a Stříbrné Skalici.

---

¹⁰³ Šrámek, 1985, s. 11.

¹⁰⁴ Neuhöfer, Roček, 2010, s. 29-30.

¹⁰⁵ Neuhöfer, Roček, 2010, s. 29-30.

¹⁰⁶ Šrámek, 1985, s. 12.

Během téhož roku pak došlo ještě k dalším územním změnám - polesí Nové Dvory, Hradešín a Říčany byly předány městu Praze a školní statek měl výměnou převzít velkostatek Zásmyky o výměře 1 200 ha, lesní celek Ostrák o výměře cca 200 ha a další. Celková výměra se nakonec ustálila na 10 000 ha, k určitým pozemkovým převodům docházelo i nadále. Detailnější popis poskytne publikace *Školní lesní podnik v Kostelci 1933-2010*.¹⁰⁷

V roce 1949 byly ze *Správ školního statku* vytvořeny školní závody, které měly charakter hospodářských organizací. Tím byla oslabena funkce *Ředitelství školního statku VŠZLI*, neboť školní závody byly hospodářsky podřízeny přímo *Ústřednímu ředitelství Československých státních lesů*. Definitivně bylo Ředitelství zrušeno 15. 3. 1951, čímž se školní závod stal prakticky běžnou hospodářskou jednotkou Státních lesů pod Ministerstvem lesního a dřevařského průmyslu v Praze.¹⁰⁸

Roku 1952 provedlo MLDP reorganizaci lesních provozů dle vzoru SSSR a rozdělilo hospodaření na správy státních lesů zajišťující pěstební činnost a podniky lesního průmyslu, které obstarávaly těžbu dříví. Na konci roku 1952 byl školní statek převeden pod pravomoc Krajské správy lesů v Praze, který reorganizaci realizoval. Téhož roku vznikla také samostatná Vysoká škola zemědělská, která krátkodobě přešla pod Ministerstvo lesů a dřevařského průmyslu. Lesnická fakulta s ŠLP však zůstala v rámci ČVUT a tedy Ministerstva školství. MLDP velmi stálo o získání i lesnické fakulty a ŠLP s kosteleckým zámkem, který již v 50. letech částečně využívala jako tzv. „dělnickou školu“ pro odbornou politickou přípravu, a proto se snažilo docílit přemístění školního statku a výměny černokosteleckých lesů za lesy v okolí Křivokláta s cílem získat v blízkosti Prahy vhodný vybavený objekt pro doškolovací činnost ministerstva.

Roku 1957 se změnil název školního statku na Školní lesní závod Kostelec nad Černými lesy a o rok později byla převedena podniková správa na rektorát ČVUT. Rektor ČVUT, posléze Vysoké školy zemědělské, tak jmenoval i odvolával předsedu podniku.¹⁰⁹

12. 8. 1959 vydala vláda nařízení 58/59 Sb., kterým převedla lesnickou fakultu z rámce ČVUT na Vysokou školu zemědělskou v Praze, nyní již v rámci Ministerstva školství. Současně byl deklarován záměr na postupné rušení lesnické fakulty formou neotevírání nových ročníků. Roku 1962 Vysoká škola zemědělská definitivně opustila učební

---

¹⁰⁷ Šrámek, 1985, s. 12-14.

¹⁰⁸ Neuhöfer, Roček, 2010, s. 31-33.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 34-35.

prostory v objektu ČVUT, lesnická fakulta se proto přestěhovala s posledními dvěma ročníky studentů do prostorů černokosteleckého zámku.

Po ukončení činnosti fakulty vznikl roku 1964 *Vědecký lesnický ústav*, čímž se částečně změnilo zaměření Školního lesního závodu. Jeho činnost se nyní více orientovala na propojení výuky a výzkumné činnosti s praxí. Školní lesní závod byl tak využíván i pro potřeby praktické výuky žáků středních lesnických technických škol, zabezpečení organizace specializačních kurzů VLÚ a v neposlední řadě pro pedagogické a vědecko-výzkumné potřeby některých kateder. Současně byly udržovány materiální předpoklady potřebné pro pedagogickou i vědeckovýzkumnou činnost - např. byla dobudována šlechtitelská stanice se skleníky, malokapacitní luštírna šišek a na Školním lesním závodě rozšiřovány výzkumné demonstrační objekty.¹¹⁰

Roku 1966 bylo na základě výnosu Ministerstva školství a kultury rozhodnuto, že školní výrobní zařízení vysokých škol nabývají charakteru podniku a stávají se příspěvkovou organizací. Změna organizace pomohla hospodářskému rozvoji podniku.

Vědecký lesnický ústav se 1. 1. 1982 transformoval na Ústav aplikované ekologie a ekotechniky.¹¹¹

Do roku 1990 se podařilo ve vzájemné spolupráci vysoké školy a ŠLP postupně získat do správy všechny bytové jednotky v objektu zámku a celý černokostelecký zámek, což mimo jiné výrazně usnadnilo kompletní rekonstrukci zámeckých objektů od roku 1982, které se věnují v samostatné kapitole.

V srpnu roku 1990 byla obnovena činnost lesnické fakulty. V kosteleckém zámku se dodnes pro potřeby pedagogů fakulty při terénních cvičeních a praxích nachází několik místností. Zázemí pro studenty se velmi zlepšilo po rekonstrukci zámku, kdy byl opraven studentský internát, nově zařízena kuchyně s menzou, opraven společenský sál Smiřických a dalších zámeckých prostor.

12. 4. 1991 byl vydán Statut Školního lesního podniku v Kostelci nad Černými lesy upravující a potvrzující vztahy ŠLP a univerzity. Školní lesní podnik zůstal i nadále ve formě příspěvkové organizace spravované rektorem Vysoké školy zemědělské v Praze. Statuta se

---

¹¹⁰ Šrámek, 1985, s. 14-15.

¹¹¹ Tamtéž, s. 16.

vydala s cílem zabránit možnému zásahu do struktur podniku, měla předejít možnému ukončení činnosti jako jiných školních podniků v 90. letech.¹¹²

Na základě vysokoškolského zákona z roku 1998 byla ukončena činnost ŠLP jako příspěvkové organizace. Majetek příspěvkové organizace ŠLP byl následně vložen do vysokoškolského zemědělského statku ŠLP jako součásti univerzity.

Celkový náhled do fungování ŠLP je velmi důležitý pro pochopení souvislostí zařizování a financování rekonstrukcí a obecně specifického využití a provozu zámku od 30. let 20. století do současnosti.

---

¹¹² Neuhöfer, Roček, 2010, s. 54-57.

8 Zámek po roce 1945

8.1 Historie a využití zámku

Z podnětu Ústředního ředitelství státních lesů v rámci ŠLS byly budovy zámku v letech 1947-50 částečně upraveny, aby více sloužily pro potřeby školy. V předzámčí vznikl v několika pokojích internát a současně byly modernizovány další bytové jednotky pro zaměstnance ŠLS v zámku. Do některých byl teprve nyní zaveden vodovod, kanalizace a elektrický proud. Nově vybudovaný systém zámeckého vodovodu zásobovala vlastní studna vyhloubená roku 1946 na zámeckých valech.¹¹³ Již tehdy se jednalo o připojení k městskému vodovodu, na který již byla připojena mlékárna, a stačilo tak pouze zřídit vodovodní přípojku.¹¹⁴

Byty zámku nebyly vedeny jako byty zaměstnanecké a vzhledem k jejich velikosti a nemožnosti zmenšení s ohledem na historickou hodnotu, museli za ně zaměstnanci platit náhrady v rámci sociálního pojištění.¹¹⁵ Opraveny byly části střešních krytin zámku a roku 1953 i kaple. Na fasádě předzámčí byly na několika místech obnoveny zbytky renesančních sgrafit.¹¹⁶

Internát v předzámčí vznikl vyklizením některých bytů v prostoru u věže. Po jeho dokončení roku 1948 byl dočasně propůjčen Ústřednímu ředitelství státních lesů, které jej využívalo pro ubytování při politických školeních. Správa internátu byla dočasně připojena ke školnímu statku od prosince 1952 do června 1953 a definitivně pak od 1. 1. 1957.¹¹⁷ V letech 1950-51 došlo k rekonstrukci dvou bytových jednotek u severního okraje západního křídla předzámčí.¹¹⁸ Stavební plány vyhotovil Technický ústav státních lesů a stavebníkem byly Československé státní lesy, n.p. Terén půdy před předzámčím byl ze strany valů až do rekonstrukce v 80. letech místy až o metr výše, díky čemuž mohly být z některých bytů v prvním patře umístěny přístavky k přímému vstupu na vala. Po rekonstrukci předzámčí v 80. a 90. letech byla na konec severní části východního křídla přesunuta z jádra zámku

---

¹¹³ Archiv NPÚ ÚOP Středočeský kraj, Investiční záměr souboru staveb zámku Kostelec nad Černými lesy 1980, inv. Č. 1520, s. 34.

¹¹⁴ SoKA, Obecní kronika Kostelce nad Černými lesy 1938-51, s. 100-101.

¹¹⁵ NA, SPS, 30 PAM Místa - Kostelec nad Černými lesy (karton 620).

¹¹⁶ NA, SPS, 30 PAM Místa - Kostelec nad Černými lesy (karton 620). - dopis ČSL státních lesů SPÚ.

¹¹⁷ Šrámek, 1985, s. 37.

¹¹⁸ SoKA Kolín, Okresní národní výbor v Českém Brodě, bez inv. č. - stavební spisy 1945-60. Adaptace dvou bytových jednotek v předzámčí v letech 1950-51.

menza. Prostory přízemí předzámčí byly využívány jako sklady a garáže. V přízemí východního křídla byly umístěny také kanceláře a šatny pro zaměstnance.¹¹⁹

Okresní soud sídlil v přízemí západního křídla zámku až do února 1949, kdy zanikl v souvislosti s účinností zákona č. 320/1948 Sb o nové územní organizaci krajských a okresních soudů. Sídla a obvody politických a soudních okresů byly nově stanoveny shodně se sídly a obvody okresních národních výborů a Kostelec nad Černými lesy tak nově spadl pod okresní soud v Českém Brodě.¹²⁰ V místnostech přízemí západního křídla sídlila následně Lesní správa ŠLP. V prvním patře bylo umístěno Ústředí (Ředitelství) ŠLP. Druhé bylo zejména po převedení Lesnické fakulty z rámce ČVUT na VŠZ roku 1959, kdy byl tlak na přesun učebních prostor do Kostelce, využíváno pro potřeby pedagogů jako kabinety kateder. Po zrušení Lesnické fakulty roku 1964 byla tato část využita pro potřeby zaměstnanců a pracovníků Vědeckého lesnického úřadu VŠZ, po změně názvu instituce roku 1982 Ústavu aplikované ekologie a ekotechniky. Po znovuoobnovení Fakulty lesnické a dřevařské roku 1990 se do těchto prostor navrátily kabinety jejích pedagogů.

Ve sklepě pod severním křídlem byla kotelna s uhelnou, která byla původně dvoupatrová a zasahovala i do prostoru přízemí. Po změně ústředního vytápění na LTO v 70. letech byla kotelna přesunuta do sklepů západního křídla. Vstup do této nové kotelny pod západním křídlem je nicméně dodnes z místnosti 1.26 v severním křídle. V přízemí se dále nacházelo několik bytových jednotek, později využitých jako internát (rozdělená místnost 1.25). Prostory původního vězení v severozápadní nárožní věži byly využity jako sklad. V prvním patře byly odborná pracoviště a učebny Lesnické fakulty, později Vědeckého lesnického úřadu a ÚAEE. Další místnosti pro výuku se nacházely ve druhém patře severního křídla. V této části se dodnes nachází pracoviště Fakulty životního prostředí, jedné z nástupkyň Fakulty lesnické a environmentální rozdělené roku 2007.

Prostory tzv. stříbrnice v přízemí východního křídla zámku byly již od dob Lichtenštejnů používány jako garáž pro kočáry, později zde parkovaly osobní automobily a zemědělská a lesnická technika. V části byla truhlářská dílna. Naproti opačné straně proti vstupu do kaple byly nejprve byty, později kancelář oddělení odbytu ŠLP a dvě kanceláře VLI VŠZ a později ÚAEE. V místnosti nejbližší ke schodišti na této straně byl od 60. let až do roku 1990 bufet RAJ Kolín. Na protější straně byl byt ředitele ÚAEE. Po rekonstrukci

---

¹¹⁹ Archiv NPÚ ÚOP Střední Čechy v Praze, Obnova památek, KOSTELEK NAD ČERNÝMI LESY, Rekonstrukce předzámčí - část I., inv. č. 3677.

¹²⁰ Vládní nařízení č. 3/1949 Sb., *aplikace.mvcr.cz* [online]. [cit. 2.3.2024]. [Dostupné v archivu](#) pořízeném dne 2011-05-22.

v 90. letech zde byl vytvořen internát pro ubytování studentů i veřejnosti. Velký rytířský sál ve druhém patře byl po jeho opravě v letech 1958-61 využíván jako přednášková místnost školy.¹²¹

V prvním patře jižního křídla byla v první místnosti vedle točitého schodiště umístěna menza a v místě věže varna jídel. Vzhledem k tomu, že toto umístění jídelny v této části zámku bylo pro dopravu a skladování potravin velmi nepraktické, po rekonstrukci zámku v 90. letech byla menza přesunuta do prvního patra předzámčí. V dalších místnostech byly kanceláře ŠLP střediska zámek a oddělení rozvoje a účelové činnosti. V poslední místnosti před věží byl byt ředitele ŠLP.

Vraťme se ale k celkovému vývoji a událostem v historii zámku. Vzhledem k tomu, že ŠLS využíval zámek k užitkovým a hospodářským účelům, které částečně nerespektovaly zámeckou historickou hodnotu, docházelo často ke sporům s SPS. Na druhé straně je třeba zmínit, že i jakýmkoli využíváním zámku se zabránilo jeho devastaci a udržování v technicky provozuschopném stavu velmi usnadnilo rekonstrukci zámku v 80. letech. Podle zápisu z 8. 10. 1953 sepsaného za přítomnosti zástupce SPS, KNV¹²² v Praze, SŠLH FL Kostelec a Lesnické fakulty byl zámek obecně udržován v relativně dobrém stavu a nevyžadoval prozatím celkovou rekonstrukci.

Kvůli parkování zemědělské techniky v části přízemí předzámčí a druhého nádvoří, docházelo k poškozování vjezdových portálů a otřesům, čímž byla značně narušena stabilita historicky cenných zámeckých objektů, zejména konstrukce mostů, které nebyly dimenzovány na dlouhodobou zátěž těžkých aut a traktorů. V souvislosti se stížností SPS podalo Ředitelství školního lesního statku návrh na odstranění dosud chráněného portálu a stavby barokního špitálu, chudobince, kde by se mohl vybudovat odstavňový prostor a garáž. K realizaci ale nedošlo. Dopravní provoz, údržbářská dílna a další přístavky byly z areálu zámku odstraněny až roku 1957 pod sankcí zastavení dalších a uhrazení dosavadních restaurátorských prací SPS. Pro odstavování vozidel sloužily od roku 1959 budovy tzv. Rejdiště, dvou staveb za špitálem, kde kdysi bývaly turnaje a kde byly současně umístěny i mechanizační dílny.¹²³

---

¹²¹ Lancinger, 1981, s. 83.

¹²² Krajský národní výbor.

¹²³ Archiv NPÚ ÚOP Středočeský kraj, Investiční záměr souboru staveb zámku Kostelec nad Černými lesy 1980, inv. Č. 1520, s. 8.

Při ohledání zámku roku 1953 v zápisu požadovala SPS efektivnější odvodnění a odbahnění valů a zasypaní základů zámku, které byly dříve odhaleny. Dlouhodobým odkrytím základového zdiva by vznikly vážné konstruktivní vady. Současně bylo umožněno zpřístupnění valů po obvodu tak, že nenarušilo jejich dosavadní historický stav.

Patrně krátce po druhé světové válce bylo v suterénu severního křídla zřízeno ústřední topení zámku na uhlí. Pro účely skladování uhlí byla v zámeckém příkopě již roku 1951 zřízena kůlna, která měla řešit dosavadní skladování v prostorách druhého nádvoří zámku a tím spojené rizikové šíření. SPS požadovala zrušení tohoto přístavku v souvislosti s jeho estetickým působením na zámek a technickou závadou a jeho nahrazení jinými prostory na zámku. Správa Školního lesního hospodářství nicméně argumentovala potřebou případného vyklizení dosavadních obytných prostor vlivem šíření z uhelny na zdi či potřebou zřízení tunelu nebo lanové dráhy pro dopravování uhlí k topeništi, což by bylo neekonomické a požadovala na SPS prozatímní ponechání kůlny do doby plynulejšího zásobování touto komoditou. Z tohoto důvodu byla poblíž kotelny v severním křídle zřízena roku 1958 uhelna.¹²⁴ Na nádvoří vedle severního přízemí ústí výtah ze staré kotelny, kudy se dopravovaly na povrch popelnice s uhelným odpadem.¹²⁵

Roku 1954 vyslovalo Ministerstvo kultury konečný souhlas se zasklením arkád ve druhém poschodí a to formou loggie, nikoli tedy pouhých oken, jaká byla tou dobou v prvním patře jižního křídla. Požadavkem Ministerstva bylo, aby stavba žádným způsobem neporušila historickou podstatu památky a mohla být případně bez poškození odstraněna.

Podle zápisu z prohlídky zámku SPS z října 1955 byla konstrukce Fučíkova (rytířského) sálu velmi slabá a i malé otřesy často způsobovaly poškození stropní omítky v sále, její popraskání a opadávání. Prostor sálu byl vyhodnocen jako nebezpečný i vzhledem k požární bezpečnosti, neboť stropní konstrukce neizolovala krov od sálu. Z těchto důvodů byl sál vyklizen a až do opravy v letech 1958-61 ponechán zcela volný. Rekonstrukce rytířského sálu na přelomu padesátých a šedesátých let navracela sálu barokní podobu. Současně se sálem došlo i k rekonstrukci terasy, vyměněna byla některá pole a kuželky balustrády nahrazeny novými prvky červeného nučického pískovce, nyní ale s jinými

---

¹²⁴ Archiv NPÚ ÚOP Středočeský kraj, Investiční záměr souboru staveb zámku Kostelec nad Černými lesy 1980, inv. Č. 1520, s. 54.

¹²⁵ Výtah ze staré kotelny zůstal na nádvoří až přibližně do devadesátých let. Možná do roku 1993, kdy byla vyměněna dlažba na nádvoří na současný červený pískovec.

chemickými vlastnostmi (zde více oxidů železa), kvůli kterým části podlely rychlé destrukci.¹²⁶

V letech 1956-7 došlo k rekonstrukci kaple a restauraci jejího vnitřního vybavení. Této renesanční puristické úpravě se věnují v samostatných kapitolách.

V roce 1958 byla nad zámek a kaplí vyhlášena památková ochrana a roku 1965 byly zapsány na seznam kulturních památek ČSR pod číslem 26031/2–802. Objekty byly zařazeny do 1. kategorie Státní památkové péče.¹²⁷

V roce 1959 byla Lesnická fakulta převedena z ČVUT na Vysokou školu zemědělskou v Praze. Postupně byly proto uvolňovány dosud užívané prostory v objektech ČVUT a pracoviště fakulty následně přesunuty na černokostelecký zámek. Sťahování bylo definitivně dokončeno roku 1962. Až do zániku roku 1964 tak Lesnická fakulta sídlila přímo na zámku. Část pracovníků a pedagogů poté přešla do nově zřízené nástupnické organizace - Vědeckého lesnického ústavu VŠZ, jehož jméno bylo roku 1982 změněno na Ústav aplikované ekologie a ekotechniky.

Roku 1962 byla vyměněna krytina v zámeckých věžích a v letech 1971-73 došlo k opravě střešní krytiny zámku a části krovu, zejména severozápadního nároží.¹²⁸

V 70. letech došlo k celkové změně způsobu vytápění z uhlí na LTO. V souvislosti s tím byla ve sklepích západního křídla zřízena nová kotelna. Pro skladování topného oleje bylo ve valech vybudováno úložiště. Podle publikace Jiřího Neuhöfera a Ivana Ročka mělo ke změně ve způsobu vytápění dojít již roku 1973, Investiční záměr z roku 1980 ale uvádí až rok 1976.^{129 130}

Mezi lety 1971-2 byly vyhotoveny zaměřovací plány objektů zámku, předzámčí, kaple a krčku (spojovacího mostu zámku a kaple) s cílem přípravy celkové rekonstrukce zámeckých budov. Projekty provedla společnost Geodesia n.p. Další dokumentace k rekonstrukci vznikala průběžně, mezi nejvýznamnější patří Stavebně historický průzkum SÚRPMO z roku 1981 popisující dějiny objektu, architektonické detaily a technické závady

---

¹²⁶ Lancinger, 1981, s. 83.

¹²⁷ Archiv NPÚ ÚOP Středočeský kraj, Investiční záměr souboru staveb zámku Kostelec nad Černými lesy 1980, inv. Č. 1520, s. 2.

¹²⁸ Neuhöfer, Roček, 2010, s. 52.

¹²⁹ Tamtéž, s. 51-52.

¹³⁰ Archiv NPÚ ÚOP Středočeský kraj, Investiční záměr souboru staveb zámku Kostelec nad Černými lesy 1980, inv. Č. 1520, s. 53.

stavby. Roku 1980 vznikl konkrétní Investiční záměr souboru staveb areálu zámku Kostelec nad Černými lesy, který vyhotovil Středočeský podnik pro konzervaci a obnovu památek.

Průběh rekonstrukcí popisují v samostatných kapitolách. Oprava kaple proběhla v letech 1982-1989, předzámčí 1982-1995, hlavní zámecká budova 2000-2009.¹³¹ Objednavatelem a dozorcem stavebních prací byl ŠLP, projektantem většiny rekonstrukcí Obnova památek. Rozpočet financovalo Ministerstvo školství.

V roce 1990 byla znovuobnovena činnost Lesnické a environmentální fakulty při VŠZ. Roku 1995 došlo ke změně názvu VŠZ na Českou zemědělskou univerzitu, zkráceně ČZU. Fakulta lesnická a environmentální byla roku 2007 rozdělena na Fakultu lesnickou a dřevařskou a Fakultu životního prostředí.

Poslední nájemnice zámku se odstěhovala v roce 1989 (místnost 2.29). Poslední obyvatelé levého křídla předzámčí se stěhovali do náhradních bytů v roce 1991, před zahájením rekonstrukce této části areálu zámku. I když byly jednotlivé epizody rušení bytového fondu motivovány potřebou rozšíření prostor pro Lesnickou fakultu, Vědecký lesnický ústav nebo Školní lesní podnik, nejednalo se o násilné stěhování (formou soudního příkazu nebo jinak razantně řešeného postupu).

---

¹³¹ Neuhöfer, Roček, 2010, s. 52.

8.2 Rekonstrukce zámeckých prostor

8.2.1 Stavba a výmalba kaple v roce 1956

Černokostecká zámecká kaple sv. Vojtěcha je unikátní ukázkou renesanční architektury. Od třicátých let ale nebyla pravidelně využívána. Úklid například zajišťovali pouze dobrovolníci a tak celková stavba i vybavení chátralo, o čemž vypovídají i zmínky místních o vymlácených oknech do kaple a do hrobky Smiřických. Počátkem 40. let 20. století byl sepsán stav jednotlivých prvků mobiliáře s doporučením k jejich restauraci a přibližně odhadnutými náklady. K opravě došlo ale až v padesátých letech, kdy byl veškerý mobiliář převezen do mobiliáře v Ústředí uměleckých řemesel v Praze, aby se vytvořil prostor pro rekonstrukci stropů a nástěnných renesančních výmalb.¹³²

Nejprve proběhlo roku 1956 zajištění omítek a vyspárování velkých trhlin, neboť zde velmi trpěly posuny sypkého terénu na valech. Následovalo očištění od nečistot a vápenných závojų, desinfekce proti plísním, vytmelení vápno-kaseinovou emulzí a petrifikace. Odstraněna byla válcová žebra z částí nad kruchtou. Technických prací se ujal Stavební podnik v Praze II.¹³³

Barokní rekonstrukce zámku se kaple příliš nedotkla, přesto byly přemalovány původní renesanční výmalby a na barokní omítce bylo zdůrazněno zejména rozdělení křížové klenby ve stínových pásích světlejších barev.¹³⁴ Poškozená místa festonových pásů, ornamentální výplně pod římsami, květinových a ovocných girland, ornamentu hřebínkových kleneb pod kruchtou a v přilehlé spojovací chodbě, kartušové výplně nad okny chodby, byly rekonstruovány napodobujícím způsobem, vždy ve světlejších barevných odstínech. Erby Smiřických na klenbě, které byly zakryty klasicistními erby z konce 19. století, byly po odkrytí a zajištění poměrně dobře zachovány a rekonstruovány podle dochovaných částí.¹³⁵ Celkové náklady na restauraci renesančních stropních maleb se vyšplhaly na 24 000 Kčs. Prací se ujala M. Zbiralová, která již měla zkušenosti například z restaurování renesančního stropu na hradě Švihov. Obnoveny byly i malby chodby a schodiště na kruchtě.¹³⁶ Součástí rekonstrukce bylo také vybourání renesančních oken z panské oratoře do lodi. Okna byla nicméně s největší pravděpodobností součástí původní podoby renesanční

¹³² NA, SPS, 30 PAM Místa - Kostelec nad Černými lesy (karton 620).

¹³³ NA, SPS, 30 PAM Místa - Kostelec nad Černými lesy (karton 620).

¹³⁴ Juřík, 2012, s. 51 - 52.

¹³⁵ Lejsková-Matyášová, 1966, s. 277.

¹³⁶ NA, SPS, 30 PAM Místa - Kostelec nad Černými lesy (karton 620).

kaple, neboť panské oratoře byly vytápěné kamny a celkově odděleny od střední části tribuny zdi s dveřmi. Vzniklá díra byla zakončena novým plným obloukem.

Zasklení a opravu poničených okenních výplní zajistil roku 1956 sklářský závod Jiříčka.

8.2.2 Mobiliář kaple v letech 1956-57

Na špatný stav vnitřního vybavení kaple, zejména napadení dřevěných částí červotočem, bylo upozorňováno několikrát již od převzetí zámku ŠLS roku 1933. Dr. Wagner za SPS např. roku 1938 doporučoval ŠLS rozbourat veškeré dřevěné tabule a samostatně je zajistit. V reakci na to vznikla roku 1938 dokonce restaurátorská zpráva konzervátora Karla Krátkého z Heřmanova Městce popisující stav vybavení kaple s doporučením oprav a vyčíslením přibližných nákladů odhadnutých na 63 900 Kčs. K realizaci konzervačních a restaurátorských prací vnitřního vybavení kaple ale došlo až při příležitosti oprav interiérů v letech 1956 a 1957.

Rekonstrukce jakékoli sakrální stavby v období padesátých let je vzhledem k politické situaci nepochybně zajímavá. Zde proběhla celková puristická úprava na renesanční podobu, která nicméně nemohla být příliš úspěšná, neboť celá řada původního vybavení a soch, zapsaných v inventářích a literatuře, v kapli již tou dobou pravděpodobně chyběla. Při snaze o puristickou úpravu došlo také k několika omylům, viz vybouraná okna z oratoří do kaple. Oprava kaple nicméně stabilizovala stav mobiliáře a stavby, což výrazně usnadnilo pozdější opravy.

8.2.2.1 Renesanční oltář

Roku 1957 byl A. Vaňkem rekonstruován hlavní renesanční oltář, od 18. století obrácený dozadu a zbavený soch. Antonín Podlaha o něm uvádí, že byl otočen z důvodu, že byl původem utrakvistický: *Tento krásný, v ušlechtilém renaissančním slohu provedený oltář byl snad proto, že z doby utrakvistické pocházel, obrácen čelem dozadu ke zdi a pozbaven sošnické výzdoby.*¹³⁷ Jednalo se o očištění původní bílé, křídové polychromie a doplnění zlatých nápisů jednotlivých článků a bohatě zdobených ornamentů. Červotočem napadené

---

¹³⁷ Nicméně zajímavé je, že manželka Jaroslava Smiřického, Kateřina z Hazmburka, byla katolička a na celém zámku neexistovala žádná katolická kaple, tzn. pravděpodobně také navštěvovala zámeckou kapli i s jejím (utrakvistickým?) vybavením.

dřevěné prvky byly petrifikovány pryskyřicí. Všechny poškozené části oltáře a jeho řezbářské doplňky - listy, pechovcový a výhovcový ornament a listy akantu, které scházely, byly doplněny. Stejně tak musely být přidány chybějící sloupky s akantovými hlavicemi, včetně zdobených patek, volut. Po očištění byla poškozená místa vytmelena a vyretušována, nově doplněné součástky byly přizpůsobeny celkové původní polychromii.

Dále byl osazen reliéf Ježíše Krista, od 18. století vystaven v malém oltáříku pod kruchtou.¹³⁸ Ve farním kostele byly nalezeny čtyři sošky, které byly podle nákresu z roku 1637 usazeny na horní římse oltáře. Na základě žádosti Státní památkové správy byly vydány, nicméně na oltáři se již nikdy neobjevily. Oltář byl rekonstruován celkovým nákladem 32 000 Kčs.¹³⁹

Nad menzou býval umístěn reliéf Ukřižování Ježíše Krista a v nikách křídel vedle byly původně umístěny sochy sv. Petra a Pavla. Nástavec v horní části zdobily sochy Matky Boží, sv. Marka vpravo a Jana Evangelisty se sv. Matoušem vlevo. V horní části nad retabulem,¹⁴⁰ s dřevorezbu kladení Krista do hrobu, býval krucifix. Na samotném vrcholu oltáře stála zlatá zeměkoule s postavou vzkříšeného Krista.¹⁴¹ Část těchto oltářních doplňků podle Antonína Podlahy na oltářích chyběla již od jeho otočení, tedy od 18. století, další byly vystaveny v malém oltáříku pod kůrem. Některé prvky, jako třeba dřevorezba kladení Krista do hrobu, se vrátily do původní polohy, jiné, např. sošky sv. Petra a Pavla, tří evangelistů a Matky Boží či zlaté zeměkoule s Kristem, jsou dodnes nezvěstné.^{142 143}

8.2.2.3 Rokokový oltář

Na zadní straně renesančního oltáře byl roku 1783 vystaven rokokový oltář o rozměrech 510x345 cm s ústředním obrazem sv. Vojtěcha uprostřed v retabulu a spodním menším obrazem Panny Marie, který byl umístěn místo svatostánku.¹⁴⁴ Oltář byl po stranách retabula a nad ním zdoben celkem čtyřmi andílky a velkým křížem nad štítovým nástavcem oltáře.¹⁴⁵ Všechny desky, z nichž byl tento oltář vystaven, i oba obrazové rámy byly stářím již

---

¹³⁸ Sedláček, 1927, s. 7-8.

¹³⁹ NA, SPS, 30 PAM Místa - Kostelec nad Černými lesy (karton 620).

¹⁴⁰ Oltářní nástavec stojící na menze, obvykle mezi dvěma křídly.

¹⁴¹ Sedláček, 1927, s. 7-8.

¹⁴² Podlaha, 1907, s. 94-96.

¹⁴³ Lejsková-Matýášová, 1966, s. 277.

¹⁴⁴ Sanktuárium bylo v gotických kostelech (včetně tohoto) umístováno na evangelní zeď presbytáře.

¹⁴⁵ Podlaha, 1907, s. 94-96. - Fotografie rokokového oltáře z r. 1908, kde jsou zachyceny andílci a kříž nad štítovým nástavcem.

rozestouplé a napadené červotočem. Původní návrh z roku 1938 proto počítal s důkladnou konzervací dřeva. Po této práci se měly jednotlivé desky očistit od starých lakových a jiných nátěrů a strhnout tak, aby mezi nimi nebyla mezera. Obraz sv. Vojtěcha malovaný na plátně s rozměry 250x170 cm se měl zvlácnit, vyčistit a také zbavit starého lakování a řádně znova napnout. Stejným způsobem měl být rekonstruován spodní obraz Panny Marie Pomocné 120x100 cm. Počítalo se také s obnovou zlacení na obou obrazových rámech. Veškeré práce by si podle návrhu vyžádaly 7 000 Kčs. K realizaci ovšem nikdy nedošlo, neboť byl oltář v 50. letech rozebrán. Restaurován byl pouze obraz sv. Vojtěcha, jehož zmenšená kopie je dnes zavěšena na apartmánové chodbě ve východním křídle. Originál se nachází, stejně jako většina ostatních obrazů ze zámecké kaple, v centrálním depozitáři ÚPS NPÚ Praha¹⁴⁶ v Kutné Hoře.¹⁴⁷

Po stranách oltáře byly na konzolách zdi vystaveny postavy dvou světců - sv. Josefa a sv. Jana Nepomuckého¹⁴⁸ v životní velikosti. Ty byly konzervovány, obnoveny novými barvami konsol i polychromie a v místech, kde toho bylo třeba i doplněny zlatem. Po jejich konzervaci v 50. letech byly převezeny do depozitu Regionálního muzea v Kolíně, kde se nachází dodnes. Jejich odstranění souviselo se snahou o puristickou úpravu na renesanční podobu.¹⁴⁹

8.2.2.3 Barokní busty

V interiéru kostela bylo umístěno též šest dřevěných barokních bust svatých od kutnohorského řezbáře Františka Martina Katterbauera z počátku 18. století. Představovaly sv. Václava, sv. Ludmilu, sv. Zikmunda a sv. Jana Nepomuckého, patrony Čech a sv. Amadea a sv. Karla Boromejského - patrony Savojska a Piemontu. Je možné, že byly zhotoveny k příležitosti svatby Marie Terezie rozené princezny z Lichtenštejna a Emanuela Savojského, která se v Kostelci odehrála roku 1713. Sochy se ztratily možná již za první republiky, neboť některé nejsou uváděny v návrhu na restaurování z roku 1938. Počátkem 90. let se některé busty objevily v aukčním portálu v Mnichově, nicméně vzhledem k tomu, že busty nebyly zapsány na seznamu odcizených děl ze zámku, nebylo jejich vymáhání po jejich rychlém stažení Regionálním muzeem v Kolíně ani jinými institucemi

¹⁴⁶ Územní památková správa Národního památkového ústavu.

¹⁴⁷ NA, SPS, 30 PAM Místa - Kostelec nad Černými lesy (karton 620).

¹⁴⁸ NA, SPS, 30 PAM Místa - Kostelec nad Černými lesy (karton 620). - V rozpočtu na restaurování Karla Krátkého z Heřmanova Městce z roku 1938 je mylně uváděn místo sv. Jana Nepomuckého sv. Jan Křtitel. ¹⁴⁹ NA, SPS, 30 PAM Místa - Kostelec nad Černými lesy (karton 620).

možné. Roku 2021 se Regionálnímu muzeu v Kolíně podařilo vykoupit bustu sv. Zikmunda ze soukromé sbírky. Další busty jsou dodnes nezvěstné.^{150 151}

8.2.2.4 Kazatelna

Dřevěná renesanční kazatelna z druhé poloviny 17. století, zdobená obrazy pánů Smiřických a Zajíců z Hasenburku, je umístěna v evangelní části presbytáře. Ve zprávě z roku 1947 se uvádí, že nadmíru trpěla slunečním svitem, díky kterému se kroutily dřevěné výplně. Roku 1956 byla důkladně očištěna, nalakována proti červotoči a napuštěna čistou politurou na pololesk celkovým nákladem 4 000 Kčs. Do interiéru byla spolu s ostatním vybavením vrácena až po úpravě stěn roku 1956.¹⁵²

8.2.2.5 Boční oltář Narození Páně

Boční oltář, dnes stojící na epištolní straně (původně na evangelní), s obrazem Narození Páně byl před rekonstrukcí téměř rozklížen spárami. Nejhorší byla situace na přední desce se scénou Narození páně z lipového dřeva, kterou bylo nutno znovu sklížit, dřevo zadní strany vyrovnat do roviny a ve své vnitřní konstrukci zpevnit kovovými klíny. Tak byla zajištěna i křídla. Dřevěné řezané a polychromované rámy, které byly nejvíce poškozeny červotočem, byly nejprve dokonale petrifikovány roztokem pryskyřice a lihu. Ulámané a rozrušené části řezby perlovcového ornamentu byly vysazeny novým dřevem a rekonstruovány, menší poškození byla vytmelena. Barevná bílá a modrá polychromie byla po odstranění pozdějších olejových nátěrů očištěna od zčernalých laků a obnovena.¹⁵³

Sundané obrazy byly vyjmuty z rámu, petrifikovány, vyčištěny, malby zpevněny a vyretušovány. Náročnější byla restaurace v případě rozsáhlejšího poškození malby, například částí obličejů anděla a červené draperie roucha na ústředním motivu, kde byla barevná vrstva malby poškozena četnými většími i menšími krakelurami¹⁵⁴ tak, že byla

---

¹⁵⁰ Podlaha, 1907, s. 94-96.

¹⁵¹ ŠULC, Roman. *ZÁMECKÝ KOSTEL SV. VOJTĚCHA*. Online. Dostupné z: <https://www.cestyapamatky.cz/kolinsko/kostelec-nad-cernymi-lesy/zamecky-kostel-sv-vojtecha>. [cit. 2023-12-10].

¹⁵² Lejsková-Matyášová, 1966, s. 273-277.

¹⁵³ NA, SPS, 30 PAM Místa - Kostelec nad Černými lesy (karton 620).

¹⁵⁴ Trhlínky na povrchových vrstvách obrazů, keramiky a skla. U obrazů dochází k jejímu vzniku při stárnutí kvůli vlhkosti vzduchu, neboť barva a podklad na vlhkost reagují odlišně.

uvolněna od podkladové vrstvy a na několika místech již velmi neodborným zásahem vytmelená a vyretušována nevhodným tónem.¹⁵⁵

Nad nástavci renesančních bočních oltářů bývaly ještě obrazy, což dokládá i fotografie (příloha 20, 21) v publikaci *Posvátná místa Království českého* od Antonína Podlahy, která zachycuje interiér kaple počátkem 20. století. V případě oltáře Narození Páně se jednalo o obraz sv. Gotharda s periferním vyobrazením Kostelce¹⁵⁶ o velikosti rámu 200x200cm. Podle návrhu konzervátora Karla Krátkého z roku 1938 měl být obraz pozlacen pravým 23 ¾ karátovým zlatem a konzervován, čímž byl zajištěn vysoký lesk i matnost.¹⁵⁷

V rohu lodi, vedle oltáře stála barokní socha sv. Šebestiána v životní velikosti. Restaurovaný originál byl uložen ve sbírkách Regionálního muzea v Kolíně, kde se nachází dodnes.

8.2.2.6 Boční oltář Poslední večeře Páně

Podobným stylem byl rekonstruován i boční oltář Poslední večeře Páně na evangelní straně lodi. Deska střední části s výjevem Poslední večeře byla kompaktní a na zadní straně zpevněna původním nalepením koudelky, které výborně nahrazovalo parketáž. Při okraji byla deska narušena červotočem a zajištěna petrifikací. Oltář byl dále doplněn rekonstrukcí poničených řezb, polychromován a vyleštěn. Barevná vrstva obrazů byla kompaktní a pevná s jemnými krakelurami a při sparách s menším poškozením. Byly sejmuty staré ztemnělé laky, malba byla očištěna a vytmelená.

Restauraci obou bočních oltářů zajišťoval Raimund Ondrášek z Pelhřimova s celkovým nákladem 28 900 Kčs za oba oltáře.¹⁵⁸ V publikacích Augusta Sedláčka i Antonína Podlahy z počátku 20. století se uvádí opačné polohy obou oltářů, při jejich restauraci tak došlo k jejich otočení.¹⁵⁹ To dokládá i fotografie v *Kronice Kostelce nad Černými lesy* od Karla Hodináře a Václava Klímy z roku 1912.¹⁶⁰

---

¹⁵⁵ NA, SPS, 30 PAM Místa - Kostelec nad Černými lesy (karton 620).

¹⁵⁶ Podle některé literatury jde o Český Brod, nicméně pravděpodobně se jedná o chybu - Podlaha, 1907, s. 95.

¹⁵⁷ Podlaha, 1907, s. 95-96.

¹⁵⁸ NA, SPS, 30 PAM Místa - Kostelec nad Černými lesy (karton 620).

¹⁵⁹ Sedláček, 1927, s. 7.

¹⁶⁰ Hodinář, Klíma, 1912, s. 20.

I nad bočním oltářem Poslední večeře páně visel původně obraz. Zde se jednalo o sv. Karla Boromejského s vyobrazením Kostece. Jeho restaurace, stejně jako velkého obrazu sv. Gotharda, by vyšla podle plánů Karla Krátkého na 1 000 Kčs.¹⁶¹

8.2.2.7 Dřevořezba Kladení Krista do hrobu

V zadní části lodi, pod chórem, byl od 18. století umístěn oltář s dřevořezbou Ukládání Krista do hrobu. Na oltářním stole stála skříňka s pražským Jezulátkem. Tento oltář byl při restauraci mobiliáře rozebrán a vzácná dřevořezba přemístěna zpět do renesančního oltáře.

8.2.2.8 Lavice

Renesanční chórové lavice se sklopnými sedadly v presbytáři o rozměrech 7x2,5x1,1 m, 2x2,5x1,1 m a 10x2,5x1,1 m byly roku 1956 zabezpečeny proti červotoči. 16 ks lavic v lodi o velikosti 4,5 m bylo již novějších. V rámci rekonstrukce kaple byly převezeny do depozitáře NPÚ v Kutné Hoře, kde se nachází částečně dodnes.

8.2.2.8 Obrazy na stěnách presbytáře

Na bočních stěnách presbytáře byly původně zavěšeny obrazy svatých. Na evangelní straně se jednalo v této době pravděpodobně o obrazy Panny Marie Sněžné¹⁶², sv. Jana a sv. Prokopa. Na epištolní straně o sv. Amadea.¹⁶³ Umístění těchto obrazů a obrazů nad bočními oltáři se nicméně s časem měnilo, neboť na inventářích od Antonína Podlahy, Augusta Sedláčka i restauračním návrhu z roku 1938 jsou zmiňována jiná místa umístění konkrétních obrazů. Roku 1938 se počítalo s očištěním, zvláčněním, napnutím, vyspravením oloupané barvy a novým přelakováním speciálním malířským lakem. Cena za provedení konzervace jednoho kusu byla v plánu stanovena na 1 500 Kčs.¹⁶⁴

---

¹⁶¹ NA, SPS, 30 PAM Místa - Kostelec nad Černými lesy (karton 620).

¹⁶² V literatuře též označován jako obraz Černé madony. (např. *Archiv NPÚ, Evidenční list nemovité kulturní památky (Zámek, zámecký kostel sv. Vojtěcha, fortifikace, hospodářské budovy předzámčí)*). Dostupné také z: https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=1096305. (cit. 18. 3. 2024))

¹⁶³ NA, SPS, 30 PAM Místa - Kostelec nad Černými lesy (karton 620).

¹⁶⁴ NA, SPS, 30 PAM Místa - Kostelec nad Černými lesy (karton 620).

8.2.2.9 Renesanční mříž

Renesanční kovaná mříž, dnes oddělující nartex¹⁶⁵ od hlavní lodi, pochází z doby kolem roku 1585. Roku 1957 došlo k restauraci mříže, která zahrnovala odstranění šesti pozdějších olejových nátěrů, pod nimiž byla nalezena původní polychromie mříže se zlacením a stříbřením. Železné prvky spodní části do výšky 60 cm, kde se nezachovala původní polychromie, byly očištěny a zajištěny proti korozi zředěnou fermeží, voskovou temperou a lihovým parafinovým lakem, který na základě zkoušky Dr. Pelikána v Archeologickém ústavu ČSAV, doporučil Státní výzkumný ústav ochrany materiálu v Praze.¹⁶⁶

Mříž byla polychromována tmavě zelenou barvou, vložené kruhy pak cihlově červenou. Nejpestřejší kované květy v nástavcích byly vymalovány okrovou, světlejší cihlově červenou a mitisovou zelení. Střední spirály byly pozlaceny, konce pestíků byly natřeny načerveno. Ploché listy byly postříbřeny gravírovaným stříbrem. Mříž byla obnovena v původním rozsahu, zlato a stříbro bylo doplněno na všech místech nákladem 9 580 Kčs za odstranění starých nátěrů a konservaci původních částí a 3 962 Kčs za retušování a doplnění stříbra a zlata. Restaurátorských prací se ujala Dagmar Tichá.¹⁶⁷

8.2.2.10 Varhany

Novogotické varhany od Josefa Rejna a Josefa Černého z konce 19. století zůstaly v kapli až do roku 1956, kdy byly kvůli restauraci renesanční výmalby převezeny na hřbitovní kostel sv. Jana Křtitele.¹⁶⁸

---

¹⁶⁵ Předstín.

¹⁶⁶ NA, SPS, 30 PAM Místa - Kostelec nad Černými lesy (karton 620).

¹⁶⁷ Lejsková-Matyášová, 1966, s. 277.

¹⁶⁸ ŠULC, Roman. *ZÁMECKÝ KOSTEL SV. VOJTĚCHA*. Online. Dostupné z: <https://www.cestyapamatky.cz/kolinsko/kostelec-nad-cernymi-lesy/zamecky-kostel-sv-vojtecha>. [cit. 2023-12-10].

8.2.3 Kaple v letech 1982-1989

8.2.3.1 Stavba kaple

V Investiční zprávě z roku 1980 i ve Zprávě Stavební geologie n.p. z roku 1983 se celkový stav exteriéru i interiéru kaple uvádí jako havarijní, vyžadující celkovou rekonstrukci. Do kaple zatékalo a obvodové zdivo bylo porušováno řadou trhlin způsobených špatnou stabilitou svahu obvodového valu, na němž byla kaple vystavěna (viz příloha č. 19 se zabezpečovacími lany). Z tohoto důvodu proběhly roku 1982 průzkumné statické práce (výkopy několika šachtic a vrtání sond) a na počátku následujícího roku byl Stavební geologií n.p. vypracován zmíněný stavebně-geologický průzkum.¹⁶⁹ Z něj vyplývá, že kaple byla založena na povrchu zvětralého pískovce cca 5 m pod úrovní upraveného terénu. Svah východního valu pod věží kaple se hodnotil jako stabilní, nedocházelo k pohybu základů. Rozevírání vytvořených trhlin bylo zapříčiněno uvolněním kleštin na krovech kaple, čímž došlo k zatékání a mrznutí vody ve spárách obvodového zdiva. Vyhluobené vrty zároveň ukázaly, že současné dno příkopu je značně zvýšené navážkami.¹⁷⁰

Objekt zámecké kaple postrádal pro ŠLP zvláštního využití. Kaple sloužila až do zrušení Lesnické fakulty jako aula pro zvláštní příležitosti a promoce.¹⁷¹ Po rekonstrukci v padesátých letech chátrala.¹⁷² Podobně jako v případě špitálu Marie Terezie Savojské připadalo dokonce v úvahu její převzetí do správy Regionálním muzeem v Kolíně. Nakonec ale bylo ŠLP rozhodnuto o její opravě, aby kaple opět plnila funkci auly školy a místnosti pro slavnostní účely ŠLP. Zajímavé je, že podle Investičního záměru měla být kaple vytápěna teplovzdušným vytápěním se strojovnou v kryptě. K realizaci tohoto návrhu ale nedošlo.¹⁷³ Ve špatném stavu byla zejména krytina, která v padesátých letech neprošla celkovou opravou jako zbytek kaple, ale stavba trpěla i narušenou statikou vlivem pohybu terénu. Z tohoto důvodu byl zpracován i statický průzkum. Ve spojovacím krčku kaple a zámku bylo počítáno

---

¹⁶⁹ Archiv NPÚ ÚOP Středočeský kraj, Stavební geologie, n.p. Praha. Zpráva o výsledcích inženýrskogeologického průzkumu pro rekonstrukci kaple sv. Vojtěcha a Předzámčí v areálu zámku v Kostelci nad Černými lesy. Inv. č. 167., s. 3.

¹⁷⁰ Archiv NPÚ ÚOP Středočeský kraj, Stavební geologie, n.p. Praha. Zpráva o výsledcích inženýrskogeologického průzkumu pro rekonstrukci kaple sv. Vojtěcha a Předzámčí v areálu zámku v Kostelci nad Černými lesy. Inv. č. 167., s. 2-13.

¹⁷¹ ANDREA, Holasová, 2005. Kostelec nad Černými lesy ve světle inventáře z roku 1611 s přihlédnutím k inventářům pozdějším. *Východočeský sborník historický*. Roč. 12, s. 45-71., s. 46.

¹⁷² ŠLP využíval kapli jak sklad, v části byly údajně umístěny věšáky na četnické uniformy.

¹⁷³ Archiv NPÚ ÚOP Středočeský kraj, Investiční záměr souboru staveb zámku Kostelec nad Černými lesy 1980, inv. č. 1520, s. 81.

s opravou uložení stropních trámů a úpravou dlažby, kudy byla přiváděna voda do objektů mechanizačních dílen na Rejdišti.¹⁷⁴

Realizační práce rekonstrukce začaly roku 1982 statickým zajištěním základů kaple a jejího podloží. Venkovní fasáda byla nově omítnuta, vnitřní omítky zajištěny stažením kleneb. Dle požadavků Státní památkové péče byly obnoveny renesanční malby. Dále byl opraven krov - nahrazeny některé dřevěné části, ztuženy plné vazby a byla položena nová prejzová krytina. Při rekonstrukci došlo k obnově původní věžní bání, od požáru roku 1836 zakončené pouze stanovou střechou. Po obvodu kaple zvenčí bylo provedeno odvodnění s drenáží s betonovým chodníkem. K diskutované obnově vstupu z terasy na tribunu kaple nakonec nedošlo.¹⁷⁵

Roku 1988 bylo přikročeno k rekonstrukci interiéru, při níž byly restaurovány renesanční malby.

Slavnostní představení rekonstruované kaple proběhlo roku 1990 při nultém ročníku Setkání Kostelců.¹⁷⁶

8.2.3.2 Mobliář kaple

V průběhu rekonstrukce byl opraven a konzervován dřevěný renesanční mobiliář. Restauraci zajišťoval NPÚ. Vybavení kaple bylo do skončení rekonstrukčních prací na budově kaple dočasně skladováno na jiných památkových objektech včetně např. hradu Český Šternberk.

Restaurována byla také renesanční mříž, která byla po rekonstrukci přemístěna na předěl lodi a předsíně. Původně však oddělovala hlavní loď od presbytáře, což dokládá i fotografie kaple z roku 1908 od Antonína Podlahy a snímek SÚPPOP z roku 1956 publikovaný v článku Marie Lejskové-Matyášové *Vnitřní výprava renesančního zámku v Kostelci nad Černými lesy a novodobá rekonstrukce jeho kostela* v časopise *Umění* z roku 1966.¹⁷⁷

---

¹⁷⁴ Archiv NPÚ ÚOP Středočeský kraj, Investiční záměr souboru staveb zámku Kostelec nad Černými lesy 1980, inv. č. 1520, s. 10, 38.

¹⁷⁵ Archiv NPÚ ÚOP Středočeský kraj, Investiční záměr souboru staveb zámku Kostelec nad Černými lesy 1980, inv. č. 1520, s. 64, 74.

¹⁷⁶ Akce setkání Kostelců je sraz obyvatel všech vsí a měst, které mají v názvu jméno Kostelec.

¹⁷⁷ Lejsková-Matyášová, 1966, s. 272.

8.2.3.3 Hrobka a cínové sarkofágy

Hrobka byla stejně jako kaple za první republiky i po ní několikrát vykradena. Došlo k odcizení mnoha kostí a částí cínových sarkofágů. Některé artefakty z hrobky, jako například kousek látky pohřebního sametu Albrechta Jana Smiřického, byly odevzdány a nyní se nachází v depozitáři Regionálního muzea v Kolíně. Další artefakty evidují na zámku Berchtold.¹⁷⁸ Po rekonstrukci bylo zřízeno její zpřístupnění padacími dveřmi. Veřejnosti se prostory hrobky poprvé otevřely při Hradozámecké noci 2023.

V letech 1984-88 byly restaurovány cínové sarkofágy Smiřických, dosud uložené v hrobce pod presbytářem. Jejich stav byl v této době již zcela kritický. Sarkofágy trpěly značnými mechanickými poškozeními, ale vlivem sklepní vlhkosti také korozí, která se projevila i tzv. cínovým morem. Na základě konzultací UK ČFVU¹⁷⁹ a technologického střediska SÚ PPOP byla pod vedením dr. Jiřího Šrámka CSc. vypracována koncepce restaurování. Sarkofágy byly konzervovány, staticky zajištěny a ochráněny proti korozi. Kromě malého sarkofágu Ladislava Smiřického nebyly doplňovány o chybějící části. Ohled byl brán na zachování původního rukopisu cínaře Berkčího z Cimperku na sarkofázích. Po dokončení restaurace sarkofágů byly rakve umístěny v sakristii kaple.

---

¹⁷⁸ V 80. letech údajně proběhlo ohledání ostatků pracovníky Antropologického ústavu Národního muzea (údajně pod vedením prof. Emanuela Vlčka). V této záležitosti jsem kontaktoval RNDr. Petra Velemínského, PhD. přímo z archivu Antropologického ústavu NM, tak i několik dalších institucí včetně Archivu NM, Archivu Anatomického ústavu 1. LF UK a Archivu HMČ. V žádném archivu těchto institucí ohledací zpráva údajně není uložena. Nejasná je situace osudu samotných ostatků, které se po restauraci sarkofágů do kaple nikdy nevrátily. Celá záležitost stran ostatků by si jistě zasloužila hlubší průzkum.

¹⁷⁹ Český fond výtvarných umění.

8.2.4 Zámecká terasa a krček v letech 1985 - 1987

V roce 1983 byla projektována stavební dokumentace k přestavbě zámecké terasy u velkého rytířského sálu. Dlažba terasy sestávala z velkých pískovcových desek uložených diagonálně ve spádu k zábradlí z původního červeného pískovce a doplněných prvků ze 60. let, které vlivem odlišných chemických vlastností podléhaly rychlé destrukci. Pozinkovaný žlab uložený do dlažby před zábradlím byl z části zkorodovaný a místy proražený, čímž byla nasávána voda do konstrukce kleneb místností v prvním patře. Silně poškozeno povětrnostními vlivy bylo i zábradlí s kuželkovou balustrádou z pískovce s reliéfy na sloupcích. Před rekonstrukcí byl krček zastřešen sedlovou klenbou s rovnými taškami. Využití střechy krčku jako terasy bylo realizováno již na plánech Josefa Jägra z roku 1759, krček byl následně zastřešen v rámci klasicistních úprav spolu se zazděním oblouků arkád terasy v prvním patře východního křídla.¹⁸⁰

Stavba začala o dva roky později, při realizaci nebylo omezeno využití rytířského sálu.¹⁸¹ Terasa byla provizorně zastřešena lešením, aby částečně vyschla dlouhodobě vlhká konstrukce. Dále byla snesena střecha z krovu krčku, upravena atika, vyřešen odvod vody do nových žlabů a sanováno podloží včetně opravy a konzervace dřevěných prvků bednění na krčku. Vzhledem k tomu, že z vnitřku krčku ústil vstup do schodů na kůr, jehož klenba z cihel naplocho zasahovala do krovu krčku, bylo zde při opravách postupováno s maximální opatrností. Klenba byla zakryta železobetonovou deskou s prežrovým krytím. Podkladem pro novou dlažbu byly dvě vrstvy betonové mazaniny proložené hydroizolačním pásem IPA a svrchu zakryté cementovým ložem.

Dlažba z bílého hořického pískovce z koncernu Severokámen byla položena diagonálně na terase i krčku. Nové zábradlí bylo vyrobeno v dílně Mladá Boleslav též z bílého hořického pískovce, neboť originální červený pískovec v ČSR nedodával žádný podnik.¹⁸² Do bílého pískovce byla vpravena pojiva na bázi epoxidových pryskyřic a pigmenty dehtového barviva červeň společnosti Synthesia Kolín. Umělý kámen byl zabezpečen silgelem a byl testován na reakci na čištění pískovce, styk s impregnačními prostředky (Silgelem) a na styk s některými přírodními materiály (obsahující např. vápno), kterými se pískovec opravuje. Některé sloupky byly ozdobeny kopiemi původních reliéfů.

¹⁸⁰ Archiv NPÚ ÚOP Středočeský kraj, Technická zpráva - Rekonstrukce zámku Kostelec nad Černými lesy, Rekonstrukce terasy a krčku, inv. č. 1676., s. 6-18.

¹⁸¹ Archiv NPÚ ÚOP Středočeský kraj, Technická zpráva - Rekonstrukce zámku Kostelec nad Černými lesy, Rekonstrukce terasy a krčku, inv. č. 1676., s. 6-18.

¹⁸² Červený pískovec z jediného otevřeného lomu v ČSR na Trutnovsku obsahoval křemičitá (silikátová) pojiva, zatímco zdejší nučický pískovec obsahoval pojiva železná.

Zábradlí zajišťovaly žulové podklady. Architektonické detaily ostění fasády z červeného pískovce byly tmeleny pryskyřicí.¹⁸³

Oprava byla dokončena roku 1987 a celkové náklady na opravu činily celkem 2 392 201 Kčs. Některé vyjmuté prvky původní kuželkové balustrády z červeného nučického pískovce se dodnes nachází v interiéru zámku.

---

¹⁸³ Archiv NPÚ ÚOP Středočeský kraj, Zámek Kostelec nad Černými lesy - rekonstrukce terasy, kamenické práce - sloupky, inv. č. 1676, s. 2-7.

8.2.4 Hlavní zámecká budova v letech 2000-2009

Záznam jednotlivých prací na hlavní zámecké budově jsem pro přehlednost rozdělil do jednotlivých křídel. Celkově lze říci, že přízemí jádra zámku trpělo navzdory odkanalizování vodního příkopu vztlínající vlhkostí, zámek byl proto částečně sanován. Tlaky špatně opraveného krovu také vyvolávaly poškození kleneb a stropních konstrukcí nejen druhého, ale i nižších pater zámku. Do některých částí zámku také před rekonstrukcí vydatně zatékalo.

Ve špatném technickém stavu byla také vnitřní i vnější kanalizace se stoupačkami a rozvody elektřiny. Původní septik na vnější straně valů z let 1941-2, do kterého byla svedena i venkovní (dešťová) kanalizace, byl přes modernizaci v havarijním stavu, odpad se částečně vsakoval do terénu. V projektu se počítalo s připojením na novou velkokapacitní ČOV pro část města Kostelec, nakonec vybudovanou v Lázeňské ulici. Vzhledem k tomu, že vlivem nevhodných stavebních prací docházelo k pohybům svahu, byla kolem roku 2010 v areálu bývalého plicního sanatoria vybudována nová ČOV pro celý Kostelec.¹⁸⁴

Ohřev teplé vody byl dosud zajišťován přímo v jednotlivých místnostech průtokovými plynovými ohřívači, karmami, a v menze třemi elektrickými bojler. Dosavadní zámecký vodovod s vlastní studnou byl posílen zřízením přípojky na nově budovaný veřejný vodovodní řád (tato přípojka byla provedena i jako požární rozvod). V nové kotelně byl instalován boiler A.O.Smith IT 500 o objemu 500 l a výkonu 100 kW a cirkulační čerpadlo zajišťující rozvod vody. Stávající vnitřní rozvod studené vody byl nahrazen novým potrubím z mědi a doplněn o teplovodné potrubí.¹⁸⁵

Po výstavbě nové kotelny pro ústřední topení na LTO ve sklepě západního křídla zámku zůstalo její napojení na rozdělovače ve staré kotelně provizorním propojovacím potrubím a oběhovými čerpadly. Toto řešení bylo nevyhovující, neboť často docházelo k poruchám rozvodových potrubí, které byly doplňovány neupravenou vodou, čímž byly poškozovány jak litinové radiátory (s rekonstrukcí také měněny), tak zařízení nové kotelny. Jednalo se o novém způsobu vytápění na plyn, k realizaci ale nedošlo.

Z hlediska vzduchotechniky se počítalo s výměnou oken a dveří a instalací vývodu průduchů a klimatizace.

---

¹⁸⁴ Archiv NPÚ ÚOP Středočeský kraj, Technická zpráva - Vnitřní kanalizace, vodovod, 2000, inv. č. 2957, s. 3.

¹⁸⁵ Archiv NPÚ ÚOP Středočeský kraj, Technická zpráva - Vnitřní kanalizace, vodovod, 2000, inv. č. 2957., s. 2.

Rekonstruována byla fasáda a to do původní okrové barvy z doby renesance, spodní části byly na nádvoří straně zvýrazněny vysokým plastickým soklem v růžovém tónu. Iluzivní malby nádvoří části východního křídla obnovovány nebyly.

8.2.4.1 Jižní křídlo

V prvním patře jižního křídla docházelo k odtrhávání dodatečně přistavěné obvodové stěny rizalitu. V klenbách stropů na arkádové chodbě byly drobné trhliny, díky kterým bylo ve třetím až sedmém poli valené klenby s lunetami nalezeno zdobení festony se stuhou a ovocem, po stranách lemovány šedým pásem s náznakem vejcovce na krajích. Pásky byly zdobeny větvičkami vavřínů. Jedná se o obdobný výzdobný systém jako v kapli, což umožňuje jejich dataci do 60.-70. let 16. století. Malby byly restaurovány.¹⁸⁶ Při rekonstrukci bylo vybouráno zadržování arkád a chodba nově celá zasklená.

V prostoru mezi stropem prvního a přízemím druhého patra, vzniklém po vybudování podhledů v období baroka, byly nalezeny renesanční malby s krajinnými a architektonickými motivy s figurální a zvířecí stafáží (postavy římských hrdinů) s anděly vynášející konzoly původního stropního podhledu. Ztvárněn je i Pražský hrad, podle Evy Zápalkové jde pravděpodobně o inspiraci perokresbami Petra Stevense. O tom, že by skutečně předlohou některých maleb mohla být díla z okruhu umělců pracujících pro císaře svědčí počáteční dobré vztahy Smiřických s císařskou rodinou, když Jaroslav Smiřický zastával funkci dvorského maršálka a hofmistra.

Strop druhého patra byl vlivem zatékání ve špatném stavu. Vlivem vlhkosti zřejmě došlo k uhnití některých konců stropních trámů a prken podbíjení, které byly odtrženy od hlavních stropních trámů. Poškozena byla také klenba nad chodbou, kde byly pomocí sond též nalezeny zbytky maleb. Zde ale nebyly odkryty.¹⁸⁷ V některých místech byly na významnější praskliny instalovány sádrové pásky, aby bylo určeno, zda je statika aktivní či stabilizovaná, v jiných nebylo statické ohledání možné díky zavěšenému podhledu (např. místnost 1.40 v přízemí) a statika byla zjištěna až po demontáži obložení.¹⁸⁸

Střední rizalit byl v podlaze 2. patra v lištách příčných zdí nad místnostmi 2.16, 2.17 přetažen k nosné zdi ocelovými táhly. V místnosti 2.15 byl realizován postup vzduchotechniky a klimatizace, zásah se obešel bez vyřezání a výměny trámů.

¹⁸⁶ Eva ZÁPALKOVÁ: Renesanční malby v jižním a západním křídle zámku v Kostelci nad Černými lesy. In: Průzkumy památek XII, 2005, 170-177.

¹⁸⁷ Hubáčková, 2014, s. 50.

¹⁸⁸ Archiv NPÚ ÚOP Středočeský kraj, Rekonstrukce zámku v Kostelci nad Černými lesy - S.O.1 - Technická zpráva - statika 2000, inv. č. 2957., s. 2.

Na fasádě průčelí byly při rekonstrukci objeveny dva pozůstatky chiaroscurové¹⁸⁹ malby svislých linií v šedé barvě.¹⁹⁰

8.2.4.2 Západní křídlo

Vlivem působení vodorovných sil od krovu a vestavby nového komína při úpravě kotelny byly ve valené klenbě zdi přízemí západního křídla velké trhliny procházející celým křídlem.

V prvním patře docházelo k odtrhávání příčných stěn od obvodové zdi vlivem tlaku krovu. V několika místnostech byly demontovány tenké oddělovací příčky (1.31, 1.32, 1.33).

V místnosti č. 2.09 byly při odbourání novodobého komínového sopouchu objeveny na jižní stěně (která byla před vybudováním západního křídla v exteriéru) části malovaného arkádového oblouku, jehož střed vyplňoval šedý pás palmetového dekoru, zevně ohraničený okrovým a tmavě šedým pásem. Po levé straně oblouku byl odhalen zazděný okenní otvor do jižního křídla. Tento nález Evy Zápalkové potvrdil, že západní křídlo, a s ním i celá čtyřkřídlá dispozice, vznikla až za Jaroslava Smiřického.¹⁹¹

Druhé patro trpělo odtrháváním obvodové stěny od příček, tento pohyb rychle pokračoval.¹⁹² Také zde byly pod podlahovými trámy místností (2.09, 2.08, 2.06) objeveny v mezipatře podstropní vlysové malby dekorativního rázu v provedení šedého chiaroscuro. Dle Aleny Nachtmannové se jednalo o část výmalby pokoje s kazetovým stropem výjevy z trojské války (2.08) a pokoj s kazetovým stropem s malbami sedmi divů světa (2.07).¹⁹³

8.2.4.3 Severní křídlo

V suterénu přízemí byl zrušen původní rozvaděč a ústřední topení bylo napojeno na novou kotelnu. Původní železobetonový trámkový strop byl nahrazen cihelnou valenou klenbou.

V přízemí severního křídla byl v několika místnostech popraskaný podhled a viditelné jemné praskliny kleneb chodby. Poškození bylo podle Investiční zprávy možná způsobeno

---

¹⁸⁹ Použití kontrastů světla a stínu, technika šerosvitu.

¹⁹⁰ Zápalková, 2005, s. 170.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 170.

¹⁹² Archiv NPÚ ÚOP Středočeský kraj, Investiční záměr souboru staveb zámku Kostelec nad Černými lesy 1980, inv. Č. 1520, s. 20-21.

¹⁹³ Nachtmannová, 2003, s. 96.

zemětřesením roku 1977, neboť je zámek postaven na skále a tedy postrádá jakékoli tlumící hmoty. Došlo k zajištění statiky stažením kleneb chodby, doplněna byla valená cihlová klenba oslabená velkým prostupem v původním rozvodu topení nad místností 1.21.

V letech 2005-2006 proběhla v prvním patře likvidace podhledů z dob, kdy pokoje sloužily jako byty soudních úředníků. Nad podhledy byly nalezeny klasicistní výmalby z první poloviny 19. století, které byly obnoveny. V poslední místnosti před rektorským apartmánem¹⁹⁴ byla z velké části zachována podlaha z jedle a buku. Chybějící části u oken a topení byly nahrazeny fragmenty původních podlah z ostatních místností zámku. V dalších místnostech byly instalovány nové mozaikové parkety z buku a javoru.

V druhém patře docházelo k odtrhávání obvodové stěny od příček vlivem napadení krovu dřevokaznou houbou a nedostatečným provázáním stropních příček a obvodové zdi.¹⁹⁵

Uprostřed fasády na nádvorní straně byly fragmenty malby sv. Jana Nepomuckého podle iluzivního rámu datované do 18. století. Figuru světce nebylo možno obnovit, neboť nebyly nalezeny žádné fotografické materiály, na kterých by byla malba dobře patrná. Při rekonstrukci tak byla pouze pod malbou vápennou vodou zpevněna vydutá omítka, vytmeleny defekty a opatřena hydrofobním nástřikem. Restaurátorských prací se ujala akademická malířka Vaica Hejdová.¹⁹⁶

6.2.4.4 Východní křídlo

Přízemí s valenými klenbami východního křídla bylo technicky v pořádku, bez větších prasklin. Při rekonstrukci byly zrušeny dvě garáže a truhlářská dílna v přízemí, aby se maximálně zamezil vjezd do prostoru nádvoří (v souvislosti s tím byla položena nová kamenná dlažba a roku 2006 postavena kašna na druhém nádvoří). Na nádvoří byla roku 1990 kopána kanalizace pro předzámčí, jejíž výkop zachytil pozůstatky zděné, blíže neurčené stavby na místě před východním křídlem hradu z 13. století. Rozsah sledovaných částí umožnil konstatovat, že rozsah dnešního dvora pochází minimálně ze 14. století.¹⁹⁷ Úpravou

¹⁹⁴ Dnešní místnost v expozici připomínající kancelář vrchního lesního rady.

¹⁹⁵ Archiv NPÚ ÚOP Středočeský kraj, Investiční záměr souboru staveb zámku Kostelec nad Černými lesy 1980, inv. č. 1520, s. 20.

¹⁹⁶ Archiv NPÚ ÚOP Středočeský kraj, Nástěnná freska - Postava světce Jana Nepomuckého, 2000, inv. č. 6103, s. 1-10.

¹⁹⁷ ARÚ AV ČR, Investorská zpráva o výzkumu hradu v Kostelci v roce 1991., s. 3.

prošel také rytířský sál, kde došlo ke stržení nevhodného obložení stěn dřevem a tedy návratu do původního stavu.

Vlivem špatné izolace a odvodnění terasy zatékalo do několika pokojů v prvním patře pod terasou.

Ve velkém rytířském sále, zejména v blízkosti severovýchodní nárožní věže, docházelo vlivem hnití dřevěných prvků k většímu zatékání. Současně byly sanovány praskliny vzniklé nevhodným zatížením obvodových zdí krovem. Přestože byl strop nad rytířským sálem relativně nový, krov nad ním byl poddimenzovaný, díky čemuž nevhodně zatěžoval obvodové zdi. Z tohoto důvodu byl spolu se stropem stržen a nahrazen novým. Vyměněny byly také podlahy, které vyvíjely tlak na obvodové zdi kleneb. Na novou konstrukci bylo použito jasanové dřevo z Rakouska.¹⁹⁸

V roce 2007 začalo odstraňování umělého kamene použitého na balustrádu, který nevhodně nasával vodu, při mrazu fragmentoval, čímž docházelo k jeho poškozování. Kámen s podobnými vlastnostmi jako červený pískovec byl hledán po celém světě, nakonec došlo k instalaci upraveného červeného pískovce ze Skotska. Dešťová voda, dosud pronikající do obvodových zdí, byla svody svedena do okapů. Realizace opravy terasy byla dokončena roku 2009.

8.2.4.6 Zámecké krovy v letech 2001-2006

Zastřešení jednotlivých částí zámku tvoří čtyři sedlové střechy zvalbené v nárožích. Pouze část jižního křídla rozšířená o rizalit ve středu je kryta mansardovou střechou. Nejstarší renesanční krovy z let 1615-1617 zastřešují západní křídlo, v jižním a severním křídle se dochovaly barokní krovové prvky konstruované mezi lety 1752-55. Střecha východního křídla pochází z roku 2005 a jedná se o repliku barokního krovu. Podobný nový hambalkový krov byl instalován i v místě spojení západního a severního křídla. Jako střešní materiál křídel zámku byly použity keramické tašky bobrovky, bání věží jsou pokryté měděným plechem. Současné krovy jsou konstruovány tradičním způsobem krokevní hambalkové soustavy s podélným vázáním ležatými stolicemi zaručujícím větší odolnost a spolehlivost.

---

¹⁹⁸ Archiv NPÚ ÚOP Středočeský kraj, Rekonstrukce zámku v Kostelci nad Černými lesy - S.O.1 - Technická zpráva - statika 2000, inv. č. 2957., s. 2-6.

Jedná se o charakteristický prvek renesančního a barokního období. Nad polygonálními věžemi na rohových částech jsou cibulovité bání zakončené otevřenými lucernami.¹⁹⁹

V rámci celkové rekonstrukce zámku došlo v letech 2001 - 2006 k opravě krovů, které byly v této době ve špatném technickém stavu a částečně namáhaly obvodové zdivo v nižších patrech zámku. Pro zpracování projektu bylo využito zejména projektantem doměřeného zaměření stavu krovů I.P. n.p. Praha z roku 1971 a statického průzkumu konstrukcí. Ze statického vyhodnocení sond byla odhalena rozsáhlá místa napadení dřevěných trámů dřevokaznými škůdci - tesaříkem krovovým a zejména dřevokaznou houbou. Kvůli napadení krovů musela být vyměněna i prejzová krytina kladená do malty z let 1971-73 a to za původní historickou krytinu - tašky bobrovky. Nejprve došlo k rekonstrukci stropů a krovů jižního křídla, následovala oprava západního a severního křídla i se severozápadním nárožím. Poslední etapou byl nový krov nad východním křídlem.²⁰⁰

Barokní krovky jižního křídla jsou v bočních částech tvořeny systémem vazeb s ležatou stolicí²⁰¹ a středním věšadlem²⁰². Střední část je krov převýšeného rizalitu s mansardovou střechou a prahovým trámem souvisle pokračujícím z bočních částí. Některé vazné trámy jihovýchodního úžlabí byly částečně vyřezány a napojeny na konce, případně byly v této části podepřeny sloupky o strop nad 2. patrem. Pro opravu jednotlivých trámů krovu byly zvoleny pláty zajištěné ocelovými svorníky s vložkami buldog, díky čemuž byl v co možná největší míře zachován historický materiál. Restaurovány a zabezpečeny byly i zbytky zachovalých renesančních maleb.²⁰³

V místech západního křídla je renesanční hambalkový krov z počátku 17. století. Jedná se tedy o vůbec nejstarší část zámeckých krovů. Přestože je tato část velmi široká, má velmi dlouhé námětky²⁰⁴ dosahující téměř až ke hřebeni. V 70. letech 20. století byly při budování nové kotelny a komínů vyřezány některé vazné trámy, jejich konce vyměněny

¹⁹⁹ VANDUCHOVÁ, Jana a ZAJACOVÁ Jana, 2007, Jana (ed.), 2007. *Historické a současné dřevěné konstrukce: sborník konference : 17. květen 2007, Kostelec nad Černými lesy - zámek*. V Praze: Česká zemědělská univerzita, Fakulta lesnická a environmentální, katedra staveb a územního plánování. ISBN 978-80-213-1641-6., s. 60.

²⁰⁰ TULACH, Lukáš; BLÁHA, Jiří a NEUHÖFER, Jiří, 2008. *Krovky zámku v Kostelci nad Černými lesy*. Kostelec nad Černými lesy: Lesnická práce pro Školní lesní podnik v Kostelci nad Černými lesy. ISBN 978-80-87154-33-5., s. 5.

²⁰¹ Krov s ležatou stolicí - krov s vaznicemi podporovanými šikmými sloupky nebo vzpěrami. Přenáší zatížení do vazního trámu blíže k jeho podporám; používá se tedy tam, kde není možno podpírat vazní trám střední zdí a kde je zapotřebí volnější půdní prostor. Je náročný na konstrukci.

²⁰² Věšadlo - podpěrný sloup od vazného trámu (příp. prahového trámu) až k hřebeni střechy

²⁰³ Zápalková, 2005, s. 176.

²⁰⁴ Námětky - prvek kryjící patní oblast krokví, jeho konce tvoří většinou okapní hranu střechy.

a propojeny ocelovými táhly. Ta nicméně nebyla příliš funkční a špatně zajištěné zdi se začaly vykláčet, čímž zde docházelo ke vzniku prasklin. Proto bylo navrženo doplnění vazných trámů do jednotlivých vazeb a vztyčení dalších věšadel.²⁰⁵

Krov barokního severního křídla je hambalkový se systémem plných vazeb s ležatou stolicí. Pod krovem se nachází otevřené cca dva metry vysoké mezipatro vzniklé snížením stropů při barokní rekonstrukci.²⁰⁶ Konzervovány byly obvodové zdi, kde byly na základě páskových sond nalezeny rámcové fragmenty bez figurálních výmaleb, pravděpodobně renesanční, neboť jejich umístění odpovídá původní dispozici této části bez traktové chodby. Fragmenty jsou dnes zabezpečeny mechanickou zábranou se speciální fólií chránící před poškozením. Rekonstrukce krovu řešila také problém odlišné úrovně dvorní a venkovní římsy. Konce vazeb krovu byly ve velké míře napadeny dřevokaznou houbou. Již před rekonstrukcí byly vazné trámy v mezipatře podepřeny dřevěnými konstrukcemi, což mělo nicméně destruktivní vliv na obvodové zdi, neboť docházelo k jejich vykláčení. Návrh proto řešil vysazení nových konců vazných trámů, jejich napojení a demontáž podpůrných stolic v mezipatře.²⁰⁷

Provizorní poddimenzovaný²⁰⁸ krov severozápadního nároží ze 70. let 20. století byl celý demontován. Vzhledem k tomu, že se nedochoval výkres zaměření stavu před instalací provizorního krovu, musel být k opravě sestaven v podstatě zcela nový návrh počítající s konceptem repliky barokního krovu. Projekt musel navíc řešit napojení rozdílně vysokých hřebenů krovů severního a západního křídla, provedení úžlabí a napojení vazeb.²⁰⁹

Provizorní krov a strop druhého patra východního křídla z roku 1944 byl celý stržen a nahrazen novým krovem historické barokní konstrukce. Jedná se o hambalkový systém²¹⁰ plných vazeb s ležatou stolicí a věšadly vyrůstajícími ze středního prahového trámu. Kromě svorníků a kovaných závěsů sloupků věšadel a v plátech napojení patních trámů,

---

²⁰⁵ VANDUCHOVÁ, Jana a ZAJACOVÁ Jana, 2007, 50.

²⁰⁶ TULACH, Lukáš; BLÁHA, Jiří a NEUHÖFER, Jiří, 2008. *Krovy zámku v Kostelci nad Černými lesy*. Kostelec nad Černými lesy: Lesnická práce pro Školní lesní podnik v Kostelci nad Černými lesy., s. 10.

²⁰⁷ VANDUCHOVÁ, Jana a ZAJACOVÁ Jana, 2007, s. 61-62.

²⁰⁸ Poddimenzované krovy - krovy s nedostatečnou nosností. Poddimenzovaný krov se může vlivem zatížení začít i prohýbat a může dojít k trvalé deformaci střešní konstrukce.

²⁰⁹ VANDUCHOVÁ, Jana a ZAJACOVÁ Jana, 2007, s. 62.

²¹⁰ Hambalek - vodorovný trám spojující dvě protilehlé krokve v hambalkové soustavě krovu. Na rozdíl od kleštinového krovu poskytuje krov hambalkový více místa, neboť nedochází ke spojení podezdívky a sloupku k vaznici kleštinou.

nejsou na krovu použity žádné ocelové prvky. Spoje ostatních částí krovu jsou provedeny v dlabech čepy ručně tesanými dubovými kolíky.²¹¹

Jádrem krovů nárožních věží je soustava sedmi trámů kolem pětibokých štenýřů.²¹² Toto štenýřové nosné jádro spočívá na základovém roštu bane a je zajištěno dlouhými šikmými záporami nesoucími ramenáty spodní bane. Cibulovitý tvar bane formují ramenáty, okraje stříšek bane jsou zdobeny profilovanými římsami. Konstrukci horní bane tvoří kuželová hranice založená na vlastním prahovém roštu. Na sloupcích hranice jsou přichyceny ramenáty horní bane. Vertikální osa věže je ukončena hrotnicí²¹³, která začíná na základovém roštu horní bane a tvoří střed její kuželové hranice. Z věží byly odstraněny sololitové podhledy ze stropních roštů a krovu byly celkově zbaveny nánosů holubího trusu. Na spodních banech věží byla instalována nová měděná krytina.²¹⁴

Po rekonstrukci vznikla na krovech a nárožních věžích prohlídková trasa přístupná pro veřejnost s informačními tabulemi, které přehledně připomínají použité stavební metody a popisujícími historický vývoj jednotlivých křídel. Texty jednotlivých zastavení prohlídkové trasy jsou uveřejněny také v knize *Krovu zámku v Kostelci nad Černými lesy* od autorů Lukáše Tulacha, Jiřího Bláhy a Jiřího Neuhöfera.

---

²¹¹ VANDUCHOVÁ, Jana a ZAJACOVÁ Jana, 2007, s. 60.

²¹² Štenýř - hlavní svislý sloup věže.

²¹³ Hrotnice - sloupek na vrcholu věží, často s křížem.

²¹⁴ VANDUCHOVÁ, Jana a ZAJACOVÁ Jana, 2007, s. 64.

8.2.5 Předzámčí

Součástí rekonstrukce předzámčí byly četné výkopové práce včetně kanalizace a topných kanálů, které prořaly celé historické nadloží a významně zasáhly do terénu barbakánu i nádvoří. Z tohoto důvodu byl pod vedením profesora Tomáše Durdíka po několik let prováděn archeologický průzkum a Durdíkovy zprávy poskytly nové poznatky o počátcích, stavebním vývoji i hmotné kultuře hradu, který byl centrem regionu. Interpretaci zpráv budu spolu s technickou dokumentací a stavebně historickými průzkumy využívat pro popis postupu rekonstrukce. Spolu s ním zmíním také některé archeologické nálezy. Jako podklad k rekonstrukci sloužilo zaměření ing. M. Fuchse z Obnovy památek, které později prošlo několika revizemi. V reakci na nové poznatky získané obnažením koruny zdiva a kleneb východní části byl roku 1986 sepsán nový Stavebně historický průzkum levého křídla předzámčí. Pro jeho realizaci byl v objektu proveden doplňkový kopaný sondážní průzkum.

8.2.5.1 Východní část v letech 1983 - 1992

Hlavním účelem přestavby byl přesun závodní kuchyně s potřebným zázemím z nevyhovujících prostorů v prvním patře jižního křídla. Stavbu bylo dispozičně třeba řešit vzhledem k nárokům kuchyně na zásobování, přípravu a konečnou úpravu jídel a technickým požadavkům. Rekonstrukcí prošly internátní místnosti, sklady, garáž a kanceláře. Pro zpracování projektové dokumentace se vycházelo ze zaměření zpracované inženýrskou geodézií Praha v roce 1972. Stavební průzkumy byly zpracovány Obnovou památek. V plánech a archeologických průzkumech je stavba rozdělena do dvou dílů. Díl A, rovnoběžný s vodním příkopem, kde vznikla jídelna, je původem gotický, zatímco díl B, tedy prostor od věže k jídelně, je mladší, renesanční.²¹⁵

Po archeologickém průzkumu příkopu mezi východním křídlem předzámčí a jižním křídlem zámku v roce 1983 byly roku 1985 zahájeny stavební práce a to konkrétně zajištění a úpravy statiky. Následovalo vybourání nevyhovujících příček a nových otvorů. Provedeny byly nové podlahy včetně tepelných izolací.

Všechny rozvody elektřiny byly nově provedeny pod omítkou, pro technologické rozvody byly použity kabely CYKYL.

Garáže a sklady v přízemí nebyly před rekonstrukcí vytápěné. V prvním patře existovaly tři samostatně vytápěné části s vlastním kotlem - dva internáty a zaměstnanecký

---

²¹⁵ Archiv NPÚ, Obnova památek, Rekonstrukce předzámčí (část I.), inv.č. 3677, s.1-5.

byt. Předzámčí bylo nově napojeno na stávající kotelnu v suterénu západního křídla zámku. Venkovní přípojka byla vedena topným kanálem přes nádvoří a most až do předzámčí. Potrubí bylo v kanálu dimenzováno tak, aby v další etapě mohlo být na rozvod připojeno západní křídlo předzámčí. Průkop topného kanálu nádvořím jádra zámku i předzámčí byl realizován roku 1990 a prokázal, že středověký hrad a barbakán stály na místech současných staveb, neboť se v průběhu výkopu nevyskytla žádná stopa středověkého zdiva.²¹⁶ Zaznamenáno bylo také těleso původní parkánové hradby hradu, která byla založena na okraji ve skále vytesaného příkopu, čímž se prokázalo, že rizalit jižního křídla vznikl až dodatečně, pravděpodobně v renesanci.²¹⁷

Voda byla před rekonstrukcí zajišťována z vlastní studny pomocí čerpačí stanice v levém křídle předzámčí. Vzhledem k předpokládanému nárůstu spotřeby vody v souvislosti se stavbou jídelny a k požadavku na zvýšenou požární bezpečnost byl zámek napojen na veřejný vodovodní řád, který byl roku 1984 protažen až před zámek. Teplá užitková voda byla ohřívána centrálně v zásobníkových ohříváčích vody v kotelně v západním křídle předzámčí.

Předzámčí bylo připojeno na novou čistící stanici v zámeckých valech systému MČOV-1 od Vodohospodářských staveb Ústí nad Labem a krátce poté na novou ČOV pro část Kostelce v Lázeňské ulici. Dešťové vody byly odkloněny z hlavní kanalizační soustavy a byly svedeny mimo stavbu. Veškerá vnitřní kanalizace byla provedena nově, ležaté svody byly provedeny z kameninových trub, odpadní potrubí z litinových trub, přípojovací potrubí z trub PVC. Výkop kanalizace v interiéru východního křídla předzámčí proběhl roku 1991.²¹⁸

Klenby místností, zejména původního podloubí a konírny pod současnou jídelnou, byly poškozeny prasklinami, zčásti i kulovým bleskem.²¹⁹ Při rekonstrukci byla porušená místa vyčištěna, vyklínována a vyspárována. Podloubí a konírna byly rozčleněny novými příčkami z cihel na několik místností skladového zázemí jídelny (příjem zásob, sklad odpadků, chladicí box na maso, sklad brambor a zeleniny). V tzv. černé kuchyně byl odstraněn dodatečně postavený cihelný pilíř a klenba byla sanována. Pro přepravu zboží byl vybourán otvor pro výtah.

---

²¹⁶ Neuhöfer, Roček, 2010, s. 53.

²¹⁷ ARÚ AV ČR, Investorská zpráva o výzkumu hradu v Kostelci v roce 1990. (uložení ARÚ dep. Křivoklát), s. 2-3.

²¹⁸ Archiv NPÚ, Obnova památek, Rekonstrukce předzámčí (část I.), inv.č. 3677 (vytápění a kanalizace) - nečíslovaný spis.

²¹⁹ Archiv NPÚ, Obnova památek, Rekonstrukce předzámčí (část I.), inv.č. 3677, s. 9.

Výkop kanalizace v interiéru bývalé konírny, původně nečleněné místnosti pod současnou jídelnou, představoval velkou plochu, kde se jako na jednom z mála míst odkryly neporušené historické části zastavěné plochy předzámčí. V celé ploše nad povrchem geologického podloží byly zachyceny stopy po orbě a masivní humusovitá vrstva s keramickými fragmenty. Jedná se o nejstarší doklad osídlení prostoru zámku, neboť fragmenty jsou původem minimálně z mladohradištního období 13. století. Další nálezy souvisí se vznikem barbakánu a kuchyňkového křídla koncem 15. století. Zcela chybí doklady využití sledované plochy ve vrcholném středověku, nelze vyloučit, že v této době mohlo být komunikační ochranné pásmo hradu odlišné a předhradí existovat na jiném místě.²²⁰

V dalších místnostech jižní části byly umístěny sklady, dílna údržby, garáže a šatny pro personál, kancelář a sklad žehleného prádla.

V prvním patře vznikla na severním konci křídla jídelna o celkové kapacitě cca 80 míst, což bylo téměř třikrát více než v původním prostoru v jižním křídle zámku. Návrh dispozičního řešení stravovací části projektoval OHS Kolín. Kuchyně byla teplovzdušně větrána a vzduch byl odváděn. Stavební úpravy v této části změnilы stávající dispozici a vyvolaly i některé statické zásahy. Vybourány byly příčky na východním konci objektu, což bylo možné vzhledem k průběhu stropních trámů a rákosníků. Vzhledem k tomu, že některé trámy stropu byly napadeny dřevokazným hmyzem, bylo možno příčky rovnoběžné s podélnou osou této části objektu bourat až po příložkování stropních trámů. Klenba nad kuchyní a v místnosti s krbem byla zpevněna železobetonovým průvlakem, aby mohly být proraženy otvory spojující obě části kuchyně. Na patře se dále nacházel internát se sedmi pokoji a čajová kuchyňka u věže. Okna i dveře byly vyrobeny z přírodního dubu. Schodiště byla znovu obložena dubovými stupni a opatřena zábradlím. Roku 1986 byl v prvním patře východní části předzámčí vytěžen klenební zásyp místnosti před kuchyní, z něhož byl převzat větší soubor nálezů, převážně gotických a raně renesančních kachlů. Podlaha byla tvořena na rub klenby nasedající vyrovnávající vrstvou charakteru mazanice, na níž byly uloženy postupně tři renesanční a mladší keramické dlažby.²²¹ Těžení klenebních zásypů bylo dokončeno následujícího roku.²²²

Provedené sondy odhalily místa napadení dřevěných prvků krovu dřevokaznými houbami. Poškozené prvky byly vyřezány a nahrazeny novými kusy, které byly

²²⁰ Archiv NPÚ, Obnova památek, Rekonstrukce předzámčí (část I.), inv.č. 3677, s. 9-16.

²²¹ ARÚ AV ČR, Zpráva ved. výzkumu koreferenta komise ved. oddělení; 22. 1. 1986, s. 1.

²²² ARÚ AV ČR, Zpráva ved. výzkumu koreferenta komise ved. oddělení; 22. 1. 1987, s. 1.

impregnovány proti napadení dřevokaznou houbou a hmyzem. Nejvíce postižená místa byla v úžlabí nárožní vazby mezi částí A a B, kde došlo k vyhnutí zhlaví vazného trámu a vnitřního oblouku křídla do nádvoří. Kvůli stavbě strojovny výtahu byl přerušen vazný trám plné vazby. Zbýlý kus vazného trámu byl přitažen k zabetonovaným ocelovým nosníkům v obvodové zdi, čímž byla zachycena vodorovná síla této vazby. Po rekonstrukci byl celý krov ošetřen proti dřevokazné houbě a hmyzu dle závěrů posudku dřevěných konstrukcí ing. Pittnerové. Oplechování, žlaby, svody a hromosvod byly vyrobeny z mědi, krytina byla nově osazena prejzy.²²³

Vnější architektura měla být po provedení rekonstrukce renesanční, mělo být užito psaníčkového sgrafita. V roce 1990 byly fasády východní části zbaveny omítky, což umožnilo průzkum zdí a vyhodnocení dokumentů z předchozích let. Při průzkumu nebyl kromě střílen zaregistrován téměř žádný nový původní gotický ani raně renesanční otvor, proto se předpokládalo, že existovaly v místech současných. Stropy prvního patra byly zřejmě dodatečně zvýšeny a zaklenuty.²²⁴

Roku 1991 byla snížena celá plocha zahrady před východní částí předzámčí o cca 40-80 cm novověkých navážek. Provedla se sonda do severozápadního opěráku východní části předzámčí a sanace fasád celého východního křídla.²²⁵

8.2.5.2 Západní část v letech 1992-1995

Západní část předzámčí (včetně věže) byla rekonstruovaná s cílem stabilizovat stavbu a upravit dispozice, aby lépe sloužily pro provozní, skladovací, bytové a reprezentační účely ŠLP. Zahájení projektu předcházely statický sondážní průzkum podniku Stavební geologie Praha n.p. s cílem zjistit stabilitu podloží a vyhnout se opakování situace rekonstrukce pravého křídla, kde byly zjištěny skryté konstrukce, které musely být zajištěny. Roku 1986 byl Obnovou památek n.p. zpracován Stavebně-technický průzkum objektu B - Předzámčí. Podle průzkumu byla tato část proti pravému křídlu poškozena méně, staticky byla stabilní, nenarušena většími prasklinami ve svislé konstrukci. Přestavba byla dokončena v roce 1995.

V západním křídle předzámčí byl roku 1992 pro zřízení nového sanitárního zázemí proveden výkop pod schodištěm na místě styku s východním křídlem. Při ohledání bylo

²²³ Archiv NPÚ, Obnova památek, Rekonstrukce předzámčí (část I.), inv.č. 3677, s 4-16..

²²⁴ ARÚ AV ČR, Investorská zpráva o výzkumu hradu v Kostelci v roce 1990. (uložení ARÚ dep. Křivoklát), s. 4-5.

²²⁵ ARÚ AV ČR, Investorská zpráva o výzkumu hradu v Kostelci v roce 1991. (uložení ARÚ dep. Křivoklát), s. 4.

zjištěno, že obě křídla nevznikla současně. Stratigraficky starší bylo shledáno východní křídlo ve tvaru oblouku, zatímco rovné západní křídlo bylo hodnoceno jako mladší. Tomáš Durdík vyjádřil hypotézu, že později již dokončení barbakánu v původní mohutnosti a délce nebylo nezbytné. Nicméně jak napovídá existence zjištěných střílen v úrovni patra a příkopu (možná staršího data), i rovné křídlo hrálo určitou obrannou roli. Roku 1992 byla dále snižována úroveň terénu ve velkém sále, která klesla zhruba na renesanční úroveň.²²⁶

Před rekonstrukcí byly poškozené a odpadávaly vnitřní i vnější omítky. Stejně jako u východního křídla byla i zde nalezena psaníčková sgrafita a to v ploše průčelí s výjimkou přízemku zazděného plentou. Rekonstrukce renesančního psaníčkového sgrafita na fasádě předzámčí byla provedena v letech 1992-95.

Ve špatném technickém stavu byl dřevokazem napadený krov, navíc trpící zatékáním. Vyměněny byly i žlaby a svody z pozinku, nově byly zaústěny do kanalizace s napojením na novou čistící stanici. Značně poškozené komíny byly zčásti nevyužity a při rekonstrukci byl jejich počet redukován.

Nové vnitřní rozvody elektřiny byly zazděny pod omítku. Vyměněny byly měřicí skříně a bytové rozvaděče neplnící tehdejší normy ČSN.

Voda byla před rekonstrukcí čerpána ze zámecké studny do tlakových nádob v přízemí, odkud byla rozvedena po celém západním křídle předzámčí. Vodovodní potrubí bylo značně zkorodované, zarostlé, díky čemuž docházelo k častým poruchám. Pro stabilní přísun vody se počítalo s napojením na přípojku nově budovaného městského vodovodu a vybudováním několika požárních hydrantů. Teplá voda, jejíž ohřev dosud zajišťovaly zásobníkové tlakové ohříváče v jednotlivých místnostech, byla po rekonstrukci nově centrálně ohřívána boilery v přízemí, v místnosti vodního hospodářství.²²⁷

Dosavadní jednotná kanalizační soustava zámku a předzámčí byla v havarijním stavu. Septik z rekonstrukce 1940/41 byl silně zanesený a splaškové vody jím prakticky pouze protékaly do kosteleckého potoka. Předzámčí bylo nově napojeno na novou čistící stanici v místech původního septiku, později bylo připojeno na ČOV pro část Kostelce v Lázeňské ulici.

---

²²⁶ ARÚ AV ČR, Investorská zpráva o záchranných investorských pracech akcích při rekonstrukci západní části předzámčí v Kostelci nad Černými lesy koncem roku 1992 a v prvním pololetí 1993., s. 2-5.

²²⁷ Archiv NPÚ, Objekt B, Předzámčí - zámecký areál v Kostelci nad Černými lesy, inv.č. 2530, s. 23-28.

Vytápění prvního patra, internátu, bylo zajišťováno kotelnou s uhelným kotlem H 635. Některé byty v druhém patře byly vytápěny vlastními kotly či lokálně kamny na uhlí. Sklady a sklepy v přízemí vytápěny nebyly. Podle návrhu se počítalo s připojením objektu na kotelnu v zámku. Přibližně uprostřed západní části předzámčí byla vystavěna nová kotelna, do které byl zaveden topný kanál vedoucí po vnitřní nádvorní zdi křídla. Rozvody zajišťovaly vytápění celého předzámčí.

Prostor bývalé zbrojnice a koníren severní části přízemí, dosud využívan jako sklep pro bytové jednotky (v této době rozdělen na kóje), byl přestavěn na zasedací místnost a halu. Vzhledem ke statickým poruchám a vystavení střední příčky v patře byla před rekonstrukcí klenba podepřena zděným průvlakem²²⁸ podporovaným zděnými pilíři. Novodobá segmentová klenba byla spolu s nosnými pilíři odstraněna a místo ní byla rehabilitována původní hřebínková klenba. Na omítkách zdi a kleneb byly nalezeny pozůstatky původních groteskových tváří. Při jejich obnově byly tyto motivy doplněny renesančním zvýrazněním hran klenby. Tyto malby již nicméně původní nejsou. V souvislosti s úpravami sálu došlo i k dispoziční úpravě sociálního zařízení místnosti, kde bylo proraženo několik dveřních otvorů v nosných zdech. Na západním konci štítové zdi byly drobné praskliny poukazující na původní statické poruchy, což vyvolalo nutnost přizdění nízkého opěrného pilíře v zámeckém valu. Podle sondážních průzkumů se nejednalo o aktivní statické poruchy, opěrný pilíř byl nicméně spolu s dalšími třemi většími, ponechán.²²⁹

Ostatní místnosti přízemí byly zaklenuty valenými klenbami a zdi kromě vzlínavé vlhkosti nevykazovaly výrazných poruch. Některé prostory byly v minulosti dodatečně předěleny příčkami různých mocností. Na rozšíření vlhkosti omítek měla vliv i zde umístěná prádelna. Po rekonstrukci se jednotlivé místnosti využily jako vrátnice, sklad kůže zvěřiny s chladničkou, bourání zvěřiny, vodní hospodářství s bojler pro ohřev teplé vody, místnost řidičů, WC, sklad, strojovna UT, kotelna a poslední místnost na severu jako čajová kuchyňka.²³⁰

První patro bylo tvořené hlavní chodbou a širšími místnostmi řazenými za sebou. Přes opravy nájemci bytů byly patrné drobné prasklinky v záklencích okenních prostor. Zastropení bylo provedeno dřevěným trámovým stropem, který v této části tvořil součást

---

²²⁸ Masivní trám podpírající stropní konstrukci.

²²⁹ Archiv NPÚ, Objekt B, Předzámčí, levé křídlo - zámecký areál v Kostelci nad Černými lesy, inv.č. 2530, s. 14.

²³⁰ Archiv NPÚ, Objekt B, Předzámčí, levé křídlo - zámecký areál v Kostelci nad Černými lesy, inv.č. 2530, s. 11-12.

krovu. Fabiony podhledu při obvodových zdech byly vesměs potrhány, čímž se projeví poruchy v krovu a vlivem zatékání porušenou krytinou došlo na několika místech k odtržení podhledu od nosné konstrukce stropu. V jedné místnosti dokonce uhnulo záhlaví stropních trámů v takovém rozsahu, že bylo nutno některé trámy vyměnit. Porušeno bylo také jihozápadní nároží v oblasti hlavní římsy. Po rekonstrukci vznikl v části internát s 24 lůžky, který měl být pro posluchače VŠZ využit 3-4 měsíce. Pro zbytek roku se počítalo s jeho využitím pro ubytování při školení, pro návštěvy atd. Ve třech místnostech zůstaly zaměstnanecké byty.²³¹

Jak vypovídá Stavebně technický průzkum z roku 1986, vlivem hliněné mazaniny zásypu sloužící jako tepelná izolace části stropů²³², byly dřevěné části krovu výrazně napadeny dřevokazným hmyzem.²³³ Do krovů také zatékalo poškozenou střechou z plochých tašek, což podporovalo růst dřevokazných hub. Nejvíce napadená byla severní část a jihovýchodní úžlabí. Při rekonstrukci byly napadené části barokního hambalkového krovu vyměněny a krov nahrazen novým tvořeným soustavou jednoduchých trojúhelníkových prázdných vazeb. Spojení konstrukce krovu se stropem nad 1. patrem zůstalo zachováno.²³⁴

Krov věže brány byl tvořen samostatnou stanovou střechou s lucernou. Krov horní části bání nad branou a svislých konstrukcí byl v dobrém stavu, zatímco hlavní vodorovné nosníky v úrovni hlavní římsy byly výrazně napadeny dřevomorkou. Napadené části barokního krovu byly vyměněny a zbytek impregnován. Původní krytina z plochých tašek byla vyměněna za prejzy (věž byla zastřešena prejzy již předtím).²³⁵

Interiér byl navržen k vybavení historizujícím nábytkem z kolekce výroby Obnovy památek n.p. - středisko Kutná Hora. Jednalo se o vybavení sedacím nábytkem, stoly a zrcadly v ozdobných rámech. Dodávka však uskutečněna nebyla.²³⁶

---

²³¹ Archiv NPÚ, Objekt B, Předzámčí, levé křídlo - zámecký areál v Kostelci nad Černými lesy, inv.č. 2530, s. 39-41.

²³² V některých částech podkroví byla podlaha tvořena i půdovkami.

²³³ Tesáříkem krovovým a červotočem.

²³⁴ Archiv NPÚ, Objekt B, Předzámčí, levé křídlo - zámecký areál v Kostelci nad Černými lesy, inv.č. 2530, s. 16-18.

²³⁵ Archiv NPÚ, Objekt B, Předzámčí, levé křídlo - zámecký areál v Kostelci nad Černými lesy, inv.č. 2530, s. 17-18.

²³⁶ Archiv NPÚ, Objekt B, Předzámčí, levé křídlo - zámecký areál v Kostelci nad Černými lesy, inv.č. 2530, s. 9-14.

9 Závěr

Zámek Kostelec nad Černými lesy je historicky významná památka, která je přes pohnuté osudy a změny ve 20. století reprezentativním dokladem všech dob, které prožil. Během návštěvy je vždy možné najít něco, co stojí za obdiv či nové zkoumání, jak zámek fungoval, nebo případně jaké byly záměry jeho majitelů a obyvatel.

V období renesance byl Kostelec sídelním místem nejvyššího hofmistra Českého království Jaroslava Smiřického a posléze často využíván i Albrechtem Janem Smiřickým, známým díky organizaci třetí pražské defenestrace. Podle Marie Lejskové-Matyášové a jejího studia Urbáře, Zlaté knihy černokostelecké, zanikl v Kostelci jeden z největších a nejvýznamnějších souborů renesančních stropů a výmaleb, který mohl rozsahem a mnohotvárností leckdy i předčít dnes dochované zámky tohoto druhu v Lobkovickém paláci na Hradčanech, Telči, Pardubicích, Dobrovicích, Častolovicích a dalších.²³⁷

Významný je i počátek 18. století, kdy na zámku několik let pobývala Marie Terezie Savojská, která zámek pod vedením tyrolského architekta Josefa Jägera v šedesátých letech 18. století barokně přestavěla. Její smrtí však zámek přešel na tzv. Gundakarskou větev Lichtenštejnů, kteří do Kostelce zajížděli jen příležitostně. Přesto měli i další Lichtenštejnové velkou zásluhu na rozvoji Kostelce a regionu obecně. Ze šlechtického sídla se nicméně stalo pouze sídlo velkostatku (ačkoli velmi výnosného) a slavná historie zámku tak byla do jisté míry pozapomenuta a překryta historickými okolnostmi 19. a 20. století, kdy byly některé místnosti využity jako sklady, bytové jednotky a místnosti Okresního soudu. Některé části jako například rytířský sál v této době pouze chátraly.

Pomocí archivních pramenů, odborné literatury, vyprávění pamětníků, kartografických pramenů a terénního výzkumu jsem popsal využití stavby a stavební úpravy zámku, zámecké kaple a předzámčí v průběhu 20. století. Vzhledem k tomu, že celková rekonstrukce zámeckých budov od 80. let, konkrétně úprava krovů a zámecké terasy, plynule pokračovala až do roku 2009, přesáhl jsem až do počátku 21. století.

Roku 1933 byl státem v rámci tzv. generální dohody o pozemkové reformě od Lichtenštejnů převzatý zbytek černokosteleckého velkostatku včetně samotného zámku. Půda velkostatku byla následně využita pro potřeby VŠZLI při ČVUT, správu zajišťoval a dodnes zajišťuje Školní lesní statek. Jméno této organizace bylo několikrát pozměněno.

---

²³⁷ Lejsková-Matyášová, 1966, s. 272.

Po získání majetku do rukou státu bylo jednáno o rekonstrukci, jak hovoří zprávy Státní památkové správy. Ve špatném stavu byla zejména kaple a nevyužívaný velký rytířský sál. Nejnutnější rekonstrukce rytířského sálu proběhla spolu s instalací nového vodovodu a systému kanalizace za druhé světové války, další úpravy s cílem adaptace zámku pro lepší zajištění výuky studentů VŠZLI proběhly krátce po ní. V části předzámčí a zámku vznikl internát, některé místnosti byly upraveny na učebny a kabinety. V padesátých letech byla rekonstruována a puristicky upravena zámecká kaple i s vnitřním mobiliářem.

Přestože byla nad zámek roku 1958 vyhlášena památková ochrana, byl nadále využíván primárně pro potřeby školy a správu ŠLS a například přízemí zámku bylo využíváno jako sklady a garáže pro zemědělské stroje.

V 80. letech byla zahájena celková rekonstrukce zámeckých budov. Úpravou prošla nejprve kaple, následovala oprava předzámčí, záchrana a přestavba budovy špitálu a nakonec samotná rekonstrukce jádra zámku. Při této příležitosti došlo k výměně střešních krytin, zajištění statiky obvodových zdí, výměně téměř všech rozvodů inženýrských sítí a úpravám fasády, povětšinou respektující renesanční podobu stavby. Velmi zdařilá byla rekonstrukce zámeckých krovů, které byly následně otevřeny formou prohlídkového okruhu s informačními tabulemi. Obdiv k rekonstrukci, údržbě a využívání univerzitního zámku vyjádřili i členové lichtenštejnského knížecího rodu, kteří zámek v roce 2008 navštívili.

Věřím, že má práce bude podnětem k rozsáhlejšímu zpracování problematiky a přispěje k lepšímu poznání historie této bezesporu významné stavby. Jsem moc rád, že byly interiéry zámku roku 2021 částečně zpřístupněny pro veřejnost formou pravidelných komentovaných prohlídek. Za krátkou dobu od znovuotevření již stihl zámek přilákat několik tisíc lidí k návštěvě. Rozvoji turistického ruchu přispěla spolupráce měst a obcí na Kolínsku, jejímž cílem je přilákat turisty k návštěvě kulturních památek i nedotčené přírody v okolí.

10 Seznam použité literatury

Literatura a odborné články

ANDREA, Holasová, 2005. Kostelec nad Černými lesy ve světle inventáře z roku 1611 s přihlédnutím k inventářům pozdějším. Východočeský sborník historický. Roč. 12, s. 45-71.

ČERMÁKOVÁ, Lucie, 2012. Typologie renesančních arkád královské huti kolem poloviny 16. století v Čechách. Kostelec nad Černými lesy, Poděbrady, Brandýs nad Labem. Diplomová. Praha: Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění.

DRTIKOLOVÁ, Jana, 2007. Kostelec nad Černými lesy - vlastivědná příručka pro učitele 1. stupně. 2007. Diplomová. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra občanské výchovy a filosofie.

DURDÍK, Tomáš, 2009. Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. 3., opr. vyd. Praha: Libri. ISBN 978-80-7277-402-9.

FIALA, Zdeněk, 1986. Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha: Svoboda.

HERRSCHAFTEN, Halw. Hausarchiv der regierenden Fürsten von Liechtenstein in Wien (HALW): kt. 691.

HODINÁŘ, Karel a KLÍMA, Václav, 1912. Kronika města Kostelce nad Černými lesy. Brno: GARN.

HODINÁŘ, Karel a KLÍMA, Václav, 1912. Kronika města KOSTELCE NAD ČERNÝMI LESY obecně ČERNÝ KOSTELEK zvaného. Kostelec nad Černými lesy: František Kadeřábek Kostelec nad Černými lesy.

HOLOVSKÝ, Jan, 2019. Modernizace mezi Prahou a Kolínem. Dizertační práce, vedoucí Jakubec, Ivan. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav hospodářských a sociálních dějin.

HORÁK, Ondřej, 2010. Liechtensteinové mezi konfiskací a vyvlastněním: příspěvek k poválečným zásahům do pozemkového vlastnictví v Československu v první polovině dvacátého století. Otazníky našich dějin. Praha: Libri. ISBN 978-80-7277-457-9.

HORČIČKA, Václav, 2014. Lichtenštejnové v Československu. Praha: Agentura Pankrác. ISBN 978-80-86781-22-8.

HORČIČKA, Václav, 2014. Lichtenštejnové v Československu. Praha: Agentura Pankrác. ISBN 978-80-86781-22-8.

HUBÁČKOVÁ, Karolína, 2014. Stavebně-historický vývoj zámku v Kostelci nad Černými lesy v 16. století. 2014. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění.

JUŘÍK, Pavel, 2015. Lichtenštejnové; Historie a sídla knížecího rodu. Praha: Libri.

JUŘÍK, Pavel, 2012. Dominia Smiřických a Liechtensteinů v Čechách. Praha: Libri.

LANCINGER, Luboš, 1981. Kostelec nad Černými lesy, zámek a zámecký kostel - stavebně historický průzkum. Praha: SÚRPMO.

LEJSKOVÁ MATYÁŠOVÁ, Milada, 1965. K Jägrově přestavbě zámku v Kostelci nad Černými lesy. Umění. Roč. XIII, č. 4, s. 100-111.

LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ, Milada, 1966. Vnitřní výprava renesančního zámku v Kostelci nad Černými lesy a novodobá rekonstrukce jeho kostela. Umění. Roč. XIV, č. 3, s. 269–278.

LÍBAL, David, 1973. Stavebně historický rozbor objektů historického jádra města Kostelec nad Černými lesy. Praha: SÚRPMO.

MATEJKO-PETERKA, Ilona, 2016. Jan II., kníže z Lichtenštejna: mecenáš a donátor Slezského zemského muzea = Johann II., Fürst von Liechtenstein: Mäzen und Donator des Schlesischen Landesmuseums. Opava: Slezské zemské muzeum.

MERKI, Christoph Maria a LÖFFLER, Josef, 2016. Lichtenštejnové v českých zemích od středověku do 20. století: majetky, práva, správa. Přeložil Jiří KNAP, přeložil Pavel MAŠARÁK. Edice Česko-lichtenštejnské komise historiků, svazek 5. Vaduz: Ministry of Foreign Affairs of the Principality of Liechtenstein. ISBN 978-80-210-8293-9.

MEŠEJDA, Josef, 1967. Povídky a obrázky z dějin města Kostelce n. Č. 1.

MRVÍK, Vladimír Jakub, 2011. Zámek v Kostelci nad Černými lesy v éře Lichtenštejnů (provoz a přestavby v 17.-19. století). Průzkumy památek. Roč. I/2011, č. XVIII, s. 85-109.

MRVÍK, Vladimír Jakub, 2011. Dějiny černokosteleckých domů: historická topografie města Kostelce nad Černými lesy. Vyd. 2., rozš. Kostelec nad Černými lesy: Město Kostelec nad Černými lesy v nakl. a vydavatelství Lesnická práce. ISBN 978-80-7458-006-2.

MURÍN, Matěj, 2011. *Pozemková reforma v období první republiky*. Diplomová práce. Plzeň: Právnická fakulta ZČU.

NACHTMANNOVÁ, Alena, 2003. Kostelec nad Černými lesy v éře Smiřických – provoz a vybavení renesančního zámku. Průzkumy památek. Roč. X-2/2003.

NEUHÖFER, Jiří a ROČEK, Ivan, 2010. Česká zemědělská univerzita v Praze, Školní lesní podnik v Kostelci nad Černými lesy: 1935-2010 : --již více jak tři generace právo pro vzdělání. [Kostelec nad Černými lesy]: Lesnická práce. ISBN 978-80-87154-48-9.

PODLAHA, Antonín, 1907. Posvátná místa Království českého: dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti. Knihy Dědictví svatojanského, 97. V Praze: Nákladem Dědictví sv. Jana Nepomuckého.

SEDLÁČEK, August, 1927. Hrady, zámky a tvrze Království českého. Ilustroval Jindřich BUBENÍČEK. V Praze: Šolc a Šimáček, společnost s r. o.

SEDLÁČEK, August, 1937. Hrady, zámky a tvrze Království českého. 2. nezmen. vyd. Ilustroval Karel LIEBSCHER, ilustroval Václav KRÁL. Praha: Nakladatelství Šolc a Šimáček.

SVATOŠ, Jan, 2001. Černokostecko na historických fotografiích. Louňovice.

SVATOŠ, Jan a TŘEŠTÍK, Michael, 2008. Kostelecká keramika. Kutná Hora.

ŠIMÁČEK, František, 1935. Kronika města Kostelec nad Černými lesy a jeho okolí. Kostelec nad Černými lesy.

ŠIMÁČEK, František, 1937. Za poznáním města Kostelce nad Černými lesy. Kostelec nad Černými lesy.

ŠRÁMEK, Oldřich, 1985. Padesát let Školního lesního podniku Kostelec nad Černými Lesy Vysoké školy zemědělské v Praze. Kostelec nad Černými Lesy.

ŠRÁMKOVÁ, Jaroslava, 2002. Kolínsko v novém tisíciletí.

TULACH, Lukáš; BLÁHA, Jiří a NEUHÖFER, Jiří, 2008. Krový zámku v Kostelci nad Černými lesy. Kostelec nad Černými lesy: Lesnická práce pro Školní lesní podnik v Kostelci nad Černými lesy. ISBN 978-80-87154-33-5.

VANDUCHOVÁ, Jana a ZAJACOVÁ, Jana (ed.), 2007. Historické a současné dřevěné konstrukce: sborník konference : 17. květen 2007, Kostelec nad Černými lesy - zámek. V Praze: Česká zemědělská univerzita, Fakulta lesnická a environmentální, katedra staveb a územního plánování. ISBN 978-80-213-1641-6.

ZÁPALKOVÁ, Eva, 2005. Renesanční malby v jižním a západním křídle zámku v Kostelci nad Černými lesy. Průzkumy památek. Roč. XII, č. 2, s. 170-177.

ŽIŽKA, J., 1999. K opevnění zámku v Kostelci nad Černými lesy. Památky Středních Čech. Roč. 1999, č. 13/1.

ŽUPANIČ, Jan, 2006. Nová šlechta rakouského císařství. Praha: Agentura Pankrác.

ŽUPANIČ, Jan, 2015. Šlechtický archiv. Praha: Agentura Pankrác.

Prameny

Archiv HMP, Eckert - Pohled na hlavní vstup do zámku v Kostelci nad Černými lesy, sign. VIII 1490. Dostupné také z: https://katalog.ahmp.cz/pragapublica/VysledekBean.action?show=&_sourcePage=DyPHmCKcFyHopmHPX3aFPU1VZwXcHWaGlnnVeNY7rG5BIwVa6pvhpgmGD85wB5_Ht6vSQTkaGqMkX72P9HVfDUeUgomHbbQWeudxnuoJjFE%3D&rowPg=1.

Archiv NPÚ, Evidenční list nemovité kulturní památky (Zámek, zámecký kostel sv. Vojtěcha, fortifikace, hospodářské budovy předzámčí). Dostupné také z: https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=1096305.

Archiv NPÚ ÚOP Středočeský kraj, Technická zpráva - Vnitřní kanalizace, vodovod, 2000, inv. č. 2957.

Archiv NPÚ ÚOP Středočeský kraj, Technická zpráva - Rekonstrukce zámku Kostelec nad Černými lesy, Rekonstrukce terasy a krčku, rozpočtová část, inv. č. 1676.

Archiv NPÚ ÚOP Středočeský kraj, Rekonstrukce zámku v Kostelci nad Černými lesy - S.O.1 - Technická zpráva - statika 2000, inv. č. 2957.

Archiv NPÚ ÚOP Středočeský kraj, Investiční záměr souboru staveb zámku Kostelec nad Černými lesy 1980, inv. č. 1520.

Archiv NPÚ ÚOP Středočeský kraj, Objekt B, Předzámčí, levé křídlo - zámecký areál v Kostelci nad Černými lesy, inv.č. 2530.

Archiv NPÚ ÚOP Středočeský kraj, Stavební geologie, n.p. Praha. Zpráva o výsledcích inženýrskogeologického průzkumu pro rekonstrukci kaple sv. Vojtěcha a Předzámčí v areálu zámku v Kostelci nad Černými lesy. Inv. č. 167.

ARÚ AV ČR, Investorská zpráva o záchranných investorských pracech akcích při rekonstrukci západní části předzámčí v Kostelci nad Černými lesy koncem roku 1992 a v prvním pololetí 1993.

ARÚ AV ČR, Investorská zpráva o výzkumu hradu v Kostelci v roce 1991. (uložení ARÚ dep. Křivoklát).

ARÚ AV ČR, Investorská zpráva o výzkumu hradu v Kostelci v roce 1990. (uložení ARÚ dep. Křivoklát).

Archiv NPÚ, Obnova památek, Rekonstrukce předzámčí (část I.), inv.č. 3677.

ARÚ AV ČR, Zpráva ved. výzkumu koreferenta komise ved. oddělení; 22. 1. 1987.

ARÚ AV ČR, Zpráva ved. výzkumu koreferenta komise ved. oddělení; 22. 1. 1986.

ARÚ AV ČR, Investorská zpráva o výzkumu hradu v Kostelci v roce 1991.

NA; Státní památková správa; 30 PAM Místa - Kostelec nad Černými lesy (karton 620).

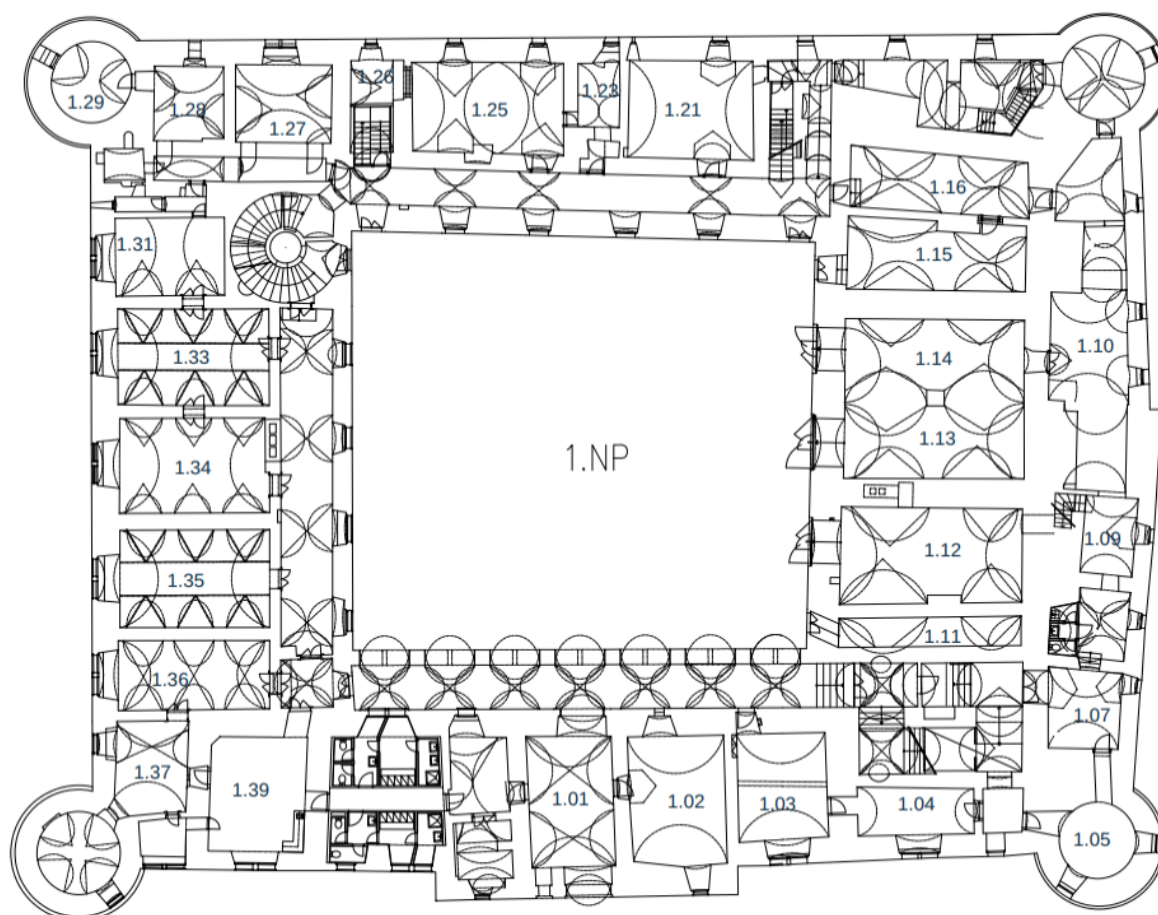
SoKA Kolín, Okresní národní výbor v Českém Brodě, bez inv. č. - stavební spisy 1945-60. Adaptace dvou bytových jednotek v předzámčí v letech 1950-51.

Elektronické zdroje

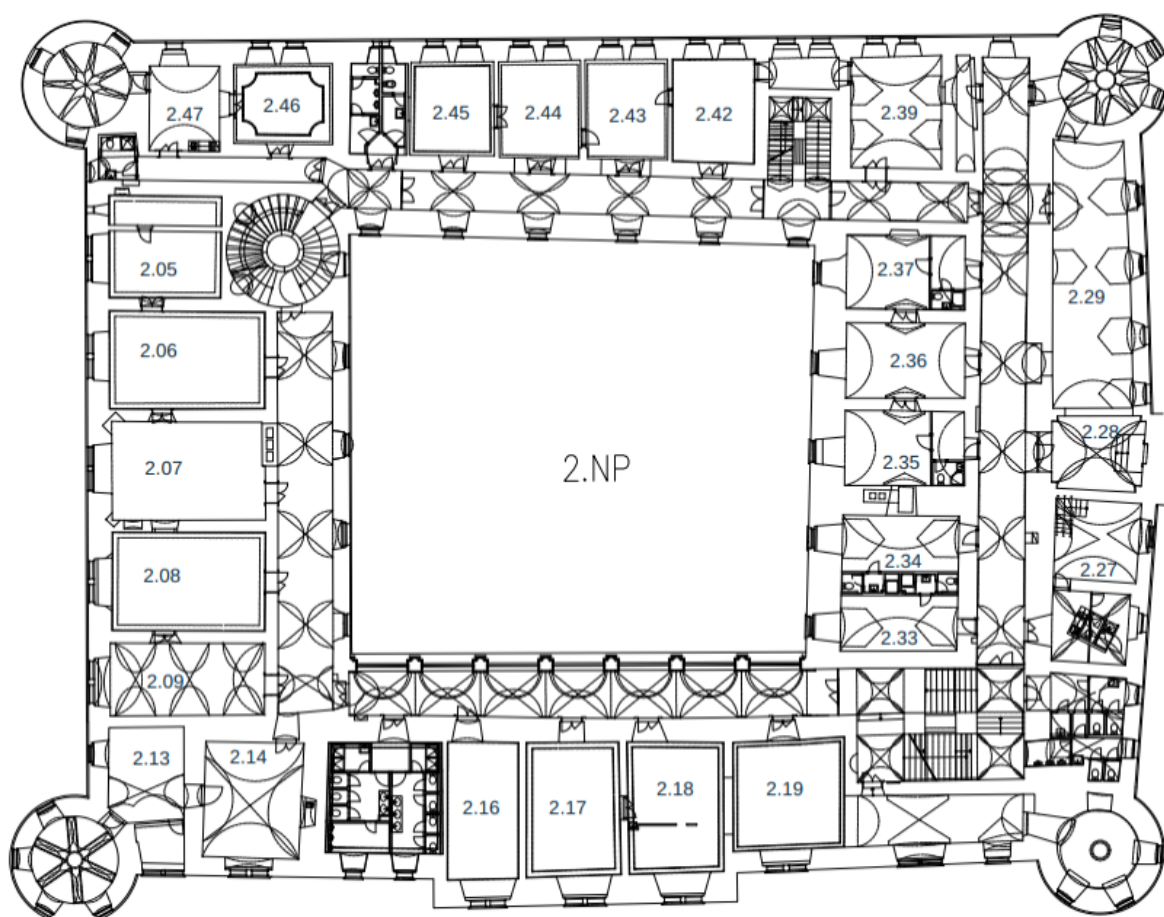
JIRÁK, Matouš. Lichtenštejnské památníky. Jubilejní kameny. Online. Dostupné z: <http://www.jubilejnikameny.euweb.cz/>. [cit. 2023-10-22].

ŠULC, Roman. ZÁMECKÝ KOSTEL SV. VOJTĚCHA. Online. Dostupné z: <https://www.cestyapamatky.cz/kolinsko/kostelec-nad-cernymi-lesy/zamecky-kostel-sv-vojtacha>. [cit. 2023-12-10].

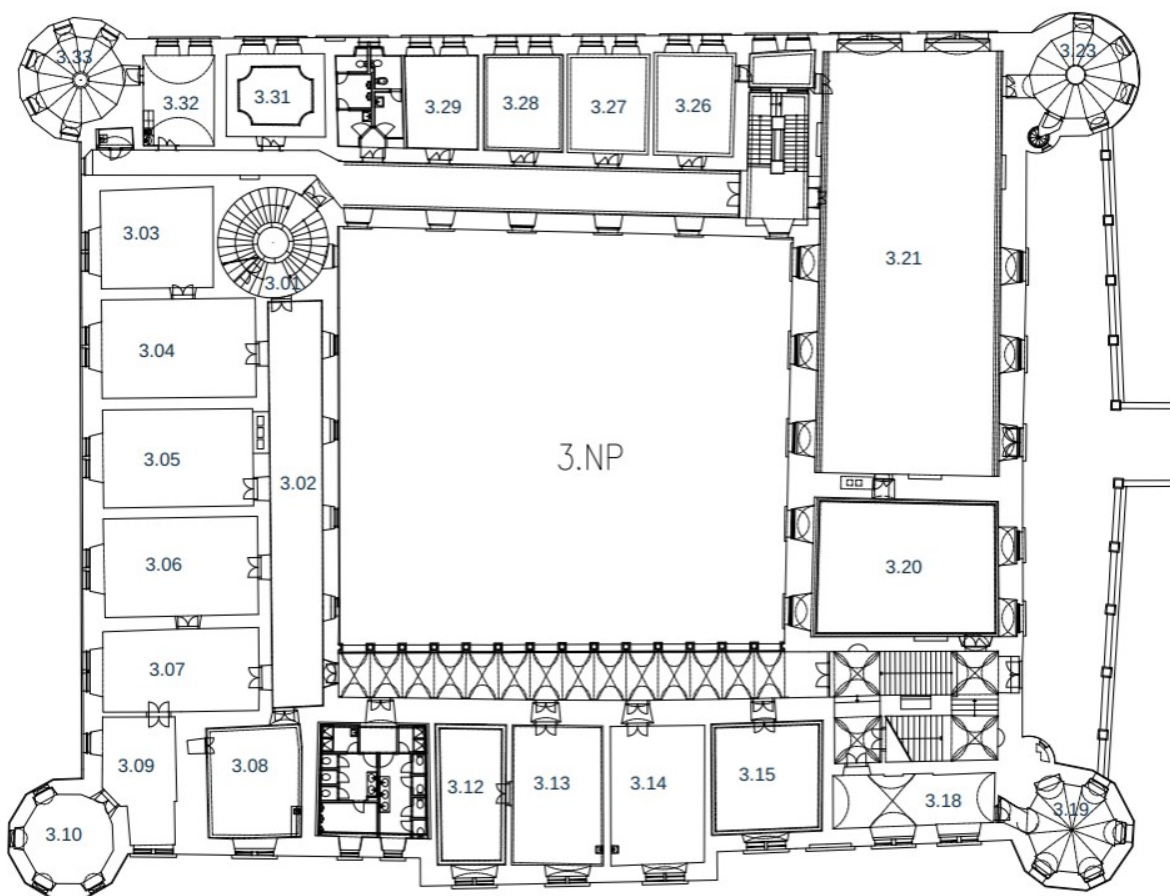
11 Přílohy

1. **Plán půdorysu prvního nadzemního podlaží zámku (přízemí) s očíslovanými místnostmi, publikováno a upraveno za souhlasu Lesů ČZU.**

2. Plán půdorysu druhého nadzemního podlaží zámku (první patro) s očíslovanými místnostmi, publikováno a upraveno za souhlasu Lesů ČZU.

3. Plán půdorysu třetího nadzemního podlaží zámku (druhé patro) s očíslovanými místnostmi, publikováno a upraveno za souhlasu Lesů ČZU.

4. Pohled na předzámčí, Zámek Kostelec nad Černými lesy.

5. Celkový letecký pohled na zámek Kostelec nad Černými lesy.

6. Letecký pohled na zámeckou kapli sv. Vojtěcha.

7. Druhé nádvoří zámku Kostelec nad Černými lesy, pohled na arkády jižního křídla ze severu

8. Pohled na zámek Kostelec nad Černými lesy, počátek 20. století. Viditelná je stanová střecha kaple a zakrytí propojovacího mostu sedlovou střechou.

9. Zámek Kostelec nad Černými lesy, konec 19. století.

10. Pohled na předzámčí se zdobnými vázami, konec 19. století.

11. Předzámčí bez sgrafitové omítky, pohled k věži, 20.-30. léta 20. století.

Kostelec n/ Čer. Lesy. - Předhradí v zámku p. Smiřických.

12. Předzámčí bez sgrafitové omítky, pohled k zámku, 20.-30. léta 20. století.

13. Pohled na zadržané arkády jižního křídla, konec 19. století.

14. Zámek Kostelec nad Černými lesy s iluzivními malbami arkád na fasádě severního a východního křídla zámku.

15. Velký rytířský sál, 30. léta 20. století.

16. Dva fragmenty původní kuželkové balustrády z červeného nučického pískovce na zámecké terase, dnes uloženy v interiéru zámku Kostelec nad Černými lesy.

17. Restaurovaný fragment renesanční malby na zámeckých krovech zachovaný díky snižování podhledů druhého patra jižního křídla.

18. Zámecké krovy, západní křídlo s renesančními trámy.

19. Zámecká kaple sv. Vojtěcha před rekonstrukcí, počátek 80. let 20. století.

20. Interiér zámecké kaple sv. Vojtěcha (pohled k oltáři), počátek 80. let 20. století.

21. Interiér zámecké kaple sv. Vojtěcha (pohled k oratořím). Zachyceny jsou i novogotické varhany, počátek 80. let 20. století.

22. Interiér zámecké kaple sv. Vojtěcha, pohled z kúru (tribuny).

23. Boční oltář Narození páně s Jaroslavem a Kateřinou Smiřickými, dnes na epištolní straně (v inventářích uváděn na straně evangelní).

24. Boční oltář Poslední večeře Páně, dnes na evangelní straně (v inventářích uváděn na straně epištolní).

25. Hlavní renesanční oltář s cenou dřevorezbou Kladení Krista do hrobu.

26. Renesanční chórové lavice

27. Renesanční kazatelna

28. **Křížová hřebínková klenba** s malbami ovoce a vavřínovými větvickami, propojovací most zámku a zámecké kaple sv. Vojtěcha.

29. **Renesanční táflový strop, panská oratoř v kapli.**

30. **Sochy čtyř evangelistů - sv. Lukáše, Jana, Matouše a Marka z původního renesančního oltáře.**

31. Barokní socha sv. Josefa ze zámecké kaple sv. Vojtěcha, Regionální muzeum Kolín.

32. Barokní socha sv. Jana Nepomuckého ze zámecké kaple sv. Vojtěcha, Regionální muzeum Kolín.

33. Barokní socha sv. Šebestiána ze zámecké kaple sv. Vojtěcha, Regionální muzeum Kolín.

34. **Busta sv. Zikmunda** ze zámecké kaple sv. Vojtěcha, Regionální muzeum Kolín.

35. **Chrlič z měděného plechu ve tvaru dračí hlavy** z druhého nádvoří zámku, Regionální muzeum Kolín.

36. Reprodukce obrazu sv. Gotharda ze zámecké kaple, apartmánová chodba zámku Kostelec nad Černými lesy (originál v Depozitáři NPÚ v Kutné Hoře).

37. **Reprodukce obrazu sv. Prokopa** ze zámecké kaple, apartmánová chodba zámku Kostelec nad Černými lesy (originál v Depozitáři NPÚ v Kutné Hoře).

38. Reprodukce obrazu sv. Karla Boromejského ze zámecké kaple, apartmánová chodba zámku Kostelec nad Černými lesy (originál v Depozitáři NPÚ v Kutné Hoře).

39. **Reprodukce obrazu sv. Vojtěcha** ze zámecké kaple, apartmánová chodba zámku Kostelec nad Černými lesy (originál v Depozitáři NPÚ v Kutné Hoře).

12 Seznam příloh

1. Plán půdorysu prvního nadzemního podlaží zámku (přízemí) s očíslovanými místnostmi, Zdroj: poznámkami upravená stavební dokumentace ve vlastnictví Lesů ČZU
2. Plán půdorysu druhého nadzemního podlaží zámku (první patro) s očíslovanými místnostmi, Zdroj: poznámkami upravená stavební dokumentace ve vlastnictví Lesů ČZU
3. Plán půdorysu třetího nadzemního podlaží zámku (druhé patro) s očíslovanými místnostmi, Zdroj: poznámkami upravená stavební dokumentace ve vlastnictví Lesů ČZU
4. Pohled na předzámčí, Zámek Kostelec nad Černými lesy. Zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostelec_nad_%C4%8Cern%C3%BDmi_lesy_%28z%C3%A1mek%29#/media/Soubor:Z%C3%A1mek_Kostelec_nad_%C4%8Cern%C3%BDmi_lesy_02.JPG (vyhledáno 17. 3. 2024)
5. Celkový letecký pohled na zámek Kostelec nad Černými lesy. Zdroj: <https://www.cestyapamatky.cz/kolinsko/kostelec-nad-cernymi-lesy/zamek> (vyhledáno 17. 3. 2024)
6. Letecký pohled na zámeckou kapli sv. Vojtěcha. Zdroj: <https://www.cestyapamatky.cz/kolinsko/kostelec-nad-cernymi-lesy/zamek> (vyhledáno 17. 3. 2024)
7. Druhé nádvoří zámku Kostelec nad Černými lesy, pohled na arkády jižního křídla ze severu. Zdroj: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostelec_nad_%C4%8Cern%C3%BDmi_lesy_%28z%C3%A1mek%29#/media/Soubor:Z%C3%A1mek_\(Kostelec_nad_%C4%8Cern%C3%BDmi_lesy\),_jedna_z_venkovn%C3%ADch_fas%C3%A1d_z%C3%A1mku.JPG](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostelec_nad_%C4%8Cern%C3%BDmi_lesy_%28z%C3%A1mek%29#/media/Soubor:Z%C3%A1mek_(Kostelec_nad_%C4%8Cern%C3%BDmi_lesy),_jedna_z_venkovn%C3%ADch_fas%C3%A1d_z%C3%A1mku.JPG) (vyhledáno 17. 3. 2024)
8. Pohled na zámek Kostelec nad Černými lesy, počátek 20. století. Viditelná je stanová střecha kaple a zakrytí propojovacího mostu sedlovou střechou. Zdroj: *Národní archiv Praha; Státní památková správa; 30 PAM Místa - Kostelec nad Černými lesy (karton 620).*
9. Zámek Kostelec nad Černými lesy, konec 19. století. Zdroj: *Archiv HMP, Eckert - Celkový pohled na zámek v Kostelci nad Černými lesy, sign. VIII 1491.* Dostupné také z: https://katalog.ahmp.cz/pragapublica/VysledekBean.action?show=&_sourcePage=IVeMd_D8GY9TGfEbPq8DSxvB0-eKdxs1BoN8ef7r_cd5dvNte_uR_48D9Sfu9m5g4HpIyRFw4dVJw3HTbitwttFZN_NbASOlRfWr_MjNhwg%3D&rowPg=2. (vyhledáno 17. 3. 2024)

10. Pohled na předzámčí se zdobnými vázami, 20.-30. léta 20. století. Zdroj: *Národní archiv Praha; Státní památková správa; 30 PAM Místa - Kostelec nad Černými lesy (karton 620)*.
11. Předzámčí bez sgrafitové omítky, 20.-30. léta 20. století. Zdroj: *Národní archiv Praha; Státní památková správa; 30 PAM Místa - Kostelec nad Černými lesy (karton 620)*.
12. Předzámčí bez sgrafitové omítky, pohled k zámku, 20.-30. léta 20. století. Zdroj: dobová pohlednice Kostelce.
13. Pohled na zazděné arkády jižního křídla, konec 19. století. Zdroj: Archiv HMP, Eckert - Pohled na hlavní vstup do zámku v Kostelci nad Černými lesy, sign. VIII 1490. Dostupné také z: https://katalog.ahmp.cz/pragapublica/VysledekBean.action?show=&_sourcePage=DyPHmCKcFyHopmHPX3aFPU1VZwXcHWaGlnnVeNY7rG5BIwVa6pvhpgmGD85wB5_Ht6vSQTkaGqMkX72P9HVfDUeUgomHbbQWeudxnuoJjFE%3D&rowPg=1. (vyhledáno 17. 3. 2024)
14. Zámek Kostelec nad Černými lesy s iluzivními malbami arkád na fasádě severního a východního křídla zámku. Zdroj: MRVÍK, Vladimír Jakub, 2011. *Dějiny černokosteleckých domů: historická topografie města Kostelce nad Černými lesy*. Vyd. 2., rozš. Kostelec nad Černými lesy: Město Kostelec nad Černými lesy v nakl. a vydavatelství Lesnická práce. ISBN 978-80-7458-006-2., s. 89.
15. Velký rytířský sál, 30. léta 20. století. Socha sv. Josefa ze zámecké kaple sv. Vojtěcha, Regionální muzeum Kolín. Zdroj: *Národní archiv Praha; Státní památková správa; 30 PAM Místa - Kostelec nad Černými lesy (karton 620)*.
16. Dva fragmenty původní kuželkové balustrády z červeného nučického pískovce na zámecké terase, dnes uloženy v interiéru zámku Kostelec nad Černými lesy. Zdroj: vlastní dílo.
17. Restaurovaný fragment renesanční malby na zámeckých krovech zachovaný díky snižování podhledů druhého patra jižního křídla. Zdroj: vlastní dílo.
18. Zámecké krovy, západní křídlo s renesančními trámy. Zdroj: vlastní dílo.
19. Zámecká kaple sv. Vojtěcha před rekonstrukcí, počátek 80. let 20. století. Zdroj: *Archiv NPÚ ÚOP Středočeský kraj, Stavební geologie, n.p. Praha. Zpráva o výsledcích inženýrskogeologického průzkumu pro rekonstrukci kaple sv. Vojtěcha a Předzámčí v areálu zámku v Kostelci nad Černými lesy. Inv. č. 167*.
20. Interiér zámecké kaple sv. Vojtěcha (pohled k oltáři), počátek 80. let 20. století. Zdroj: PODLAHA, Antonín, 1907. *Posvátná místa Království českého: dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti*. Kniha Dědictví svatojanského, 97. V Praze: Nákladem Dědictví sv. Jana Nepomuckého., s. 96.

21. Interiér zámecké kaple sv. Vojtěcha (pohled k oratořím), počátek 80. let 20. století. Zdroj: MRVÍK, Vladimír Jakub, 2011. Dějiny černokosteleckých domů: historická topografie města Kostelce nad Černými lesy. Vyd. 2., rozš. Kostelec nad Černými lesy: Město Kostelec nad Černými lesy v nakl. a vydavatelství Lesnická práce. ISBN 978-80-7458-006-2., s. 81.
22. Interiér zámecké kaple sv. Vojtěcha, pohled z kúru (tribuny). Zdroj: vlastní dílo.
23. Boční oltář Narození páně s Jaroslavem a Kateřinou Smiřickými, dnes na epištolní straně (v inventářích uváděn na straně evangelní). Zdroj: vlastní dílo.
24. Boční oltář Poslední večeře Páně, dnes na evangelní straně (v inventářích uváděn na straně epištolní). Zdroj: vlastní dílo.
25. Hlavní renesanční oltář s cenou dřevorezbu Kladení Krista do hrobu. Zdroj: vlastní dílo.
26. Renesanční chórové lavice. Zdroj: vlastní dílo.
27. Renesanční kazatelna. Zdroj: vlastní dílo.
28. Křížová hřebínková klenba s malbami ovoce a vavřínovými větvíčkami, propojovací most zámku a zámecké kaple sv. Vojtěcha. Zdroj: vlastní dílo.
29. Renesanční táflový strop, panská oratoř v kapli. Zdroj: vlastní dílo.
30. Sochy čtyř evangelistů - sv. Lukáše, Jana, Matouše a Marka z původního renesančního oltáře. Zdroj: MRVÍK, Vladimír Jakub, 2011. Dějiny černokosteleckých domů: historická topografie města Kostelce nad Černými lesy. Vyd. 2., rozš. Kostelec nad Černými lesy: Město Kostelec nad Černými lesy v nakl. a vydavatelství Lesnická práce. ISBN 978-80-7458-006-2., s. 82.
31. Barokní socha sv. Josefa ze zámecké kaple sv. Vojtěcha, Regionální muzeum Kolín. Zdroj: vlastní dílo.
32. Barokní socha sv. Jana Nepomuckého ze zámecké kaple sv. Vojtěcha, Regionální muzeum Kolín. Zdroj: vlastní dílo.
33. Barokní socha sv. Šebestiána ze zámecké kaple sv. Vojtěcha, Regionální muzeum Kolín. Zdroj: vlastní dílo.
34. Busta sv. Zikmunda ze zámecké kaple sv. Vojtěcha, Regionální muzeum Kolín. Zdroj: vlastní dílo.
35. Chrlič z měděného plechu ve tvaru dračí hlavy z druhého nádvoří zámku, Regionální muzeum Kolín. Zdroj: vlastní dílo.
36. Reprodukce obrazu sv. Gotharda ze zámecké kaple, apartmánová chodba zámku Kostelec nad Černými lesy (originál v Depozitáři NPÚ v Kutné Hoře). Zdroj: vlastní dílo.

37. Reprodukce obrazu sv. Prokopa ze zámecké kaple, apartmánová chodba zámku Kostelec nad Černými lesy (originál v Depozitáři NPÚ v Kutné Hoře). Zdroj: vlastní dílo.
38. Reprodukce obrazu sv. Karla Boromejského ze zámecké kaple, apartmánová chodba zámku Kostelec nad Černými lesy (originál v Depozitáři NPÚ v Kutné Hoře). Zdroj: vlastní dílo.
39. Reprodukce obrazu sv. Vojtěcha ze zámecké kaple, apartmánová chodba zámku Kostelec nad Černými lesy (originál v Depozitáři NPÚ v Kutné Hoře). Zdroj: vlastní dílo.